

ÚJ KELET

..... Izraeli magyar nyelvű független lap .....

Ha nincs idegen, kit vezethetünk?

Szalai Viktor a COVID-19
károsult guide-jairól (9. o.)

Kábító Tel-Aviv

Steiner Kristóf levele
az „elvonókúráról” (42. o.)

Így épített birodalmat „Mr. Kanjon”

Beszélgetés
Sir Frank Lowyval (28. o.)

„Okos és megható”

Novák Attila könyvét
Vári György elemzi (44. o.)

#relokáció

Nimrod Dagan és
a nagy dobbantás (18. o.)

Kié a közigazgatás?

Rendőrok kontra ultraortodoxok,
Grünhut Éva cikkében (55. o.)

אוי קלט

עיתון ישראלי עצמאי בשפה ההונגרית

Kedves Olvasóink!

A júniusi lapszámunk az előző Új Kelet megjelenése óta eltelt hónapok krónikája. Hónapok, mondom, és nem három hónap, mert szerkesztőségünk tagjait sem kerülte el a bidud (karantén), így fotózásokat és interjúkat voltunk kénytelenek váratlanul elhalasztani. Ismét nem nyomtatjuk ki az újságot, csak az interneten jelentetjük meg a lapozgatható verziót, illetve pdf formátumban elküldjük emailben az érdeklődőknek. Egyben megkérjük Önöket és a családtagjaikat, barátait, hogy nyomtassák ki otthoni olvasásra.

Az itt olvasható írások: kordokumentumok a feje tetejére állt világból, amelyet a címlapon Horváth Nehab Kit alkotása jelenít meg. Szalai Viktor idegenvezető barátunk a szakmája jelenleg is (és ki

tudja, meddig) érezhető nehézségeiről ír, Grünhut Éva kivesézi az izraeli koronavírus-gócponatok keletkezésének okait, a következményeit pedig az egészségügyi dolgozókról készült körképünk és a Kővári Frydman Tomi izraeli mentőtisztrel készült interjúnk taglalja. Kovács Kata szegedi vendégszerzőnk szatírája karkai szintre emeli életünk egyes aspektusait, Szalai Anna felhívása fontos mindenki számára, aki 1990 és 2010 között alijázott, olvasószerkesztőnk, Bedő J. István, újból több

könyvet ajánl, köztük az ünnepelni való Bevezetés a Talmud tanulmányozásába című kötetet, Németh Zoltán magyar fordításában, sztárinterjú sorozatunkban pedig a közelmúltban Ausztráliából Izraelbe visszatelepült Sir Frank Lowyval beszélgetünk, magyarul.

Mindig büszkék vagyunk veterán szerzőink lankadatlan és elkötelezett munkájára, ajánljuk a Régi-Új Kelet rovatunk „újkeletes” írásait, jó olvasást és kellemes morfondírozást kívánva Önöknek, kedves Olvasóink.

B'nai B'rith

Főszerkesztő: Vadász Éva (Tel-Aviv) **Vezető szerkesztő:** Steiner Kristóf (Methana) **Olvasószerkesztő:** Bedő J. István (Budapest) **Korrektor:** Sebő Anna (Tel-Aviv) **Képszerkesztő:** Salamon Sára (Tel-Aviv) **Tördelő:** Szász Julianna (Budapest) **Címlapgrafika:** Horváth Nehab Kit (Tel-Aviv) **Szerzőink:** Arje Singer (Sidney), Avi Ben Giora (Bécs), Egervári Vera (Netanya), Gabriela Bar Frisch Gotesman (Karmiel), Dr. Gábor György (Budapest), Gilad Gur (Haifa), Grünhut Éva (Mevaseret Zion), Frank Peti (Karmiel), Halmos Sándor (Debrecen), Kovács Kata (Szeged), Nimrod Dagan (Methana), Radmila Marković (Kishegyes), Róna Éva (Kiryat Ono), Sáfrán István (Haifa), Schnapp Lea (Jeruzsálem), Szalai Anna (Kiryat Ono), Szalai Viktor (Jeruzsálem), Turcsányi Gabriella (Budapest), Vári György (Budapest) • Email: editor@ujkelet.com, ujkelet@gmail.com • Új Kelet online: www.ujkelet.com • Ár: COVID-19 járvány idején ingyenes • Az Új Kelet újságot 1918-ban Kolozsváron Chaim Weissburg alapította • Felelős kiadó: Salamon Sára, Steiner Kristóf, Vadász Éva • Hirdetés: +972-54-472-7472 • Információ a terjesztésről: +972-50-528-8982 • A szerkesztőség nem felel a hirdetések tartalmáért. A kéziratokat nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

A kibic.hu magyarországi zsidó és izraeli témájú weboldal szponzorokat vár. Nagyon is érdemes fenntartani a közösségi, kulturális és közéleti magazint, erre szeretnénk felhívni olvasóink figyelmét azzal, hogy Hírek rovatunk anyagát teljes egészében tőlük közöljük, baráti együttműködésünk jegyében.

Banki átutalás adatai:

Kibic Zsidó Szervezetek és Közösségek Szövetsége

Bankszámlaszám: 10701324-67817975-51100005

IBAN: HU35 1070 1324 6781 7975 5110 0005

SWIFT: CIBH HUHB

Hírek

António Guterres

Az ENSZ főtitkára szerint destabilizálja a Közel-Keletet, ha Izrael bekebelezi Ciszjordánia egy részét

António Guterres reményét fejezte ki, hogy Izrael nem fogja bekebelezni Ciszjordánia egy részét, ami a portugál politikus szerint ellehetetlenítene a kétállami megoldást a közel-keleti konfliktusban.

Az AP amerikai hírügynökségnek adott interjúban Guterres arra az álláspontra helyezkedett, hogy a megszállt palesztin területek bekebelezése nemcsak a nemzetközi jogot sértené, de a térség destabilizációjához is hozzájárulna.

„Az annexió ellehetetlenítene

né azt, ami szerintem szükséges, a kétállami megoldást, amelyben az izraeliek és a palesztinok együtt élhetnének békében, egymást tisztelve, és garantálva egymás biztonságát” – fogalmazott António Guterres. „Remélem, hogy a józan ész hangja, amelyet nemcsak én képviselek, hanem visszhangzik szerte a világban, meghallgatásra talál Izraelben, és július 1-jén nem lesz annexió” – tette hozzá a politikus.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa június 24-én tárgyalt a Közel-Keletről. Izrael a leendő palesztin állam nagyobb részének szánt Ciszjordánia mintegy 30 százalékára tervezi „kiterjeszteni szuverenitását” öss-

hangban azzal a tervvel, amelyet Donald Trump amerikai elnök kormánya dolgozott ki a közel-keleti konfliktus rendezésére.

A palesztinok és az arab országok is elutasítják a javaslatot. Az Izraelben létrejött nagykoalíciós megállapodás értelmében Benjamin Netanjahu július 1-jén kezdhetné meg – az Egyesült Államokkal egyeztetve – az annexió előkészítését.

A BT ülésén Guterres mellett az Arab Liga főtitkára is felszólalt, és a tanács francia soros elnöksége szerint mintegy féltucat külügyminiszter is jelezte részvételi szándékát, köztük a palesztin diplomácia vezetője és az izraeli ENSZ-nagykövete is.

Izrael 1967-ben, a hatnapos háborúban foglalta el Ciszjordániát, ahol azóta több tucat zsidó telep épült, amelyeken mintegy félmillió ember él, de ezeket a területeket a nemzetközi jog nem ismeri el Izrael részeként. A telepeket a nemzetközi közösség jelentős része a nemzetközi joggal ellentétesnek tartja. A tervezett kétállami megoldás értelmében a leendő palesztin állam az 1967-ben elfoglalt Ciszjordánia és a Gázai övezet területén jönne létre.

Izrael az Egyesült Arab Emírségekkel közösen száll harcba a koronavírus ellen

Az Egyesült Arab Emírségek hivatalos hírügynöksége június 25-én jelentette be, hogy szerződést kötött két izraeli céggel a kutatás- és

technológiafejlesztés területén folytatandó együttműködésről, amely elősegíti a koronavírus-járvány elleni küzdelmet. A tudományos és orvosi megállapodás célja, hogy védjék a térség lakosságának egészségét – olvasható a WAM hírügynökség tudósításában.

Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök a légierő új pilótáinak avatónnepségén jelentette be, hogy Izrael tudományos együttműködésre készül az Egyesült Arab Emírségekkel, és noha utóbbival nincsenek hivatalos diplomáciai kapcsolatai, ez a kooperáció segít szembeszállni a járvánnyal. Netanjahu szerint a megállapodás az elmúlt hónapokban folytatott kiterjedt és intenzív kapcsolatok eredménye, és sokak számára áldást fog hozni a régióban.

A megállapodásról szóló hírt az izraeli Egészségügyi Minisztérium is megerősítette, az együttműködésben részt vevő cégek nevét azonban nem hozták nyilvánosságra. Az izraeli 12-es csatorna úgy tudja, hogy a megállapodás létrejöttében fontos szerepet játszott a Moszad vezetője, Yossi Cohen. A tervek szerint a két ország közötti együttműködést később más területekre is kiterjesztenék.

Koronavírus-tesztelő állomás Izraelben

Virginia Roberts-Giuffre a kép bal oldalán András herceggel, a jobb oldalon pedig Naomi Campbell előtt látható

Kiskorú lányt szállított az ex-izraeli miniszterelnöknek Jeffrey Epstein?

Ehud Barak volt izraeli miniszterelnököt is elérte az Epstein-botrány, melynek során számos hírességről, például András hercegről derült ki, hogy kiskorúakat kényszerítettek szexuális együttlétre.

A volt izraeli miniszterelnök szerint csak azért tették bele a nevét a sajtóközleménybe, hogy eltereljék a figyelmet az amerikai sztárügyvéd, Alan Dershowitz ügyéről, akit azzal vádolnak, hogy rendszeresen erőszakolt meg gyermekeket.

Alan Dershowitz ugyanis azt állítja, hogy Jeffrey Epstein egyik áldozata eskü alatt azt vallotta, hogy Ehud Barakkal volt szexuális kapcsolata – írja a ynet.

Az áldozat Virginia Roberts-Giuffre, akit Epstein több férfinak „továbbadott” szexuális együttlétekre. A nő szerint Epstein korábbi ügyvédje, Alan Dershowitz is azon férfiak egyike, akikkel szexre kényszerítették.

Dershowitz és a volt izraeli miniszterelnök is tagadja a vádakot. Barak közleményében felháborítónak nevezi a vádakot, és azt állítja, hogy nem találkozott Epsteinnel 2002-ben, amikor Ms. Roberts-Giuffre az USA-ból Ausztráliába menekült.

Azonban az ügygel kapcsolatos dokumentumok között állítólag olyan bírósági iratok szerepelnek, amelyek bizonyítják, hogy Ehud Barak és Lex Wexner, a Victoria's Secret tulajdonosa szexuális kapcsolatot létesített a kiskorú Roberts-Giuffréval.

Epstein neve többször felmerült olyan hírességek kapcsán, mint Donald Trump, Bill Clinton, András herceg és Ehud Barak, akit egyszer a Daily Mail lefotózott, amint belép Epstein New York-i rezidenciájára.

„Sosem voltam egyetlen partiján sem” – mondta ugyanakkor Barak a The Daily Beast-nek. „Sosem találkoztam Epsteinnel egyetlen nő vagy fiatal lány társaságában sem.”

Egyes médiahírek szerint Barak kétféle dollárt kapott az elmúlt tíz évben a Wexner Alapítványtól, amelynek Epstein volt az egyik igazgatósági tagja. Egy rádióinterjúban Barak azt mondta, többször találkozott Epsteinnel, de a férfi nem támogatta, és nem is fizette le őt.

Ehud Barak Epstein New York-i háza előtt

A Sorek 1 sótalánító

A világ legnagyobb sótalánítója épül Izraelben

A szárazság elleni küzdelem jegyében 2005 óta Izrael öt sótalánító üzemét létesített, és nemrég megállapodást kötött a hatodikra is, amely egyben a világ legnagyobb ilyen létesítménye lesz. Az üzemet az IDE Technologies fogja megépíteni a kínai Hutchison Holdings helyett.

Az IDE korábban már részt vett egy másik izraeli sótalánító üzem építésében is. Ez az üzem 35%-kal növelheti meg az ország édesvíz-termelését 2023-tól. A cél, hogy 2050-re Izrael az ivóvizének több mint 70%-át sótalánítókból nyerje.

Az ajánlat 1,5 milliárd dolláros szerződésről szól, az üzem működése 900 millió dollár megtakarítást jelent az izraeli államnak.

A megállapodással kapcsolatban korábban többféle aggály merült fel, és többek között ezért utazott májusban Izraelbe Mike Pompeo amerikai külügyminiszter. Az USA ugyanis elgáncsolta, hogy a kínai cég kapja a megbízást, és többször aggodalmát fejezte ki, hogy az

utóbbi években egyre szorosabb kereskedelmi kapcsolat kezd kiépülni Izrael és Kína között.

Az USA biztonsági kockázatokra figyelmeztetett ez ügyben, és félt volt, hogy az izraeli–kínai barátság szorosabbra fűzése rossz hatással lesz az amerikai kapcsolatokra.

FOTÓK: WIKIPÉDIA, MACCABIONLINE, NETFLIX SCREENSHOT

A haderai sótalánító üzem

A sótalánítók háttérbe szorítják a víztakarékosságot

Szakmai aggályok is felmerülnek a sótalánítókkal kapcsolatban. Egyes szakértők szerint nem

Michael Douglas különleges műalkotásokat adományoz egy tel-avivi múzeumnak

Douglas apja, a nemrég elhunyt Kirk Douglas először 1982-ben látogatót el a múzeumba, amelynek egyik régi támogatója volt. A színész egy videóüzenetben mutatta be azokat a különleges műtárgyakat, amelyek egy új kiállítás gerincét képezik majd a Beit Hatfutsotban, A Zsidó Nép Múzeumában, Tel-Avivban.

Az első két bemutatott műtárgy egy 16. századi szefárd Eszter könyve pergamentekercs és a Nobel-díjas Isaac Bashevis Singer írógépe – írja a jta.org. A kiállításon 800 kép és 450 munka látható majd a múzeum gyűjteményéből, valamint 40 film- és multimédia vetítés fut majd, illetve 22 interaktív ponton állhatnak meg a látogatók.

A koronavírus-járvány idején a múzeum otthonról is elérhető érdekességeket kínál diákok és családok számára.

lenne szabad ilyen mértékben támaszkodni ezekre az üzemekre. A kritikusok szerint a sótalánítók háttérbe szorították a víztakarékosságot.

„A sótalánító üzemek hamis biztonságérzetet keltek, és megnőtt a vízfogyasztás” – mondta Sarit Caspi-Oron, az Izraeli Környezetvédelmi Szövetség vízügyi osztályának igazgatója a Times of Israelnek.

A cikk szerint korábban Izrael az aszályok idején vízhasználati adót vetett ki, és népszerűsítette a vízta-

karékos eszközök használatát. Jelenleg azonban nincsenek tervek hasonló intézkedések végrehajtására. A sótalánított víz egyébként sem ér el minden háztartásba: az ország legnépesebb, part menti régióinak jut belőle, és néhány belsőbb területen lévő háztartásnak.

A sótalánítók megépítése biztonsági kockázatot is hordoz,

ugyanis egy ellenük irányuló, esetleges támadás veszélyeztetheti az ország vízellátását.

Az ország vezetői ugyanakkor derűlátóak, a sótalánított vízből töltenék fel az elapadt forrásokat, így a Galileai-tavat is, ami egyes kritikusok szerint megzavarhatja az ottani ásványegyensúlyt.

Hörcsögökön már működik egy izraeli kutatóintézet koronavírus elleni vakcinája

Az Izraeli Biológiai Kutatóintézet munkatársai jelenleg az egészségügyi minisztérium engedélyére várnak, hogy megkezdhesék az általuk kifejlesztett oltóanyag tesztelését embereken. A kutatók a vakcina elkészítéséhez az emberre veszélytelen vesicularis stomatitis vírust (VSV) használták fel.

A VSV vírusoknál a tudósok olyan géntechnológiával módosított fehérjéket alkalmaztak, amelyek a Covid-19 vírus koronáját is alkotják, így amikor az immunrendszer felfedezi az oltással beadott ál-koronavírusokat, elkezd a megfelelő antitestek termelését. Az oltóanyagot először hörcsögökön tesztelték, és egyik oltott rágcsáló sem betegedett meg.

Az izraeli kutatáson kívül ígéretesnek tűnik az Oxfordi Egyetem által fejlesztett védőoltás, amely különleges esetekben akár már októberben jóváhagyható lehetne. Hasonlóan reménykeltő az amerikai Moderna fejlesztése. Utóbbi céggel az izraeli kormány is megállapodott a vakcina megvásárlásáról, amennyiben a kísérletek sikeresek lesznek.

(JTA)

Iránban ragadt izraeli kémnővel érkezik a Fauda írójának új sorozata

Izraelben a közelmúltban mutatták be a Teherán című sorozat első epizódját, amelyet többek között a Fauda egyik írója, Moshe Zonder jegyez. A történet fókuszában a Moszad ügynöke, Tamar Rabinayan áll (az izraeli színésznő, Niv Sultan alakítja), akit azzal a céllal küldenek Teheránba, hogy meghekkeljen egy iráni atomreaktort.

A küldetés azonban kudarcot vall, és a Teheránban született ügynök – akit a családja hatéves korában hozott Izraelbe – a szülővárosában reked, ahol újra felfedezi gyökereit és romantikus kapcsolatba keveredik egy helyi demokráciapárti aktivistával. Mindeközben az őt üldöző iráni hatóságok egyre szűkebbre húzzák körülötte a hurkot.

„A Teherán új megvilágításban próbálja bemutatni az izraeli-iráni konfliktust, olyan témákat boncolgatva, mint a bevándorlás, az identitás, illetve a patriotizmus” – mondta Zonder a Times of Israelnek.

„A bevándorlóit léte is körbejárjuk, mivel főszereplőnk Mo-

szad-ügynök, és bevándorló Izraelben. Amikor visszatér Teheránba, otthon érzi magát, de mi számít igazi hazájának? Izrael, amelyik odaküldte? Vagy Irán, ahol született? Nem csak egyféle válasz létezik” – magyarázta a Euronewsnek Dana Eden kreatív producer.

A sorozat egyik szereplője, az Iránban született izraeli színésznő, Esti Yerushalmi szintén a Euronewsnek beszélt arról, hogy mennyire volt nehéz számára a forgatás. Yerushalmi 14 éves korában, az Iszlám Forradalom után hagyta el az országot, és vándorolt ki Izraelbe a szüleivel.

„Nem volt könnyű a forgatás, mert előjött egy csomó emlék, nagyon megrázott, nagyon fájt. Hiányzik Irán. A szépsége, az ott élő emberek. Egy csodálatos ország, amely most szenved” – mondta a színésznő.

A Teheránt az izraeli Kan tévécsatorna készítette, Athénban forgatták, mivel Dana Eden szerint a város nagyon hasonlít Teheránra. Nemrég pedig bejelentették, hogy az Apple TV megvásárolta a sorozatot, így várhatóan a streaming szolgáltatónál Magyarországon is elérhető lesz.

Egy izraeli csoport baráti légkörben

Koronavírus
Izraelben

Ez a neve annak a Facebook-csoportnak, melyet Gilad Gur barátunk hozott létre, miután felfigyelt az izraeli magyar nyelvű csoportok nem túl baráti légkörére. Drukkoltunk neki, hogy sikerüljön megőrizni a barátságos hangvételt, és ahogyan követjük a csoport pályafutását, valóban csak barátságos posztokat és hozzászólásokat olvasunk. Hajrá, Gilad, és következzen itt a lapzárta előtti utolsó poszt Giladtól:

A KORONA – HOL TARTUNK ÉS HOGYAN TOVÁBB?

Szervusztok Barátaim!

Gondolkodásomban szoros verseny van a politikusok és a média között, hogy melyik a legutálatosabb hazudozó. A médiának napirendformáló képessége van. Ez semmi esetre sem jelenti azt, hogy amiről a legtöbb szó esik, az a legfontosabb. Tegnap óta az folyik a csapból is, hogy az újranyitás óta először találtak koronabeteget a

vasúton. Az illető Beer Sévából utazott Szderotba. Ennek önmagában semmi jelentősége nincs, mivel semmilyen összehasonlító adatunk nincs a távolsági buszokon vagy a helyi járatokon talált betegek számáról.

Az előző egészségügyi államtitkár, Mose Bár Szimán Tov nevét jól ismertétek. A járvány első hullámában számottevő hatása volt a kormány intézkedéseire. Ezen kívül interjúi során és közleményeiben megnyugtató benyomást keltett. Bár Szimán Tov kritikusainak fő érve az volt, hogy nem orvos. Az új államtitkár, Hezi Lévi professzor korábban a hadsereg egészség-

ügyi főtisztje és az áskeloni Bárzilái kórház igazgató főorvosa volt. Bonyolult időszakban vette át új beosztását. Az első interjúban nem éreztem rajta a feladatához szükséges talpraesettséget. Másfelől tisztában vagyok azzal, hogy a retorikai tehetség megléte vagy hiánya nem mutatja meg igazi képességeit. A járvány első hulláma idején még átmeneti kormányunk volt, elég egyszerű döntéshozatali modellel: Bár Szimán Tov és Netanyahu döntött, a miniszterek pedig bólogattak.

Ma sokszor a kormányfő pártjának, a Likudnak a miniszterei elleneznek egyes döntéseket. Lévi pro-

fesszornak mint véleményvezérnek a hangját még nem hallottam. De, ismétlem, a csendesebb munkamódszer nem feltétlenül jelzi a rátermetség hiányát.

Az elmúlt időszakban a napi vizsgálatok száma nagyon magas, húszezer körül jár. Ezt az ellentétet úgy találja: nincs járvány, csak a vizsgálat több.

Hadd értelmezem a vizsgálatok és a pozitív tesztek számának fontosságát. Amikor az ország vesztegzár alatt volt, egy korona-pozitív személy kevésbé volt képes sokakat megfertőzni, mint ma, mert működik a gazdaság, látogathatók a tengerpartok és minden más. Ezért gondolkoztatok el: ha ma húszezer tesztből találunk 600 pozitívot, az a megvizsgáltak 3%-a. Az első hullámban tízezer tesztből 300 pozitívot találtunk, ami szintén 3%. De az azonos arány napjainkban sokkal veszélyesebb – éppen a nyitottság miatt.

A másik gond ugyanebben a témában, hogy az egészségügy most egyszerre teszi közzé a pozitívok számát és százalékát. A második hullám elején a vizsgáltak 3,4%-a volt pozitív. Ma ez az érték meghaladja a 4%-ot. Vagyis a vizsgálatok számának változása inkább zavarba ejt, mint tájékoztat.

Azt halljuk a második hullám eleni érvként, hogy a súlyos betegek

száma nem növekszik. Igen ám, de arról sok szó esett, hogy a súlyosbodás csak hetekkel, néha másfél hónappal a fertőződés után jelentkezik. Vagyis a pillanatnyi nyugtató magyarázatok egyáltalán nem nyugtathatnak meg, hiszen a „várjatok még egy kicsit, és meglátjátok” valójában azt jelzi, hogy csak az idő múlásával kapunk világosabb képet.

Van még egy, az eddigiektől eltérő elem. A második hullám esetei a fiatalabb korosztályban jelen(het)nek meg. Az első hullámban, emlékszünk, csak dolgozni volt szabad menni, azt sem mindenkinek. Vagyis leegyszerűsítve: a 0–18 éves korosztály otthon ült. Igaz, hogy a fiatal fertőzöttek arányukban kevesebb súlyos esetet produkálnak, viszont képesek továbbfertőzni. Ezért kell nagyon komolyan venni a második hullámot is.

A karantén ideje alatt a kormány alapvetően levette vállunkról a megelőzés nehéz terhét. Utcára mentél, mikor tilos volt? Hazaküldtek vagy hazakísértek, és kész. Amióta kimehetünk, a fő fegyverünk a maszkviselés, a távolságtartás és a gyakori kézmosás lett, és ezek felelőssége ránk hárul. Mint már sokszor beszéltünk róla, a lakosság nem tartja be a maszkviselés kötelezettségét, a rendőrség pedig nem igazán foglalkozik vele.

Most még fontosabbá vált, hogy megelőzzünk egy esetleges második vesztegzárat. Az amúgy is sántikáló gazdaságra ez elviselhetetlen csapást mérne. A megelőzéshez a rendelkezésünkre álló eszközök nagy része a mi kezünkben van.

Netanyahut rengeteg kritika éri, hogy nem segíti eléggé a bajbajutottakat. Ennek értelmezésé-

hez fontos tudni, hogy a miniszterelnök gazdasági kérdésekben szélsőjobboldali kapitalista állásponton van. Ebben a szocialista beállítottságú országban, ahol Netanyahu választói nagyrészt a szegényebb rétegekből kerülnek ki, ezt nem lehet hangosan kimondani. Ha a mostani hullám csúcsát még nem értük el, és őszszel/télen újabb hullámok várhatóak, a vakcina vagy gyógyszer piacra kerülése pedig ismeretlen távolságban van – akkor Netanyahu kimondatlanul is takarékoskodik. Szigorúan spórol, mindent az ismeretlen közeljövőre tartalékol.

A gazdaság – ezt jól látjuk – hatalmas pofont kapott. De az összeomlástól még messze vagyunk, nem mutatkoznak a gazdasági katasztrófa jelei: a fizetésképtelenség, a nemzeti valuta elértéktelenedése, a rohanó infláció, meg a többi, a világ más tájairól ismert jelenség. Ezt kell megelőznie a miniszterelnöknek, de együtt a csaknem egymillió munkanélkülivel meg a veszedelmesen lassuló gazdasággal. Nézetem szerint Netanyahu mostani fukarsága okos és helyénvaló.

A gazdasági válság sokakat érint, mégsem kellene talán készpénznek venni a televízióban megszólaló vállalkozók nyavalygását. A bejövő turizmus például teljesen leállt – de a kimenő turizmus is: az izraeliek sem utaznak. Elképzelhető, hogy ez kiegyenlíti a hiányt.

Számotokra, Barátaim, a legfontosabb következtetés: viseljétek maszkot, tartsatok távolságot és ne hagyjátok, hogy az elhúzódozó járványidőszak közömbössé tegyen benneteket. ■

Egy idegenvezető elgondolkodik

Szalai Viktor

A koronavírus-járvány megváltoztatta a világ megszokott menetét. Egy-két ágazat kivételével ennek inkább a negatív hatásait látjuk, érezzük. Megérzi a család (bár nekem pozitív változást is hozott, rég tudtam ennyit együtt lenni a családdal), a munka, a szórakozás, lazultak a közösségi kapcsolatok. A hirtelen megállás mindenkinél felborította az életritmusát, s ettől sokan elveszetteknek érzik magukat.

A gazdasági, politikai, társadalmi bizonytalanság miatt mindennaposak a tüntetések itt Izraelben. Nem tudjuk, mi történik velünk, segítséget sem kapunk sehonnan. Nem csak anyagi segítségről van itt szó, habár az sem elhanyagolható egy olyan időszakban, amikor a társadalom jelentős része rövidebb-hosszabb kényszer-

pihenőre kényszerült, ami sokszor fizetés-csökkenéssel vagy akár a jövedelem teljes elvonásával párosul.

De a lelki támogatás is hiányzik. Nem emlékszem, hogy a járvány ideje alatt egyszer is elhangzott volna vezetőink szájából némi biztatás. Viszont ijesztgetésből és fenyegetésből bőven jutott nekünk, arra pedig nem lehet építeni. Mond-

hatták volna: „Figyeljete, nem pontosan értjük, mi történik, de ha fél évig azt teszitek, amit mondunk, akkor közösen túljutunk a nehezén.” Ehelyett óránként, naponta, hetente változtak az úgynevezett „tervek”. Ebből az átlagpolgár arra következtet, elképzelésük sincs, mit kellene tenni. Ez pedig reményvesztettséget és indulatokat hoz ki az emberek-

ből. Megnövekedett az öngyilkosságok száma, érezhetően több a családon belüli erőszak, a mindennapi rutin hiányától feszültebbek a gyerekek, és aki családos és otthonról dolgozik, nehezebben tudja elvégezni a rábízott feladatokat.

Ezért örültem a hírek, hogy tüntetést kezdeményeztek az idegenforgalomban dolgozók, az ahhoz kapcsolódó cégek, egyesületek és szervezetek. Tüntetésekből eddig sem volt hiány, de már ezeken is tükröződött a járvány egyik ha-

tása, az elkülönülés. Nem utazunk együtt, nem ülünk együtt, nem tanulunk, dolgozunk együtt, nem szórakozunk együtt – ebből következően tüntetni is külön megyünk el. Pedig igazi eredményt csak együtt érhetünk el, egymástól elkülönülve (ha még rá is játszunk a széthúzás látszatával) csak kis engedményeket kaphatunk.

A turizmusról mindenki sejtheti, hogy az egyik legsérülékenyebb ágazat. Senki sem tudja előre megmondani, hogy mikor indulhat újra és hogyan, egyáltalán mikor lesznek ismét hajlandók az emberek utazni, világot látni – az új szabályozások vagy csak a saját félelmük miatt –, és ha mennek is majd, milyen formában. Sokan gondolják úgy – hibásan –, hogy a turizmus egy idegenvezetőről meg a bulizó fiatalokról szól. De egyáltalán nem így van, a szakmánk nem felesleges, nem „bullshit”. A turizmus sok mindenről szól: közlekedésről, kultúráról, szórakozásról, ezek beszállítóiról, a kiszolgáló, karbantartó egységekről, a gyártókról, valamint az ő

családjukról is. Egy ilyen iparág bedőlése magával ráncolhat egy sor további területet is. Nagyon sokaknak a szálláshelykiadás a kiegészítő jövedelme, a vegyeskereskedők, „sarki üzletek”, a turisztikai központokban lévő boltok mind az idegenforgalomból élnek, pedig nem is sorolják magukat a turizmusban dolgozókhöz, és a sor végtelenül hosszú.

A turizmus problémákkal terhelt ágazat Izraelben: A vendégszámot befolyásolja az állandó harci helyzet, a palesztin probléma, és akkor még nem is említettük, hogy az előzőek miatt mindennek (termékek, szolgáltatások) magasabb az ára az európai átlagnál. Egy hadművelet, háború nem egy, nem két évre képes visszavetni a turizmust. Hasonlóan rongálja az ország hírnevét egy palesztin lázongás vagy gázai rakétatámadás.

Pedig azt hihetnénk, hogy egy olyan kicsi országban, amelynek három tengere, két sivatagja van, ahol több ezer éves történelmi emlékek találhatóak, és amely több valásnak központi vagy szent helye

– ott a turisták kigyózó sorban állnak a határnál, arra várva, hogy bejuthassanak. Magyarországra az elmúlt évben 12,5 millió turista látogatott, a durván negyedakkora Izrael 4,5 milliót fogadott, és az elmúlt évek kiemelkedő eredményeitől eltekintve eddig az átlag évente 1,5-2 millió volt. Természetesen ez is magával hozta az emelkedő árakat és helyenként a színvonalatlan kiszolgálást, a gyenge minőségű szálláskínálatot. Nem szívesen tettek pénzt a felújításokba, újabb beruházásokba, mivel hiányzott a megtérülés reális esélye. Az állam sokszor nyíltan ki is mondta, hogy nincs értelme túlzottan foglalkozni a turizmussal, amikor más ágazatok kisebb ráfordítással is több profitot hoznak. Mégis sokan szívvel-lélekkel végezték eddig is munkájukat.

Emellett az elmúlt években új, és igen nagy problémával szembesülhettünk: a tömegturizmussal, ami magával hozta az igénytelen, arc és lélek nélküli vendégforgalmat. Ennek veszélyét a turizmus megreformálása, a viselkedési, fogyasztói szokások megváltoztatása csökkenthetné, ha az utazók és az utaztatók a mennyiség helyett a minőségre koncentrálnának, követve a jelszót: „Láss kevesebbet, de érzékelj többet.”

Sajnos a turisztikai szakmák érdekében nagy lendülettel szervezett tüntetés nem mutatta meg, hogy legalább 400.000 ember élne meg belőle. Röviden szólva: a távolságtartás meg a klikkesedés, megfejelve néhány elhibázott felszólalóval és jelszóval („Turizmus vagy halál!"), majd a záró dobolásos-himnuszos happening a tők üres Kneszet előtti rózsakertben minden jó szándéka ellenére is inkább megmosolyogtató volt, mint hatásos.

Szóval: mi lesz a turizmussal? Az állam, vagyis a kormányzat még nem állt elő javaslattal, holott számos országtól leshetnének el ötleteket, olyanoktól, ahol a turizmus húzóágazat, és nélküle a gazdaság veszélybe kerülhet. Átrendeződés persze mindig lehetséges, de a folyamat hosszú. Ismét a bizonytalanság a főszereplő. Ma jószerével csak kapkodást tapasztalunk meg egymásnak ellentmondó döntéseket.

Közép- és Nyugat-Európa egyes országaiiban a határok nyitására beszélnek, de a turistát a 14 napos karantén várja, vagyis a két hetes nyaralásnak így fuccs. A másik ország 72 óránál nem régebbi vírustesztet kér, ezt a legtöbb országban nem vagy nagyon drágán lehet megcsináltatni. (A bécsi reptéren a gyorseszteszt fejenként 190 euró. Belefér a nyaralási költségbe?) Ne is folytassuk.

Ha szervezett (csoportos) programról beszélünk, vajon hajlandóak lesznek-e az emberek egy tele turisztabuszon utazni, éttermekben enni, múzeumokban tolongani, ha meg létszámkorlátozások lépnek érvény-

be, akkor a költségek megemelkednek (hiszen az üres helyeket is ki kell fizetni). Lesz-e igény ezekre az utakra? Hányan mennek tönkre, szegényednek el a válság miatt, kinek marad pénze utazásra? Egyáltalán hova szerveznek utakat, melyik utazási iroda csődöl be és melyik éli túl, ki/mi marad meg – ezt majd csak hosszú idő múlva tudjuk meg.

És ha már ezekre nem lehet tudni a választ, akkor csapjunk hozzá még egy nagyon hétköznapi kérdést. A járműveken nem lehet korlátozni az utasok számát, az oktatási intézményekben és a vallási és munkahelyeken sem, a bevásárlóközpontokban és a szupermarketekben sem – ezeken a helyeken a járvány alatt is egymás hegyén-hátán voltak az emberek. Vagyis az életünk egyik terén lehet szabadabban élni, a pihenés, kikapcsolódás helyszínein meg nem lehet közel menni egymáshoz, se fizikailag, se lelkileg.

Ez nekem felfoghatatlan és megemészthetetlen. Ezért nem tudom, hogy mi fog történni a turizmussal, az országgal, a világgal. ■

FOTÓK: SZALAI VIKTÓR

FOTÓ: WIKIPÉDIA

Magyarok az egészségügyben, világszerte

Szöveg: Vadász Éva, Tel-Aviv és Bedő J. István, Budapest

A koronavírus (Covid-19) járvány okozta munkahelyi állapotokról beszélgettünk egészségügyi dolgozókkal. Ketten közülük Izraelben dolgoznak, a többiek az Egyesült Államokban, Ausztriában, Magyarországon és Svédországban. A közös pont az, hogy mindannyian magyar gyökerűek. (Az interjúk különböző időpontokban készültek, az akkori állapotokat tükrözik.)

Tel-Aviv, Izrael – április 11.

Judit pszichiáterként dolgozik a tel-avivi Ichilov nappali kórházban, illetve a Maccabi Egészségbiztosító járóbeteg-ellátásában, Tel-Avivban és Eilatban. A nem sürgősségi ellátást Zoomon vagy telefonon végzi. Mindenkit úgy

lát el, ahogyan a járvány előtt is, de a munkája alapjaiban átstrukturálódott. Sok mindent elvégez otthonról, ráadásul a kórházban nem lehet egyszerre bent az osztályok valamennyi dolgozója. A főorvos mindig jelen van, a többiek felváltva, hogy ha valaki kiesne,

akkor is el tudják látni betegeket. Vannak osztályok, ahol 12 órás műszakokra álltak át, mert másképpen nem lehet biztonságosan megoldani.

Január végén, február elején még az infrastruktúra sem volt még a betegek online ellátásához.

A Telemedicine rendszer használatát azóta kibővítették, Juditnak is van hozzáférése, kapott jelszót, és az applikáció használatával végre saját telefonról, illetve számítógépről tud kezeléseket tartani az otthonából. „Könnyebb ellátni a korábban már megismert klinikai betegeket, akiknek a kezelése rutinszerű. De ha valaki nagyon beteg, azt online ellátni iszonyúan nehéz – mondja Judit. – Nincs meg a személyes közege a találkozásunknak. A páciens nem érzi, hogy most a gyógyítójával találkozik, mert a saját diványán ül. Hiányzik az a környezet, amibe én ültetem bele. De attól még ő a beteg és én az orvos. Ezek az eltérések nem is nüansznyiak. Nehezebb a szakmaiságot képviselnem, ha a páciensem otthon cigarettázik a tévé előtt, vagy ha akar, kimegy a kertbe körülnézni.”

A virtuális rendszerben egyes sajátos esetek szinte megoldhatatlanok. Ha például családon belüli erőszakot elszenvedő (abuzált) feleségről van szó, vajon hogyan lehet kezelni őt, miközben egy lakásba vannak zárva a bántalmazó férjjel? És, mondjuk, egy laptopjuk van.

Sok pszichiátriai beteg meglepően reagál a helyzetre. Akad, akinek szinte könnyebbé válik a kijárási korlátozás. Például a depresszióban szenvedő ember amúgy is nehezen mozdul ki otthonról. Most úgy érezheti, nincs egyedül, a külvilágban élőkre hasonlít. Egy súlyosan halálvágyó (szuicid) páciens talán azon töpreng, hogyan foglalkoztathatja őt az öngyilkosság gondolata, amikor az egész világ az életéért küzd. De a betegek többsége attól szorong, hogy mi van, és

hogy még mi lesz. Judit borúlátó a szakmai kilátásokat illetően. Akik eddig nem voltak ellátásban, egyszer csak eljutnak oda, hogy nem tudják ellátni magukat vagy családjukat. Ettől a pszichiátriai ellátórendszer két-három hónapon belül túlterhelődik, és megemelkedik a stresszhez kapcsolódó fizikai megbetegedések, a magas vérnyomás, a stroke, a szívinfarktusok aránya. Miért? Mert az emberek otthon vannak, aggódnak, nem tudnak elmenekülni a félelmeik elől. Ez szervi megbetegedéseket okoz, rövid és hosszú távon is sokakat érint majd.

Judit a saját egészsége miatt nem aggódik. Az orvosokat ugyan nem tesztelik, de kérhetik. Eddig még nem vette igénybe. Néha eljár futni, amikor senki nincs az utcán. De nehéz megbirkózni azzal, hogy ő maga lehet veszélyes másokra. A kórházi munka során ugyanis bármelyik osztályon megfertőződhet. Ami a védekezést, a védőeszközöket illeti, ahogy másutt is, itt sem ment minden úgy, mint a karikacsapás. Két hete még sok minden hiányzott, most már kapnak maszkot. Hozzá hasonlóan a legtöbb orvos és nővér, aki nem a koronaosztályon dolgozik, nem visel úrruhához hasonló védőfelszerelést, de fokozatosan megjelentek a műtős ruhák és az egyszer használható kötések is. A sürgősségin egyre fejlettebb a koronarészleg, és el van különítve, ha nem is túl jól. Az ellátás a védőeszközökből viszonylag normális Izraelben, de történetesen Judit osztályán azért nagyon számoltartják a maszkokat, mintha aranyból lennének. Ahogy egyre jobban tudatosult a vírusveszély, folyamatosan szigo-

ritották az intézkedéseket. A sürgősségre már belépni sem lehet civilben, csak izolációs műtős ruhában. „Mindennap kapkodjuk a fejünket, hogy ma éppen mi változott.”

Az Ichilov nagy kapacitású, általános profilú kórház – a pszichiátriai koronavírus osztályt a Tel Hashomer kórházban alakították ki –, de ahogyan más kórházakban, itt is felszabadítottak ágycsapatot: a kórházi pszichiátria osztályon jelenleg a belgyógyászat dolgozik, a pszichiátria pedig átkerült egy másik osztály helyére – ott csak legfeljebb közepesen súlyos betegeket tudnak ellátni. A klinikai döntéseket a változó helyzet színezi át. A kórházi osztályos felvétel megnöveli a koronavírus fertőzés kockázatát. A nappali kórházban három hónapra vesznek fel betegeket, az egyébként 30 beteget ellátó osztály 20 pácienset kezel – vagyis március vége óta nem vettek fel új beteget. Pétsach második felében, Judit több mint két hete nem látott beteget személyesen, de a kórházban is csak sürgősségi esetekkel dolgozik, mert a kevésbé indokolt betegek jelentkezésének száma csökkent. (Ilyenek például a szolgálat alóli felmentést kérő katonák, akik csak azért kérnek tőle segítséget, mert a saját orvosukat nem érték el, és hasonlóak.) Akiket viszont ellát, egytől egyig komplex esetek, már eleve nagyon beteg emberek.

Ramat Gan, Izrael – április 10.

David beteggondozó a Tel Hashomer (Sheba) kórház neurológiai rehabilitációs osztályán. A gondozottja egy 2018-as terrortámadásban szenvedett fej-

sérülést. A koponyatörést korrigáló műtétjét a közelmúltban végezték el, de a tervezett következő beavatkozást bizonytalan időre elhalasztották.

A városnyi területen elhelyezkedő kórházkomplexumban David nem találkozik koronavírussal kezelt betegekkel, de a munkájára azért hatással van a járvány. A gondozottjának családjával nem találkozhat, az éber kómban kezelt katonafiú is csak Zoomon tarthatja velük a kapcsolatot. A kórházi munkatársak nyolcórás műszakjait – a Tel Hashomer magas szervezettsége ellenére is – március közepétől átállították 12 órára. David 24 órás műszakbeosztása nem változott, mivel a gondozottja katona, őt pedig a Biztonsági Minisztériumon keresztül alkalmazza egy cég. A napi kezelések száma viszont megfeleződött. A fiziko-, klinikai kommunikáció- és foglalkozásterápiás kezeléseket most csupán heti három alkalommal kapja a beteg.

A helyzet komolyságára a kórházban megjelent hatalmas stopptáblák két héttel ezelőttig csak a főbejáratnál hívták fel a figyelmet, de most már minden osztályon 24 órás őrszolgálat teszi ugyanezt. David nemcsak a kórházban érzi a változásokat, de kisvállalkozóként is. Beteggondozói munkája csak egy a sokból: nem gyúrhatja a kézilabda-csapatot, mert nincsenek tornák, rendelőjében sem masszírozhat, mert rendelettel betiltották ezt is. A kórházban többet dolgozik, de kevesebbet keres, mint a nyugalmas időkben. A kórházi környezet most nem a legbiztonságosabb. A gondozottját biztonságban tudja, de hát jár a kórház nyilvános

helyein is, és fertőzést ott is észlelhet. Azonban az igazi segítséget most az összefogás és a szervezettség jelenti: bármilyen problémával fordulhat a szakemberekhez, és biztosan kap segítséget, tanácsot. Egy karanténban lévő kolléganőjének az állapotáért aggódik, a nővér munkaidőn kívül találkozott egy koronavírussal beteggel, és még nincs meg a teszteredménye. Aztán az esz-közökkel kapcsolatban megjegyzi: „Alkoholos kézfertőtlenítő és orvosi gumikesztyű szállítmány érkezik ugyan éjjelente, de reggelre alaposan megcsappan mindkettő, mert a hozzátartozók elviszik. Talán a pánik miatt, talán azért, hogy legyen nekik a jövőben.”

Bécs, Ausztria – április 1.

Péter egyetemi docens, a Bécsi Orvostudományi Egyetem 3. Belgyógyászati Klinikájának Reumatológia részlegén dolgozik. A Covid-19 járvány alaposan átalakította a kórház munkarendjét: a személyes találkozók, a továbbképzések, konferenciák, rendezvények, a betegekkel folytatott megbeszélések és a konzultációk is a szükséges minimumra csökkentek.

A belgyógyászati osztályon egyelőre nem fekszik bizonyítottan fertőzött beteg, de sokan vannak, akinél a diagnózis felmerül. Ilyenkor a teszt eredményéig úgy járnak el, mintha fertőzöttek lennének. Hogy ő maga mennyire veszélyeztett, azt nehéz megmondani. Nem minden beteget szűrnek, illetve az orvos–beteg találkozások egy részénél még nem lehet tudni a tesztek eredményét. Ahogy nő a kórházi kezelésre kerülő betegek száma, nyilván egyre több osztályt rendeznek át koronavírussal

beteg fogadására, előfordulhat, hogy hamarosan (várhatóan a közeli hetekben) a belgyógyászoknak is be kell állniuk az intenzív, illetve a sürgősségi ellátásba.

A Covid-gyanús betegeket az egyetem elkülönítve kezeli, a többi osztályon a munka egyelőre zavartalanul folyik tovább. Csökkent az ambuláns betegforgalom, de ez kétirányú folyamat: sokkal kevesebb járóbeteg jön, az orvosi és az ápolási kapacitásokat pedig a kórház igyekszik a koronavírusos betegek kezelésére felhasználni, illetve tartalékolni.

A kormányzati és szakminisztériumi utasításokat szigorúan betartják. Péter naponta számos emailt kap az orvosi kamarától, az egyetemtől vagy az egyetemi kórház vezetésétől: rendeleteket, intézkedéseket és minisztériumi utasításokat. Alapvető orvosi tevékenysége változatlan, de módosult a munkarend, az érintkezési szabályok a kollégákkal és betegekkel. Az első utasítások március első hetében érkeztek, azóta ezeket finomítják, kiegészítik.

A fizikai távolságtartásról Péter azt mondja: nem sokban különbözik egy bolti eladóétól, buszvezetőétől vagy bárkiétől, aki a munkahelyén dolgozik. Mivel azonban erősebben ki van téve a fertőzés veszélyének, jobban kell figyelnie a klinikán is, otthon is – és persze arra is, hogy ő maga ne fertőzzön meg másokat. De orvosként számára ezek magától értetődő dolgok.

New York, Egyesült Államok – április 4.

Vera gyermekpszichiáterként dolgozik New Yorkban, a városnegyed méretű Northwell Egész-

ségügyi Központon belül a Cohen Gyermek-egészségügyi Központ sürgősségi gyermekpszichiátria osztályán, továbbá három sürgősségi program igazgatójaként. Osztálya az általános sürgősségin belül működik.

A járvány miatt mindhárom általa igazgatott programot napok alatt virtuális programokká szervezték át. Azóta a betegeket a Telemedicine alkalmazáson keresztül látják el, sokszor az otthonukban. A felnőtt ellátás szinte teljesen átvette a gyermekkórház egészét. Vera sürgősségi gyermekgyógyász kollégái most valamennyien felnőttekkel foglalkoznak. Közeli kollégáira: orvosokra, ápolókra, segédápolókra hatalmas nyomás nehezedik. A frontvonalban szolgálnak, ők találkoznak először a koronavírusos betegekkel. Közöttük gyermekek is vannak, de lényegesen kisebb arányban. Pszichiáterként Vera aktívan vesz részt az egészségügyiek mentális támogatásában: csoportterápiát tart, segélyvonalat üzemeltet a kórház rendszerében dolgozók számára. Önmagát nagyon szerencsésnek tartja, mert munkáját március közepe óta kizárólag otthonról, virtuálisan végzi. Bejáró kollégái közül többen elhelyezték a gyerekeiket barátoknál, és családi kapcsolatok nélkül élnek az átmeneti időszakban, amelynek a vége még nem látható. Van köztük olyan is, aki szállodába költözött.

Március eleje óta, amikor az Egyesült Államokban a járvány kitört, minden beteg és egészségügyi dolgozó maszkot visel. A kórházban a takarítás szuperintenzív, folyamatosan fertőtlenítenek mindent. A betegeket mindenhol szűrik, és Covid-19 fertőzés gyanú-

ja esetén azonnal elkülönítik őket. Minden beteg kezelése azonos figyelmet kap, de amennyire lehetséges, a nem koronavírusos eseteket minden szakterület a Telemedicine igénybevételével látja el. A rutinműtéteket elhalasztják, és a járóbeteg-ellátást minimálisra vagy nullára csökkentik. A nem koronavírusosokkal a sürgősségi osztályon belül külön részleg foglalkozik. A súlyosabb betegeket, akármért kell őket ellátni, előre veszik.

A szövetségi rendszerben államonként eltérőek és szinte naponta változnak az egészségügy és a helyi kormány rendelkezései. A változásokat március eleje óta fokozatosan vezették be. A Northwellben nagyon hamar léptek, és Vera szerint nagyon jól kezelik a helyzetet.

A kollégák közül szinte mindenki szorong. Sokszor szóba hozzák a gyerekeket vagy az egyébként egészséges fiatalokat, akik súlyos állapotban kerülnek a kórházba. Ezekből az esetekből még mindig kevés van, de – Vera elmondása szerint – az ember arra fókuszál, amitől a leginkább fél. Aggódnak a kollégák azért is, hogy mi lesz, ha elfogy a védőfelszerelés, bár náluk erről szerencsére még nincs szó.

A Northwell 23 intézményből álló kórházrendszer. Vera rendkívül büszke az itt látható összefogásra és a rohamléptékű innovációra. Mindenki segít mindenkinek. A közösség is nagyon támogatja munkájukat, szinte naponta érkeznek a kórházba étel- és egyéb adományok, bátorító levelek, és

FOTÓ: NORTHWELL HEALTH HIVATALOS WEBOLDALA

műszakváltáskor minden este tapsolnak az emberek az utcán, szirénáznak a tűzoltók, és a gyógyítók találkoznak a rokonszenv, a megbecsülés hasonló jeleivel.

Budapest, Magyarország – március 30.

Gabriella mentőorvos Budapesten. Munkájának mennyisége meredeken növekedett a járvány kezdete óta. Főleg szervezési-irányítási feladatokat lát el – ezen a területen azonban a változtatások kiszámíthatatlanul zúdulnak a mentőkre. Közvetlenül nincs kitéve fertőzésveszélynek, csak akkor, ha az ellátásban részt vevő kollégákkal találkozik. A betegek biztonsága – véleménye szerint – azon múlik, hogy betartják-e a szabályokat és az útmutatásokat. A mentőszolgálatnál ugyanolyan figyelmet kapnak a koronavírusos esetek, illetve a más betegségekkel kezeltek. A két betegcsoportot igyekeznek szétválasztani, azonban nem mindig tudható előre, hogy Covid-19-gyanús betegről van-e szó. Sok esetben a híváskor ezt „letagadják”, és csak a helyszínen derül ki, hogy a képben korona is lehet. Ez nagyon káros, és veszélyezteti a beteget is, az ellátót is. Mivel világszerte (sajnos) kevés a tényleges ismeret, Gabriella szerint nagyon sok a találkozás.

Magánemberként próbálja védeni a környezetét, a legkeve-

sebbre csökkenteni a kontaktust. Otthonról csak dolgozni jár el, nem ő vásárol be, de kérésére még a család is csökkentette a vásárlások számát és idejét.

Örebro, Svédország – április 9.

Péter tüdőgyógyász a svédországi Örebro városában, az Egyete-

FOTÓ: UNIVERSITETSSJUKHuset HIVATALOS WEBOLDALA

mi Kórház Szív-tüdő-fiziológiai klinikáján. Intézménye sorozatos átszervezésekkel minden erőt átcsoportosított a Covid-19 fertőzöttellátására. Az összes tervezett műtétet, beavatkozást átmenetileg leállították. A fizikális kontrollvizsgálatokat jelenleg túlnyomórészt telefonos és digitális vizsgálatokkal váltják ki, a páci-

seket információs anyagokkal látják el.

A svéd koronavírus krízis az ún. nyolcadik heti sportszünet idején kezdődött, amikor az osztrák és olasz síterepekről (túlnyomórészt Stockholmba) visszaérkező állampolgárok gyakorlatilag hazavitték a fertőzést úgy, hogy még nem sejtették, hogy ez lehetséges.

Az egyetemi klinika, Péter munkahelye – a többi országokéhoz hasonlóan – napi szintű átalakításokkal működik. Az infektológiai, az urológiai és bentfekvő osztályt már Covid osztályokká alakították át. Beszélgetésünk idején ő még csak egyetlen Covid-gyanús beteget látott el, de a következő héttől és azután valószínűleg napi rutinná válik a koronavírusos betegek ellátása. A nehéz feladat a dolgozók át- és megszervezése. A fiatalabb orvos kollégák és a szakorvosok, noha nem feltétlenül bel- vagy tüdőgyógyászok, most a Covidos betegeket látják el. Mindegyikük protokollok alapján dolgozik. Az osztály- és részlegvezetők, akik a frontvonalban állnak, a maximumot

hozzák ki magukból.

Ugyanakkor súlyos hiánycikk a maszk és általában a felszerelés. Péter egy hétköznapi vírusszűrőt akart rendelni 280, otthon lélegeztetett betegnek, de nem sikerült. Kiderült, hogy a beszállító ezeket a helyi egészségügyi intézmények helyett Törökországnak adja el. Sok orvos, nővér saját költségé-

re vásárol védőfelszerelést, ezt viszont pánikkeltésnek tekintik, ami akár kirúgással is járhat. Szakszervezeti szintű tiltakozások hangzanak el, Facebook csoportok alakultak, amelyek a svéd egészségügyi utasítások megtagadására szólítanak fel, a munkahelyi ombudsman a megfelelő felszerelések beérkezéséig átmenetileg leállíthatja a munkát, de az efféle lépések nem igazán visznek közelebb a célhoz, s eközben mindenki csak maga tehet azért, hogy elkerülje a „munkahelyi balesetnek” számító megfertőződést.

Svédországban állami szinten nem írják elő a védőfelszerelést, a Népegészségügyi Hatóság ennek megállapítását a helyi szintű szervekre bízta. Sok orvos dolgozik rövidujjúban, védőeszközök nélkül – a védekezés szintje feltehetően a világon itt a legalacsonyabb. Péter ennek az okát abban látja, hogy a központi utasítás más törvényekbe ütközik, ugyanis ebben a nagyon jól szervezett, nagyon demokratikus országban a kormánynak kevés a felhatalmazása, hogy krízishelyzetben gyorsan cselekedjen.

Péter úgy látja, az intézkedések bevezetése nagyon elhúzódik, és most éppen időből nincs elég. Svédország a stratégiáját egy hipotézisre építi, miszerint április végére eléri az 50%-os fertőzöttséget, utána pedig csökkenni fog a megbetegedések száma. A médiában rendszeresen feltűnő Anders Tegnell járványügyi szakértő be nem mutatott matematikai modellek alapján magyarázza a járvány lefolyását, ugyanakkor olyan kijelentéseket tett – például, hogy nem kell védőruhát viselni az egészségügyi dolgozóknak –, amelyek komoly-sága megkérdőjelezhető.

„A svéd kultúrának van egy sajátos vonása: a feltétlen hit a különféle intézményekben. Mivel háborúrégóta nem volt, a hatóságok nem zaklatják a polgárt. Így aztán a hatalmas bürokratikus gépezet iránt nagy a bizalom. Ez az optimizmus békeidőben nagy biztonságot ad, de a merev és többlépcsős döntéshozatal a mostani komoly válsághelyzetben csődöt mondani látszik – mondja Péter. – A svéd hozzáállás mellőzi a kockázatminimalizálást, a biztonság elvéről senki nem beszél.”

A svédek társadalma nem ölelkezős-puszilkodós, nem él három generáció egy fedél alatt. Csak az idősebb szeretteikért aggódnak, akiket veszélyeztetett korcsoportnak tartanak. Pánik nincs, a svédek általában úgy hiszik, a Covid-19 enyhe lefolyású betegséget okoz. Péter szerint viszont már rég elkéstek mindennel. Az országban még mindig az a hivatalos álláspont, hogy cseppfertőzéssel terjed a koronavírus – figyelmen kívül hagyják az Egészségügyi Világszervezet (WHO) álláspontját, amely szerint nem bizonyítható a csak cseppfertőzéses út, hanem feltehető, hogy az 5 mikron körüli részecskék órákig képesek a levegőben „elevenek” maradni. Ezeket az orr nyálkahártyája nem szűri ki, hanem lejutnak egyenesen a tüdőhólyagocskába. Ami fontos tényezője a folytatásnak, hogy ki lesz nagyon beteg vagy hal meg – akár milyen jó is az immunrendszere.

Svédországban a (repülés híján munka nélkül maradt) légiutas-kísérők átképezhetik magukat egészségügyi dolgozóknak, a járműipari óriás, a Scania lélegeztetőgépek gyártására állt rá. Péter és kollégái a szabadságukat áldozák fel, minden felszabaduló munkaerőnek találnak tennivalót. Az

együttműködésnek nagy a hagyománya ebben az országban, de a szokványostól eltérő helyzetekben bizony hiányzik a tapasztalat.

A lehetséges összeomlást elkerülendő mielőbb rendelettel kellene korlátozni a nyitvatartásokat – Péter szerint –, de a kormány április második hetében még csak az éttermeket és a bevásárlóközpontokat készül bezáratni. Az általános boltbezárástól amúgy is idegenkednek, az állami média kommunikációjának hatására is csak 15-25%-os társadalmi támogatottságot lehetett elérni a stockholmiak körében abban a kérdésben, hogy a város karantén alá kerüljön.

A középfokú és felsőoktatás jelenleg digitálisan zajlik, de az általános iskolák, óvodák és bölcsődék üzemelnek. Az éttermekben csak ajánlott és nem kötelező a 1,5 méteres távolságtartás, márciusban a kávézók, éttermek a szokásosnál előbb kitehették a teraszra az asztalokat és székeket.

Orvosként felelősen éli meg Péter a mindennapjait, de a többletmunka persze őt is stresszeli. A gyerekei boldogan járnak iskolába, tudják, hogy sokszor kell kezet mosni, de az apjuk nem ijesztgeti őket azzal, hogy a vírus megölheti apát-anyát, ha pechük van.

„Miközben veled beszéllek, épp a zongoraórájáról hozom el a 11 éves lányomat, aki az imént azt mesélte, hogy a szomszéd kislány említette neki, a testvére belázosodott és otthon fekszik. A lányom sokat játszik a szomszéd kislánnyal, ma is együtt voltak. A szülők intelligens emberek, és a lányom kis barátját kiengedik hozzá. De nem is szóltak arról, hogy a másik gyerekük lázas beteg.” ■

Forrás: izraelinfo.com

El a nagyvárosból! De hová is?

Nimrod Dagan

Huszonnégy órával azután, hogy először érkeztünk meg Methana félszigetére, ahol egy csaknem lakatlan falvacskában megvettük 25 négyzetméternyi saját (!) lakásunkat, a kitararítás és kipakolás után azonnal lementünk a partra. A párom, Kristóf azonnal elaludt, én pedig egyedül maradtam a gondolataimmal. Nem volt net a telefonomon, nem voltak körülöttem emberek. De még egy bárt sem ismertem a környéken, ahová elszökhettem volna a csend elől. Ez volt az első eset, hogy a fejemet a két kezem közé fogva megkérdeztem magamtól: „Istenem, mit tettem?”

Magazin

Egész életemben nagyvárosi gyerek voltam. Nem ismertem mást, mint az örült pörgést. Ha éhes voltam, elugrottam egy gyorsétterembe, ha kávézni akartam, tucatnyi környékbeli hely közül választhattam, ha valami nem volt otthon, azonnal beszerezhettem egy közeli boltban – emellett állandó munkám volt a Nemzeti Színházban, a Bimában. Hogy is adhattam fel mindezt egy olyan életért, amelyről semmit sem tudok, és úgy tűnik, nem is nagyon van mit tudni róla.

Ám meglepő módon ez az első eset, amikor félelem kerített hatalmába, egyben az utolsó is volt. Augusztus végén lesz egy éve, hogy ideköltöztünk, új életet kezdeni Görögországban, és őszintén szólva már nem is tudom elképzelni magam máshol, mint itt... De ezt ne mondja el senki Tel-Avivnak, nehogy féltékeny legyen. Apró kis közösséget építettünk, csodálatos emberekkel, helyiekkel és hozzánk hasonló „jövevényekkel”, akiket épp úgy, mint minket, beszippantott Me-

thana varázsa, már évekkel, évtizedekkel azelőtt, hogy ideérkeztünk volna. Barátainkká váltak, családunkká.

A színpad iránti szeretetemet felváltotta az elkötelezettség a kreativitás és a művészet egyéni kifejezés módjai iránt. Olyasmikkel kezdtem foglalkozni, amikről sejtelmem sem volt, hogy képes vagyok rá. Felújítottuk a lakást, szerelni és építeni kezdtünk, bútorokat fabrikáltunk, kiegészítőket és ékszereket álmodtunk meg és raktunk össze. Lassacskán fel-

Kabát, nadrág, cipő, ruha

Radmila Marković

Végigsöpör a világon az újfajta járvány, amelynek koronavírus a neve, kegyetlenül képes magával vinni a kilencvenévesektől a csecsemőig válogatás nélkül mindenkit, akibe belekapaszkodik.

Megváltozott az életvitel. A közlekedés megbénult, családtagok ragadtak külföldön. Sokan jártak havi váltásban időseket ápolni Ausztriába, Németországba. Akiért nem jött a váltás, annak a bizonytalansággal együtt a féltés és a félelem kavargott a levegőben, átítatva szívet-lelket. A menyem Németországban várja, mikor jöhet haza, a lányom Angliában nem töltheti velünk a szabadságát, se vége, se hossza a gondoknak. Három unokám maradt munka nélkül, a két lány most interneten keresztül mást sem tesz, csak tanul.

Karantént vezettek be, szigorú felügyeletet az idősekre, de én a fiamat, lányomat félttem, akik naponta járnak dolgozni emberek közé. Engem eddig sem igen engedett ficáncolni a szívinfarktus, de azért csak elballagtam az üzletbe, az orvoshoz, a gyógyszertárba, a piacra. A kötelező kis gyaloglás sem volt valami változatos, hol jobbra, hol balra fordulva kezdtem a sétakört, úgy tértem vissza a kezdőpontra, a kiskapumhoz.

Most azért tényleg magányos lettem. A fiam hozza az ebédet (egész hétre valót), de nem jön be, csak átadja a kosarat, s elveszi az előző vasárnapi edényeket. Az unokám is csak átnyújtja az ételt, rajta maszk és kesztyű, de legalább látom őt, és röpdöshet a lelkem. Nagyon félttem őt is, meg mindegyiket.

Nem nézhetem állandóan a tévét, sem az internetet, ott is többet játszom, mint olvasok, mert azzal lekötöm az agyamat, nem gondolok se jóra, se rosszra. Elővettem az évek során összegyűlt régi fényképeket, és nosztalgiáztam.

Lóri fiam és Góci lányom gyermekkori képeivel kezdtem, egy télen készült felvételtől mosolyogtak rám. Egy emlék villant belém: télben jártunk, egyre hidegebb lett, a fiam panaszkodni kezdett, hogy fázik a lába, vegyek neki csizmát.

fedeztük a kedvenc helyeinket a környéken: csodálatos ételek, mennyei italok, kedves helyiek, akik tavernákat vezetnek, és persze mélyebben megismertük a helyiek mentalitását, kultúráját. Ettől fogva nem volt másra szükségem, mint elengednem magam, és megtanulni: ami nekünk, izraelieknek „leat leat”, az a görögöknek „sigá-sigá”, és mindkettő ugyanazt jelenti: nyugi!

Minden nap kapok üzeneteket izraeliektől, akik azt kérdik tőlem, hogyan volt bátorságom meglépni mindezt. Arról is érdeklődnek, van-e mód arra, hogy meglátogassanak. Általában azt mondom: szeretettel látjuk őket, és emlékeztetek mindenkit, hogy nincs másik életünk ebben az inkarnációnkban, vagyis tartozunk magunknak annyival, hogy boldoggá tesszük magunkat, s ismét közel kerülünk a természethez, ahová végső soron mindannyian tartozunk. Ha bárkit érdekel, hol, hogyan élünk, mit eszünk, miért szeretjük annyira Methanát, bátran kapcsolatba léphet velem instagramon – @nimrodagan. Ígérem, feledhetetlen lesz.

FOTÓ: NIMRÓD DAGAN

– Mit képzelsz, kisfiam? Tavaly vettem bőrcsizmát, semmi baja sincsen, húzd fel azt.

– Anyu, nem tehetem, mert kicsi a lábamra.

– Nehogy már elhiteds velem, hogy tavaly óta annyit nőtt a lábad. Kényelmes volt a csizmad, csak tessék hordani!

De az én fiam aznap is vékony félcipőben ment az iskolába. Mikor ha-zaértünk, leültettem az előszobában, elővettem a csizmákat.

– Emeld fel a lábad! – szóltam rá erélyesen. – Lóri felemelte a lábát – és bizony a cipője talpa majd két centiméterrel volt hosszabb a csizmáénál.

– Igazad van, kisfiam – adtam meg magam –, csizmát kell venni.

– Látod, anyu, sose akarsz hinni nekem! – vigyorgott rám csibészesen.

De nemcsak a csizma hiányzott, hanem a nadrág, a kabát is. A tavalyi téli nadrág úgy nézett ki rajta, mintha lavórban mérte volna a hosszát a szabó, a kabát ujjá meg szűk volt, és jóval csukló fölött ért véget.

Kaptam kölcsönt a barátaimtól, hogy vegyek a gyerekek min- dent, ami kell. Többet adtak a szükségesnél, hát elmentünk Újvidékre, a téli vásárba. Amint beértünk, már orrcsiklandozó illatok terjengtek. Bó- dékat állítottak fel, sütötték a lángost, rostélyon a kolbászt, csevapot, pljeskavicát, húsokat.

Lóri nagyon megéhezett, Góci is, adtam nekik valamennyit, hogy ehes- senek, amit szeretnének. Sült kolbással a markukban vonultunk be a csarnokba, ahol minden jóval olcsóbban volt kapható, mint az üzletekben. Vettünk Góciának egy szép ruhát, Lórinak cipőt, nadrágot, kabátot. Per- sze mire bevásároltunk, én halálra fáradtam (különben sem szeretek vásá- rolni), mert mindent meg kellett nézegetni. Végre kiértünk a csarnokból, és kicsit félve megszólal az én fiam.

– Anyu, mennyi pénzed maradt?

– Éhes vagy? – értettem rögtön a kérdést. – És te, Góciám?

– Én kibírom hazáig – felelt a mindig szerényebb kislányom.

– Egyetek – nyomtam kezükbe a pénzt –, mert odahaza nincs főtt étel.

Élvezet volt nézni őket, ahogy csillogó szemekkel tömték magukba a pljeskavicát. Három vagy négy hónap alatt visszafizettem barátaimnak a kölcsönt, ami nagyon sokat jelentett nekünk, és vígan átvészeltük a telet.

Egy év múlva hetedik osztályos lett a fiam, és mindent kinőtt. Újból venni kell kabátot, nadrágot, cipőt, alsóneműt.

– Eredj el, kisfiam, az apádhoz, és kérdezd meg, hajlandó-e megvenni a kabátot, én megveszem a cipőt, a nadrágot, meg ami még kell.

Elment a gyerek, boldogan tért vissza azzal, a tata beleegyezett az aján- latomba. Gyerektartást már régóta nem fizetett, úgy gondoltam, besegít- het egy kicsit a költségekbe. Lóri fiammal elmentünk bevásárolni mindent, amit elterveztünk. Elmondtuk az üzletvezetőnek, a kabátot majd az apu fi- zeti ki – és minden további nélkül vihettük azt is.

Telt-múlt az idő. De egy nap, amint az iskolából hazafelé igyekeztem, kijött a ruhaboltból az üzletvezető, és megállított.

– Ne haragudjon, tanárnő, de a volt férje azt mondta, aki elvitte a kabá- tot, az fizesse is ki.

Na szép. Mit csináljak? Semmit sem tehettem.

– Tud várni elsejéig? Akkor kifizetem.

– Tudok várni. És nagyon sajnálom.

– Én kérek elnézést, amiért így alakult. Bár... gondolhattam volna.

Elsején kifizettem az adósságot. ■

Mentők

GABRIELLA BAR FRISCH
GOTESMAN NYOMÁN

Két és fél hónap után tegnap vég- re elmentünk a tengerpartra.

Csend van, amelyet még sosem hallottunk, átjárja minden porci- kánkat.

A szél, a hullámok zajától csak még jobban érezhető a csend.

Felülmúlhatatlanul szép a termé- szet hangos csendje.

Szülőket, nagyszülőket látok, te- relgetik a kicsi gyerekeket, akik a mély vízbe igyekeznek.

Hirtelen megértettem valamit, nem is ésszel, hanem a szívemmel: ezek a felnőttek a saját gyerekeik- re figyelnek, az ő épségüket óvják.

De a parti magaslesen ott figyel- nek a vízi mentők is. Szemmel tar- tanak mindenkit, aki a homokban fekszik vagy szaladgál, vagy a víz- ben úszik vagy játszik. Nem tesz- nek különbséget közöttük, szá- mukra mindenki élete egyformán fontos, nem csak a családtagoké.

Vagyis mindenkinek pontos szere- pe van.

De ki óvja azt, aki nem szülő és nem parti mentő?

És azt, aki nem jött a tengerpartra? Aki csak az élete partján üldögél?

A szívem megértette a legfonto- sabbat:

Minden embernek az a szerepe, hogy másokat megmentsen.

Nem fontos, hogy hol, az sem, hogy mikor.

Nem fontosak a körülmények. ■

Egy örökmozgó tévés: Breuer Péter

Magazin

BJI

A budapesti szerkesztésű Origo híroldal szólaltatta meg Breuer Pétert abból az alkalomból, hogy betöltötte ötödik évét a Heti TV, a zsidó közösségi csatorna.

Breuer pártoktól, csoportoktól független tévéje (melynek ő a tulajdonosa, de valójában a mindenes) a világot zsidó szemüvegen át nézi, ő maga pedig „hóttcivil”. Ettől persze még vezeti a reggeli beszélgetős műsort, a Pirkadatot – ezt tartja a csatorna legfontosabb blokkjának –, továbbá hírigazgató és ötletgazda.

Alapszakmája az újságírás, dolgozott az egykori Magyar Rádióban, munkatársa volt a libanoni rádióknak és a Szabad Európának. Sok évig élt Izraelben, onnan tudósított különböző lapokat, a Magyar Távirati Irodát, és az akkor még domináns információs forrást, a Kossuth Rádiót.

„Mindenkit tiszteletben tartva kell kérdezni – idézi fel, hogy mit tanult meg ezeken a helyeken. – Soha senkit nem sértek meg, de igyekszem minden behívott vendé-

gemtől megszerezni az információkat. Az interjúban pedig azt próbálom képviselni, aki nincs itt.”

Breuer Péter eredetileg történelem–filozófia, valamint gyógypedagógia szakon végzett a Tel-Aviv-i egyetemen – írja róla az Origo –, de teológus növendékként járt a Pázmány Péter Egyetem civil világi akadémiájára is, továbbá – rabbi-jelöltként – az Országos Rabbiképzőbe is. „Otthon vagyok az Ó- és az Újszövetségben is, s nyitott a világ felé” – mondja. Csatornájának kínálata alaposan elűt a többitől: gyakori a közéleti tartalmú beszélgetős műsor, filmeket viszont szinte soha nem mutat be, hacsak nem a program markáns profiljába vágó alkotásokról van szó.

A különböző nézeteket képviselő meghívottak olykor keményen vitatkoznak. Egyik adásuk, A világ zsidó szemmel Breuer szerint olyan, mintha egy keleti tévében menne, egymás szavába lehet vágni, „nem öntjük le egymást a vita hevében – fűzi hozzá –, de a határokat megtartva mindenki elmondhatja, amit akar.”

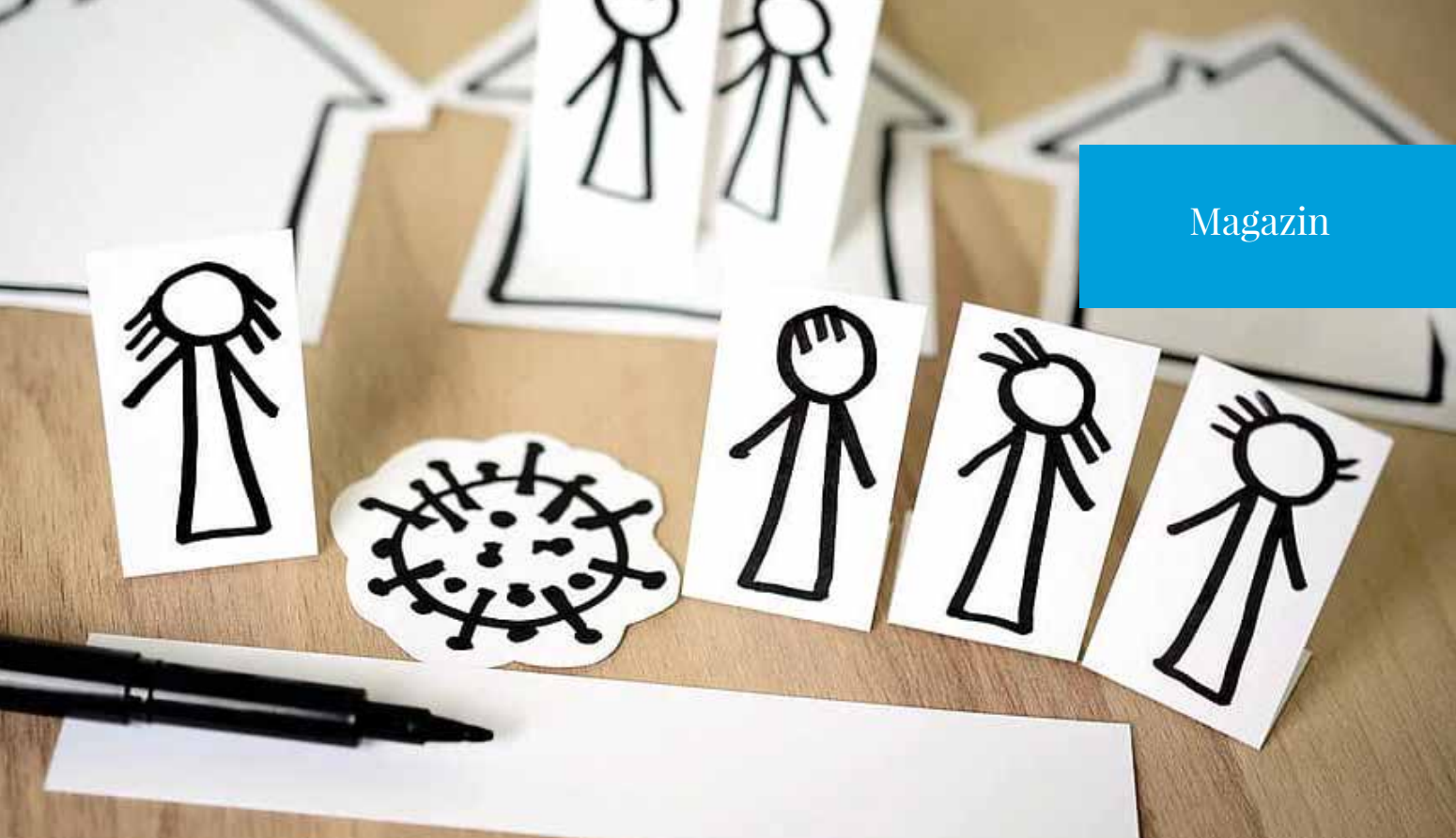
A „multitalent” tulajdonos szerint nem mosolyogva bólogató műsorvezetőkre van szüksége, hanem

olyanokra, akiknek már sok évtizedes a múltja és a rutinja. „Nem véletlen, hogy a világ nagy tévéiben is számítanak erre a korosztályra, hiszen bizonyították már, mennyire hitelesek.”

Nagyon kevesen állítják elő a Heti TV napi 24 órás műsorát, de a néző ezt nem veszi észre. „A tartalom és a képi világ olyan, mint egy igazi tévében. Robotkameráink vannak, a vezérlőben is csak egy ember ül.” Az ma már nem szokatlan, hogy az interneten is követhető a műsor, de az igen, hogy a pesti magyar zsidó tévé híreket ad héberül, németül és kínaiul is.

Breuer Péter sosem mulasztja el megemlíteni, hogy a csatorna egyik legnagyobb értékének a függetlenségét tekinti, igaz, ennek egyik következménye, hogy reklámbevételeik nem túl magasak. Viszont valamennyi kábelszolgáltató beillesztette a Heti TV-t a kínálatába.

Kis költségvetésű közösségi információforrásként nem igazán irigyelendő a helyzetük. De még így is lehet valamit irigyelni: Breuer Péter fáradhatatlanságát, amivel minden hétköznap hajnaltól késő estig dolgozik. Energiája, úgy tűnik, kifogyhatatlan. ■

FOTÓ: PIXABAY

Karantén? Ugyan már, valakinek dolgoznia is kell...

MENTŐSMONOLÓG

Turcsányi Gabriella

Már megint én vagyok a kivétel. Lassan meg sem lepődöm rajta. Az egész úgy kezdődött, hogy még tavaly kitaláltuk az öcsémmel, nekünk kettesben el kell mennünk csavarogni Izraelbe. Én rengetegszer voltam, ő csak egyszer, annak is vagy 25 éve. Aztán ahogy közeledett az indulás, kezdtünk aggódni is, hogy egyáltalán mehetünk-e. Mert valami vírus kezdett terjedni a világban. Az átlagemberek elkezdtek megismerni a korona szó egyéb jelentéseit, mi – „bennfentes” orvosok – meg úgy gondoltuk, mit nekünk egy újabb vírus, a taknyos-köhögős vackok jó részét eddig is ezek a koronavírusok okozták.

Szóval eltöltöttünk egy szuper hetet Izraelben, és még nem tudtuk, mennyire igaz, amit utolsó este, a tengerparton állapítottunk meg – már-mint hogy mennyire fog ez nekünk hiányozni nem-

sokára. A visszaút már eleve szurreális élmény volt, sose utaztam még szinte üres repülőn. Aztán mire hazaértünk, el is kezdődött a karanténkorszak. Nekem ugyan azt mondták, menjek csak szépen más-

nap dolgozni, sőt még kikérdés-lázmérés is volt betegátadás előtt a sürgősségre bejutásért, de aztán jött egy újabb rendelet, és mégiscsak üldögélhettem egy hetet otthon.

Na jó, túlzottan nem unatkoztam, mert egy-két apróságot meg kellett szervezni, ki kellett dolgozni (így jár, akinek önkéntes munkája is van), sőt még időben eljutottunk bevásárolni is, így nem volt liszt- és élesztőhiányom a következő két hónapban. Mert aztán szépen bezáródott az ország.

A gyerekek nagy nehezen elindult az online egyetem, a barátaim nem léptek ki a lakásból, és tocsogtunk a fertőtlenítőben. Én persze majdnem semmit nem éreztem a nagy bezártságból, mert hát van, akinek karantén idején is dolgozni kell. Azért amikor a tők üres utcákon autóztam befelé menet, az nagyon fura volt. És aztán a naponta (esetleg többször is) változó eljárásrendek, az asztalon sorakozó mindenféle fertőtlenítők, a maszkban ücsörögő kollégák...

Egy kicsit viharosabb 24 óras szolgálat végén a barátnőmmel, már cseppet megviselten nevetgeltünk, szokás szerint összedugott fejjel, majd egyszerre mondtuk: „Hú, megszegtük a távolságtartás szabályait.” Mi is volt még? Ki kellett hagynom egy hónapot, nem ülhettem mentőautóra, mert naponta változott a beosztásunk – és amúgy sem örültek, hogy fertőzésveszélynek teszem ki magam, mert akkor megint felborulna a beosztás. Közben meg a háttérben az állandó bizonytalanság, hogy mi lesz. Mert a számok ugyan biztatóak

voltak, de még nem mertünk hinni nekik.

A kollégákkal beszélgetve mindenki csak azt mondta, hogy MÉG minden OK. De jó, időt nyerünk, felkészülünk! A bizonytalanság rosszabb, mint a bekövetkező rossz.

És az a fura, szürreális élet, amikor én ugyanúgy dolgozom, mint korábban. Ahogy beértem a mentésirányításra, visszazökkenem a normalitásba. Egy régi, nagyon távolinak tűnő normalitásba. Tényleg csak pár hete ücsörögtem a kedvenc tengerpartomon?

Munka után meg hazamentem, végig a kihalt utcákon, és bezárkóztam: kötelességtudóan és fegyelmezetten. Megállapodásunk szerint vásárolni a gyerek ment, hogy legalább ő is ki tudjon lépni az ajtón. Maszk az arcán, a zsebében fertőtlenítősfloska, szigorúan lista alapján vásárol, minél gyorsabban. Két perc alatt beadja az ajtón Mamáéknak az ő cuccukat, csak nehogy valami bajt okozzunk.

Közben azért történtek csodák is. Szinte naponta jelentkezett egy-egy rég nem látott barát, csak hogy megkérdezze, minden rendben van-e, kell-e segítség, akár fizikai, akár lelki. Hogy csak annyit mondjanak: „vigyázz magadra”. És persze felhívtak tanácsért, véleményért, megnyugtatóért is. Létrejött körülöttem egy önkéntes társaság, együtt dolgoztam (és dolgozom most is) velük, jó volt Whatsapppon megbeszélni a feladatokat és Zoomon értékelni a hetet. Jó csapat lettünk itt a karanténban.

Aztán szép lassan el mertük hinni, hogy talán mégsem lesz

katasztrófa. Lassan kimerészkedtünk az utcára, és két hónap után már nem csak a kapu előtt álló autóig mentem, hanem (persze szigorúan maszkban) sétáltunk is pár saroknyit. Bementem egy boltba vásárolni! (Az élet apró örömei.)

De akármilyen fura, a „normális” nekem végig az volt, amit a többiek szent borzadállyal emlegettek. Ami a vírus előtti élettem volt. Dolgozni, emberek között, személyesen és nem online, a home-office keretei között.

Amikor végre elmehettem mentőzni (vagyis kimenni a kocsival), és nem csak irányítani, akkor éreztem, hogy hazaérkeztem. Vissza a régi életembe, a régi módon viselkedő bajtársak közé. Mit nekünk szkafander és pajzs, amikor végre kiszabadulhattunk a városba, utcát látunk, embereket... meg egymást. A fogadott családdunkat.

Igen, tudom, hogy a veszély nem múlt el. A vírus itt kering, és nem tudjuk, mikor csap le újra. A maszk és a fertőtlenítő is velünk marad (kaptam is egy csinos halálfejes maszkot, mert minek az embernek ellenség, ha vannak barátai...)

De nagyon nagy tanulsággal szolgált ez az időszak. Megint kiderült, hogy máshogy vagyok bekötvé, mint az átlagemberek. Fel sem merült bennem, hogy máshol kellene lennem, mást kellené csinálnom. Legyen bármekkora káosz, bármennyi munka, változzanak a protokollok tízpercenként, nekem az egészségügy nem a veszélyt, hanem az otthonosságot jelenti. A folytonosságot és a normalitást egy nagyon nem normális időszakban. ■

„Egyenlőség” a kibucban

Arie Singer

Pont 71 éve, hogy megérkeztünk Budapestről az Ígéret földjére. Ez volt talán az utolsó illegális alija az akkori „szocialista” Magyarországról a fiatal, alig egyéves Izraelbe. Egyenesen a kibucba vitték a bandát.

Hogy a kibucunk neve mi volt, nem fogom megírni, hiszen ma már teljesen új generáció műveli a földet, és ennek a társadalomnak nincsen semmi köze a szülei vagy nagyszülei által elkövetett hibákhoz.

Nos, az étteremben a zongorán mindennap megtalálható volt az Ál Há'Mismár, a mozgalmunk napilapja. Megkértük a vezetőnket, hogy kaphatnánk-e inkább Új Keletet, mivel még nem tudunk héberül olvasni. A válasz kemény és elutasító volt: „Az egy kapitalista újság. Tanuljatok meg minél előbb héberül!” Természetesen igyekeztünk, de azért mégiscsak könnyebb lett volna magyar szóval megtudni, milyen világ is vesz körül bennünket. (Itt érdemes megjegyezni, hogy az Ál Há'Mismár – a „szocialista” – már több mint ötven éve megszűnt, míg a több mint száz éves, „kapitalista” Új Kelet még mindig működik.)

Mi, a 14 éves srácok és lányok még Magyarországon elhatároztuk, hogy amint letudtuk a katonai szolgálatot, önállósodunk, és új kibucot fogunk alapítani – de ez nem valósult meg. Egy évvel a szolgálat kezdete előtt a kibuc titkársága tudomásunkra hozta: a mozgalom úgy

határozott, hogy a katonaság után vissza kell térnünk a kibucba, ahol „nevelkedtünk”. A kibuc velünk egykorú gyerekei ekkor már a Moszád (vagyis a középiskola) végzős osztályába jártak. Azt kértük a titkárságtól, ha már vissza kell jönnünk a Náchál után, addig hadd tanulhasunk együtt a kibuc gyerekeivel.

Itt ugyebár társadalmi egyenlőséget hirdettek, a kérésünket azzal a visszakérdezéssel utasították el: „Akkor ki fog dolgozni?”

Közös tanulás helyett jött a bevonulás a fegyveres erőkhöz. Utána meg érkezett a házasságkötések ideje. Az elsők között jelentkeztünk a feleségemmel, és kértük, hadd rendezzünk valami szerényebb esküvőt a feleségem családjának részvételével. A kibuc titkársága ismét kített magáért: „Hogy képzelik? Nekünk ilyesmiben nincs gyakorlatunk!”

Az ünnepi lakoma az egyik óvodában feltálatl néhány szendvics lett, egy pár pohár gazoz kíséretében. Pár

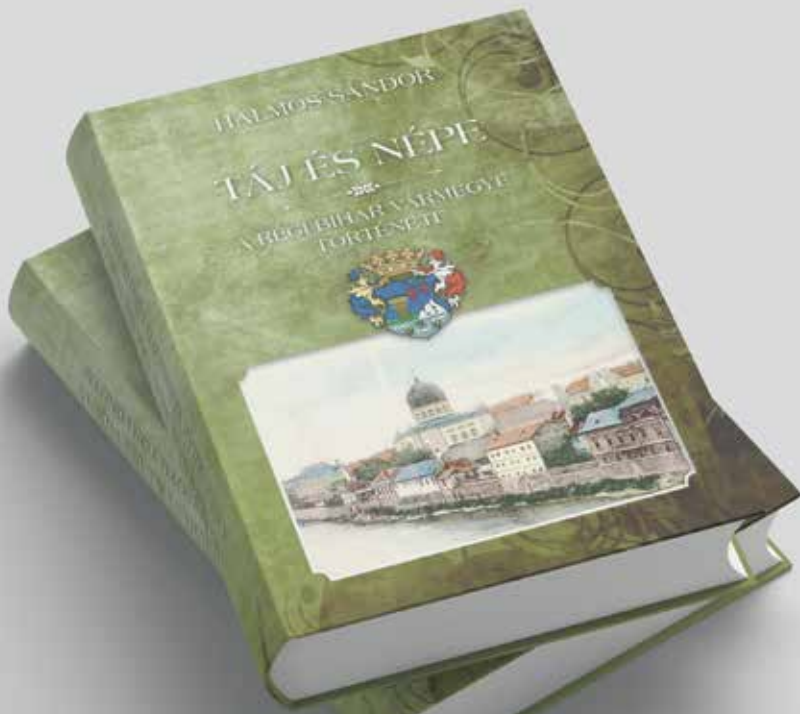
hónappal később ismét lagzira került sor: a kibuc gyerekei házasodtak. Reggelig mulatott az egész közösség. Sörshordókat vertek csapra, egész hajnalig ürültek a borospalackok. A kibuc derék közössége, amelyik az új tagoknak (vagyis nekünk) képtelen volt megszervezni az esküvőt, hirtelen ráébredt: mégis tudja, mit kell tenni, hogy mindenki jól érezze magát.

De: megokosodtunk mi is. Megtapasztalhattuk, milyen világ is vesz körül bennünket, hogyan értik egyesek a kommunista egyenlőséget. ■

KÉPEK: WIKIPÉDIA

KEVÉS A ZSIDÓ, ÉS NEM IS MIND VÁLLALJA HITÉT, HOVATARTOZÁSÁT

A nyughatatlan ember: Halmos Sándor

Bihar vármegye történetének megírásával robbant a szakmai közéletbe. A Tőkés László püspök előszavával megjelent, 1100 oldalas tanulmányt egy vidéki tudós, Halmos Sándor jegyezte. Még meg sem száradt a nyomdafesték, amikor a Reformátusok Szatmárért Egyesület megkereste: szeretnék, ha Szatmár és a szatmári zsidóság történetét is feldolgozná. 440 oldalas tanulmány lett a vége.

Halmos Sándor: A könyvet anyai nagybátyám, dr. Eisler Mór emlékének ajánlottam, ő kezdte az erdélyi zsidóság történetének megírását, könyve ma is alapmű. De mi minden vár még feldolgozásra! Az 1920 után jelentkező antiszemitizmus, a Trianont követő állapot, a zsidók hontalanná válá-

sa 1921-ben, a Galíciába deportálás, Kamenyec-Podolszkij – s közben kutattam Szatmárt, jöttem rá, hogy az erdélyi zsidóság története máig megíratlan. A hét magyar ajkú megyéből, ahol a zsidóság magyarul beszélt, hiányzik Kolozs megye, Maros-Torda, sőt Fejér megye története is. Ez lesz

az utolsó munkám, amelynek már a címe is megvan a fejemben: *A zsidók Erdélyben magyarul halnak*, mert minden zsidó temetőben csak magyar-héber feliratot találni.

Mesélj magadról, ne csak a munkádról! Ki vagy, mi vagy,

honnan jöttél, milyen családból, és hogyan alakult az életed?

A holokauszt utáni első nemzedék tagja vagyok, 1946-os, a családomban Auschwitz utáni 47 áldozatának emlékével terhelve. Anyám és apám minden felmenője vallásos volt, amikor a zsidóknak lehetett, ők az elsők közt telepedtek le Debrecenben. Hároméves koromban már dr. Weisz Miksa főrabbi chéderébe jártam, s hamarabb olvastam héberül, mint magyarul. Ez később javamra vált a gyorsolvasásban, mert a magánhangzókat soha nem néztem. A középiskola után a rabbiképző mellett döntöttem, de addigra én már tudtam imádkozni és ismertem az ünnepeket is. Úgy gondoltam, ha elvégzem, Debrecenbe megyek rabbinak, de akkoriban sehol nem volt üresedés, ezért a továbbtanulás mellett döntöttem. Jártam az egri Tanárképző Főiskolára, majd a debreceni egyetemen pedagógia, szociológia, vallástörténet diplomát szereztem.

A tanári pályát akkoriban, mint mindenki, vidéken kezdte. Nádudvar volt az első megálló, de nem sokkal később Debrecenbe hívták „művelődési területre”. Hozzá tartozott az időközben Európa-hírűvé vált Debreceni MÁV Filharmonikus Zenekar (ma Kodály Filharmonikusok – a szerk.) és a Hajdú Táncegyüttes is. Közben rákapott az írásra, hamarosan már az országos lapok hasábjain is feltűntek kutatásainak mérnöki pontossággal megírt publikációi. Aztán utánanyúlt az egyetem, vallástörténetet oktatni hívta. Tizenhét éven át tartott ez a szerelem. És mellesleg tanított még a református teológián, és a romá-

niai Aradon létrehozta az ottani univerzitász judaisztikai tanszékét.

1986-ban kért fel a debreceni hitközség ügyvezető igazgatónak – folytatja Sándor –, és mivel egykori osztálytársam, Schönér lett a rabbiképző rektora, meghívott a Szentírás és Talmud tudományi tanszékére. Közben megszerveztem 22 határon túli magyar ajkú zsidó közösség évenkénti találkozását Debrecenben. A város e munkámat Pro Urbe díjjal ismerte el. Hatvanévesen mentem nyugdíjba, és már nyugdíjasként dolgoztam a HM levéltárának a második világháború munkaszolgálatos századainak krónikáján. Akkor döntöttem el, hogy könyveket írok, és ha keresztény gyülekezetek hívnak, megyek és tanítom a Szentírást. Az Új Keletnek 40 éve vagyok munkatársa, a múltkor adtam össze: 3800 cikket jelent meg ez ideig!

Milyen volt a viszonyod a fővárosi zsidó tudós társasággal? Elfogadtak, befogadtak? Mindvégig vidéki maradtál, mégsem letél provinciális tudós. Ennek mi a titka?

Amíg erőmből telik, teszem a dolgom. Büszke vagyok, hogy városomban a háború óta nem ért atrocitás zsidókat, békeességben élünk a keresztény egyházakkal. Sajnos már Debrecenben is kevés a zsidó, és nem is mind vállalja hitét, hovatartozását.

A magyar zsidóság nagy problémája, hogy nem ismeri értékeit, azt a szellemiséget, amivel tudósaink egykor a világ élvonalába kerültek. Ezt szeretném közérthető formában bemutatni a könyveimben. Életemben sokszor ajánlottak magas pozíciókat, de mindig eszembe jutott édes-

anyám mondása: Te csak tanulj, elég baj az, hogy zsidónak születtél. Én a zsidóságomra büszke vagyok, és hogy még kohanita is, arra meg pláne.

A bihari zsidóságról írott tanulmánykötetedre felkapta a fejét a szakma. És már nyomdában van A szatmári zsidóság a történelem sodrában című munkád. Mi indított, mi késztetett erre a hatalmas munkára? Mit üzen a régmúlt a ma zsidóságának?

Nagyon sok mindent. Azt, hogy a vallás megismerése elengedhetetlen. A törvények és a rendeletek betartása nélkül nincs igazi zsidó élet. A világban egyre több az olyan zsidó, aki meg akarja ismerni ősei életét, hitét és hagyományait. Az embereknek szükségük van a tiszta forrásra. Az igazi zsidó ember szereti az igazságot és a gondolat szabadságát. Az igazi zsidó ember tudja, hogy még nem tett meg mindent, amit a Szináj-hegyen fogadott, nem terjeszti a törvényt a népek között. Hiányzik a zsidóság szembenézése önmagával a holokauszt után. Óriási veszteséget szenvedtünk el, s nemcsak számban, hanem minőségben is!

Milyennek látod a régmúlt tükrében a mai Magyarország zsidóságát? Jes atid? Van-e jövő, és az milyen?

Nem látom a mai magyarországi vallásos zsidóságot. Kultúr-zsidókat látok javarészt. Vannak zsidó iskolák, amelyekben több a keresztény tanuló, ami persze nem baj, mert meg kell ismerni egymást, de akkor is! A rabbiképző tudományos színvonala sem a régi. Ráadásul a zsidóság megosztott, kevés az ortodox, több a neológ, van már női rabbi, van reform-

irányzat és van az EMIH, amelynek azonban nincs hagyománya. A magyar zsidóság vezetői mindennel próbálkoznak, de hiányzik a múlt értékeire való hivatkozás. A jövőt kérded. Nemrég volt népszámlálás, és 12 ezren vallották magukat zsidónak, miközben ennek a számnak a többszöröse kap kárpótlást. Nem muszáj állandóan imádkozni, folyton zsinagógába járni, de büszkén kell vallani és vállalni, hogy zsidó vagyok. Úgyis tudják! Nem csak akkor kell zsidónak lenni, amikor terített asztal vár. Hiába vannak meg tízen, ha abból hat nem imádkozik, az Isten előtt semmit nem ér. Többeket ismerek, akiknek szülei a holokauszt előtt kitértek. Sokakról

tudok, akik visszajönnének, ezért nem kellene a betérést olyannyira szigorítani, hanem azt mondani: Gyere, örömmel várunk, és segítünk visszaileszkedni.

Van-e valami, amit szeretnél még elmondani, de nem kérdeztem rá?

A végeken élek, messze Budapesttől, távol a különböző történeszek napi vitájától, de amikor Braham professzor a magyarországi holokausztról írt, vidékiként egyedül engem kért egy fejezet megírására. Büszke vagyok, hogy velem dolgozhattam. De ez is csak egy szelete a történeteknek, hiszen feldolgozásra vár még az erdélyi zsidók alijázása és a Szovjetunióból kivándorolt zsidók emlékeinek

KÉPEK: HALMOS SÁNDOR

rögzítése is. Hetvennégy éves vagyok, s nem is a korom miatt aggódom, hanem hogy eltűntek a szponzorok, a nemes ügyek felkarolói. Hogy lesz ez így tovább?... ■

Miért nem lettem antiszemita?

Róna Éva

A címbeli kérdést a református felekezethez tartozó, kiváló erdélyi néprajzkutató, Nagy Olga teszi fel *Poraiból újraéledő fönix* című, nagy sikerű könyvében. Majd így folytatja: „Amikor gyermek voltam, abban a faluban, melyben felnőttem, nem találkoztam antiszemitizmussal. Az egyszerű parasztembereknek az volt a gondja-baja, hogy megműveljék a földet. Nem emlékszem gyermekkoromból, hogy Mezőpaniton (Maros megye) valaki is felvetette volna a gondolatot, hogy a zsidó vallású emberek valami idegent, ellenségeset jelentenének. Ide kíváncozik még egy kedves gyermekkori emlék: a panitiak apámat tréfából és kedveskedésből Lángnak szólították, egy marosvásárhelyi zsidó férfi után,

mert – szerintük – apám éppen olyan tréfás kedvű, mindig adomázó volt, mint az a bizonyos Láng, Marosvásárhelyről.

Később, amikor Szék nevű községbe kerültem, már dühöngött az antiszemitizmus... A székiek, akik – miként ezt többször is megírtam – nem jeleskedtek modern ismeretekben, de megőrizték természetes emberségüket, még azt is kockáztatva, hogy megbüntetik őket, felpakolták a szekereket és élelmszert csempészték be a téglagyárba, ahol a deportáltakat első ízben fogva tartották.”

Még ma is megnyugtat a gondolat, hogy akadtak az emberek között, akiket a tisztesség és az igazságérzet fűtött. ■

Sir Frank Lowy csehszlovák származású ausztrál üzletember, a Westfield bevásárlóközpont csoport korábbi elnöke. 1930-ban Füleken (Filakovo) született, a budapesti Űveg-házban szerzett Schutzpasszal élte túl a vészkorszakot. 12 éves korában Palesztinába vándorolt, harcolt a függetlenségi háborúban, 1952-ben Sydney-ben telepedett le, ahol 1959-ben megalapította az első bevásárlóközpontját.

A photograph of Sir Frank Lowy, an elderly man with white hair and glasses, sitting in a light-colored leather chair. He is wearing a white button-down shirt and dark trousers. He has a gold watch on his left wrist and a ring on his left hand. The background is a blurred interior space with a large, abstract sculpture in black and white. A blue rectangular box is overlaid in the bottom left corner.

Interjú

„Aki nálunk 1960-ban befektetett ezer dollárt, annak most négymillió dollárja van”

SIR FRANK LOWYVEL BESZÉLGETTÜNK

A Westfield ma már több mint 23.000 üzlet tulajdonosa szerte a világon, az övé többek közt az újjáépített World Trade Center plázája is. Lowy Ausztrália legsikeresebb üzletembere, a világ 269. leggazdagabb embere, a Lowy Nemzetközi Politikai Intézet alapítója, az Ausztrál Labdarúgó Szövetség vezetője. 2017-ben települt vissza Izraelbe. Tel-avivi, tengerparti tétőteraszán beszélgettünk Sir Frank Lowyvel, szigorúan maszkban, tegeződve, ahogyan az izraeliek magyarul beszélnek. Az új formátumú Új Kelet újságot meglátva, elhomályosult tekintettel mondta:

Látom anyukámat olvasni az újságot! Az Új Kelet volt az egyetlen újság, amit ő Ausztráliában tudott olvasni. Annyira örült mindig, amikor megérkezett reggelente az újság. De akkor még egyszerű újság volt.

És mivel most már magazin, megengedhetjük magunknak, hogy hosszabb interjút készítsünk veled. A magyar nyelvű sajtóban nagyon szerény a jelenléted, míg az angol, a héber, de még a szlovák interneten is nyomon lehet követni az életedet. Mi ennek az oka?

Nem vagyok eléggé magyar. Csak beszélek magyarul. Szlovákiában születtem. Nem kerestem a magyar sajtót, de talán nem is adtam nekik alkalmat. Amikor mentem Pestre, mindig ott voltam két-három napot, aztán elszaladtam. Mert nekem Pest az a Keleti pályaudvar, ami lenyelte az apámat.

2013-ban részt vettél az Élet Menetén Auschwitzban, ahol te voltál a tiszteletbeli felszólaló. Ez is elég különös történet: Peter fiad 1991-ben, Kaliforniában véletlenül találkozott Kistarcsáról deportált édesapád, Hugó társával, Meir Lowyvel. A család innen tudta meg, hogyan halt meg Hugó. „Apámat Auschwitzban verték agyon az örök, mert nem volt hajlandó lemondani az imádkozásról” – mondtad el a beszédedben. Az ő emlékére helyreállítottál egy marhavagont, és megtaláltad a helyet is, ahol az édesapádat meggyilkolták. Ez a vagon ma is ott áll Birkenauban. Felidéznéd a vagon és a hely történetét?

A kevesek közé tartozom, akiknek van ilyen információjuk. Az apám az első transzporttal érkezett, és azonnal meggyilkolták. Ellenállt a

náci tiszt parancsának, hogy szabaduljon meg minden értékétől. Nem volt hajlandó eldobni a táskáját a tfilinjével és a táleszával. Ezért térdre kényszerítették, s úgy verték véresre. Így halt meg a drága apám. Mozaikkockákból raktam ezt össze. Eddie Greif (Gideon Greif izraeli történész) mutatta meg, hova érkezett az első transzport, tehát hogy hol ölték meg. Úgyhogy Jahrzeitot (az elhunyt halálának emléknapja) tudok tartani. Mert aki Auschwitzban halt meg, ki tudja, mikor halt meg, általában nincs Jahrzeitja. Nagyon sokáig nem voltam képes elmenni Auschwitzba, mert nem tudtam, hogyan tudnám lelkileg feldolgozni. Azután megszületett az ötlet, hogy találjak egy eredeti, korabeli marhavagont, és ezzel jelöljem meg apám emlékét. Akkor megbíztam az izraeli Keren Hayesodnál az ausztrál Greg Maiselt, aki talált egyet Németországban, közel a holland határhoz, egy vasúti gyűjtőnél, aki nem fogadott el pénzt érte. És végül amikor 2010-ben elmentem Auschwitzba, hogy Lau főrabbi-val együtt felszenteljük a vagont, ő is eljött. És tényleg én voltam a kiemelt szónok 2013-ban az Élet Me-

netén. Idén a tízéves évfordulóra az volt a terv, hogy Lau rabbi és én is részt veszünk, és a nemzetközi menet idén az 1. krematórium felé vezető úton megállt volna a vagonnál, a birkenauai rámpától balra.

Füleken születettél. Fontos neked Füleke zsidóinak emlékezete. 2013-ban emlékművet állíttattál, rendbe hoztad a temetőt, 2016-ban botlatóköveket helyeztetek el a városban. Milyen volt Füleken az élet? És a zsidóké?

Járok Fülekre, mindig viszem a családomat, a fiaimat, unokákat. Ott van a nagyapám eltemetve. Amikor gyerek voltam, 100-150 zsidó lakott Füleken, mindenki ortodox. Mi is. Héderbe jártam gyerekkoromban. Lorbert volt a melamed, ő tanított bennünket. Askenázi kiejtéssel tanultunk imádkozni. A füleki zománcárugyár lábasokat, fazekekakat, kályhákat, háztartási cikkeket készített. Leopold nagybátyám volt a gyár fő képviselője, üzlete is volt. Apukám az ő alkalmazottja volt, utazó kereskedőként 15 éven keresztül ő adta el egész Szlovákiában és Magyarországon a készletet. Hétfő reggel elment, vonaton, a táskájában vitte a katalógust, és visszajött péntek délután. Amikor Fülekről elmentünk Pestre, 12 éves voltam.

1942-ben menekültek Fülekről Budapestre. 1944-ben az Üvegházból szereztél védleveleket (Schutzpassokat) a családodnak. Azt olvastam, postásnak öltöztél. Hogyan történt ez? Mi járt a fejedben?

Hallottam arról, hogy a Vadász utcai Üvegházban adnak Schutzpassot. Elmentem oda és láttam, nagy a tömeg. Félttem, mert ott a náci [nyilasok] razziáztak. Útközben láttam egy egyenruha-kölcsönző üzletet, kibéreltem egy futár [telegram boy] ruhát, felvettem és csináltam egy telegramot [táviratot], és azt lobogtatva a millió zsidó között átfurakodva azt mondtam a bejáratnál, hogy telegramot hoztam a követnek. [Carl Lutz svájci alkonzul volt – sic]. Amikor beengedtek, bent már megkaptam a Schutzpassot anyukának és nekem. A legidősebb testvérem akkor munkatáborban volt Ukrajnában. A nővérem és a bátyám idegen papírokkal éltek már akkor. A bátyám szerzett anyukának munkát egy magas beosztású vasutasnál, ahol ő lett a cseléd, én pedig a cseléd fattyú fia. Egyszer, amikor hazamentem, látom, anyuka péntek esti gyertyát gyújt. Nagyon veszekedtem vele, mert ha ezt bárki akkor meglátja, lebukunk. Anyuka szépen elküldött a fenébe. De a következő

szerdán a háziak keresték a gyertyákat és a 10 helyett csak 8 volt meg. Ekkor mentünk be a gettóba anyukával. A templommal szemben, a Wesselényi utca 4-be.

A háború után Cipruson keresztül érkezettél Palesztinába, majd apilimként [illegális bevándorlók a brit mandátum idején], János testvéreddel együtt. Hogyan emlékszel Ciprusra?

Erről a [ciprusi] táborról jó emlékeim vannak. A rossz az volt, amikor megérkeztünk Haifa kikötőjébe a Jagur hajón, a brit katonák elfoglalták a hajót. Volt akkor ott egy másik hajó, a Henrietta Szold, és annak az utasaival együtt áttettek bennünket egy hadihajóra. Fogalmunk nem volt, hogy hova megyünk. Így kerültek el Ciprusra. Egy lágerba. Szögesdrótkerítés vette körbe, de a katonák nagyon rendesek voltak. Nem bántottak senkit. Úgy éreztük, ők inkább lennének otthon a családjukkal. Volt ott már néhány slichim [zsidó küldöttek], tanultunk tőlük héberül, van fényképem, ahogy tornázunk. 3 vagy 4 hónapja voltunk a ciprusi internálótáborban, amikor egyszer csak elengedték a gyerekeket, így bennünket is. Aztán egy kis ideig Atlitban voltunk, ahonnan Szdé Jákovba kerültünk, alijat noárral [fiatalok alijája], ahol egy-másfél évet dolgoztunk a farmon délelőtt, délután pedig tanultunk. Nagyon gyorsan megtanultam héberül, mert gyerekkoromban beszéltem magyarul, szlovákul és németül.

Hogyan kezdted el a Haganában és a Golani brigádban tevékenykedni?

'47 szeptemberében elmentem Haifába, és szerelőinasnak álltam. Nem volt hol laknom, de találtam egy félig kész épületet, aminek a földszintjén volt egy szoba, az ab-

lakkereteiben hiányzott az üveg, és ott laktam. Nem volt semmi bajom, nem panaszkodtam, de egyedül voltam a világban. Jankó a Gezer kibucban volt. '47 novemberében, amikor az ENSZ határozat jött, és az utcán mindenki táncolt örömeiben, meglátogattam a barátaimat Szdé Jákovban. Akkor határoztuk el, hogy bevonulunk a Haganába. Január környékén lettünk katonák a Golani brigád kommandó egységében.

De 1952-ben Sydneybe költöztél. Miért oda, és hogyan fogadott Ausztrália?

Anyukám, a nővérem és a legidősebb bátyám ott maradt Füleken. A bátyám nyitott egy üzletet, pár évig abból éltek. A nővérem találkozott egy losonci ügyvéddel,

akinek voltak rokonai Ausztráliában. A nővérem meg a férje emigrált Ausztráliába. Jankó és én pedig itt voltunk Izraelben. Hat év után egyesült a család Sydneyben. Óriási volt. Még most is tudok sími.

Néhány interjúban megemlíted, hogy egy garzonban laktatok anyukával, Ilonával és a fivéreddel, te vasgyárban dolgoztál, aztán szendvicset készítettél egy büfében.

Nem hiányzott semmi. Amikor a delikateszben kezdtem dolgozni, akkor már hébert is tanítottam a zsidó központban kétszer egy héten. Így lett társaságom. Volt még egy dolog Sydneyben, ami szintén fontos volt a baráti köröm kiépítésében, a Hakoach futballklub! Hozzájuk is csatlakoztam.

1958-ban John Saundersszel saját delikateszt hoztál létre...

Saundersszel – aki eredetileg Schwartz volt – nyitottuk a delikateszt Blacktownban, a nyugati külvárosban, ahol az akkoriban érkezett bevándorlók laktak. Jól ment már az üzlet, amikor megláttuk, hogy az ingatlanpiacon nagy lehetőség alakul. Sok mezőgazdasági területet adtak el lakóövezet kialakítására. Vettünk földet, felparcelláztuk és továbbadtuk. Ezzel kerestünk egy kis pénzt.

És 1960-ban a tőzsde már jegyezte az ingatlancégeteket. A Westfield bevásárlóközpont csoporttal Ausztrália legsikeresebb üzletembere lett belőled. 103 üzletközponttal csak az ötödik kon-

FOTÓK: SALAMON SÁRA, COURTESY

tinensen, és cirka 23.000 üzlettel a világon. Honnan jött az ötlet és hogy alakult ki az üzleti koncepció?

Nagyon ambiciózus voltam. Johnnal a delikatesz mellett létrehoztunk egy kávézót is. Ezeket együtt eladtuk, ebből lett a tőkénk, amit később be tudtunk fektetni. Korán megnősültem. Zsidó lányt vettem el, itt van most is velem, szegénynek Alzheimerre van. De a házasság már az elejétől nagyon sikeres volt. Ő még nem volt 20 éves, én 23, amikor az 1952-es hánuka-bálon találkoztunk. '53 augusztusában eljegyeztem és '54 áprilisában házasodtunk össze. Kilenc hónapra rá született David, az első fiam, ő is itt van velem látogatóban. Tehát a sikeres házasságban én tudtam az üzletre figyelni.

A 2008-as gazdasági válság előtt sok mindent eladtál, így megelőz-

ted a csődöt, és sikeresebben élted túl, mint mások. 2014-ben oszlatad fel a Westfieldet. 2016-ban újranyitottad a Westfield bevásárlóközpontot a 2001. szeptember 11. után újjáépített World Trade Centerben. A helyét a terrortámadás előtt pár hónappal bérelted ki 99 évre.

Nagyon sikeresek voltunk. Van egy hivatalos statisztika arról, hogy aki nálunk 1960-ban befektetett 1000 dollárt, annak most 4.000.000 dollárja van.

Mit gondolsz, lehetne úgy működtetni a gazdasági szektort, hogy a kiskereskedelem életben maradjon a koronavírus pusztítása után?

Igen. Annak ellenére, hogy sötét felhők gyülekeznek a bevásárlóközpontok piaca fölött. De nézz ide, a világ nem fog megállni. Drámaián megváltozott a koronával és rengeteg változás lesz még. De üzletek

és üzletközpontok mindig lesznek. A bevásárlóközpontokban nemcsak üzletek vannak, de mozi, játszótér, gyereknek, rengeteg étterem és egyéb szórakozási lehetőség. A vásárlási szokásokat több mint tíz éve erősen befolyásolja az internet. Azt hiszem, az internetes vásárlás volumene nőni fog. Szerencsére mi jó időben eladtunk mindent.

Híres vagy arról, hogy számos célra áldozod az idődet és nyújtasz pénzügyi támogatást. Te vagy a vezető filantróp Ausztráliában. 2003-ban létrehoztál egy független, nemzetközi kutatócsoportot Lowy Nemzetközi Politikai Intézet néven, ami Ausztráliának a világban betöltött szerepével foglalkozik. A Packer családdal együtt 2008-ban nyilvánosságra nem hozott (de bizonyára jelentős) összeget adományoztál a Victor Chang Szívkutató

Intézetnek. 2010-ben tízmillió dollárt adományoztál – a családdal közösen – az Új-dél-walesi rákkutató (UNSW Lowy Cancer Research Center), az ausztrál Gyerekrák Intézet és az Új-dél-walesi Egyetem Orvostudományi Kara közös központja felépítésének elősegítésére. 2017-ben Erzsébet angol királynő lovaggá ütött. Mit jelent neked a filantrópia?

Rengeteg más dolgot csináltam amellet, hogy üzletemberként sikereim voltak. Mert érdekelt a világ. De a filantrópia fontosságát a szüleimtől tanultam. Figyelj ide, amikor gyerek voltam, akkoriban orchim [vendégek] jártak Kárpátaljáról és Lengyelországból. Ők nagyon vallásos emberek voltak, akik nem dolgoztak, hanem helyről helyre jártak összeszedni a pénzt, hogy a családjuk tudjon élni. Péntekenként mindig megálltak valahol, és a beit hamidrásban [tanulóház] aludtak harmincan, negyvenen. Olyankor szegény apukámat kérdezte a rebbe: „Reb Hillel Cví, van egy oreách [vendég], aki mehet hozzád vacsorázni?” Úgyhogy majdnem minden péntek este egy-két-három családos ember vendégeskedett nálunk vacsorára. Ezt nem mindenki csinálta persze. De a rebbe tudta, ha Hugóhoz fordul, akkor az rendben lesz. Ilyen dolgokat láttam magam előtt. És van egy filozófiám: „Ha kevés pénzed van, adj keveset, ha sok pénzed van, adj sokat.” Ezt a hagyományt követem. Nem voltunk gazdagok, szegény apám keményen dolgozott utazó kereskedőként, és keveset láttuk, anyukám élelmiszerboltban dolgozott. Nehéz volt az életünk, de megvoltunk. Ha lehetett valami cedákát [adományt] adni, mindig adtunk.

Milyen tosav hozzernek lenni? Újra Izraelben élni?

Nagyon nagy élvezettel jöttem és már két és fél éve itt vagyok. Az elmúlt ötven évben gyakorlatilag minden évben utaztam Izraelbe. Volt, amikor többször is egy év során. Sok barátot szereztem. Felépítettem ezt a házat, ahol most ülünk. Amikor visszajáztam, a barátaim nagyon nagy szeretettel fogadtak. Olyan volt, mintha a mézesheteimet tölténé. Aztán elkezdtem részt venni a politikában. Szerettem volna, hogy Benny Gantz sikeres legyen. Segítettem neki, összebarátkoztam vele. Nagyon nagy volt a remény, hogy megnyeri a választást, és tud kormányt alakítani. Nem sikerült. Erőszkosabbnak kellett volna lennie. Reméltem, hogy Izrael arca megváltozhat. Sok álmatlan éjszakám

Legalább 30 évet letagadhatnál, de azért elárulod, mi a hosszú élet titka?

A tiszta élet! Nem tudok mindezt elmesélni – nevet. – De komolyra fordítva a szót, titkot nem tudok mondani neked, csak vigyázok magamra. Gyerekkorom óta sokat dolgozom, nagyon elfoglalt vagyok, de mindig gondoltam az egészségemre. 15 évig ugyan cigarettáztam, de '65-ben abbahagytam. Az utóbbi 30-40 évben minden fél évben járok vérvizsgálatra. Ha nekem gyanús a pozitív eredmény, mert mégis érzem, hogy beteg vagyok, addig megyek utána, amíg ki nem derül, mi a betegség, és meg nem gyógyulok. Így éltem túl egy csúnya epebetegséget és azt az agyvérzést is, amit egy hónappal azután kaptam, hogy az Ausztrál Labdarúgó Szövetség elnökeként lezuhantam a színpadról, amikor

volt és még többször elszomrodtam. Remélem, hogy egyszer Izrael olyan országgá válik, ami a palesztinokkal szomszédtságban és békében tud élni.

a Melbourne Victory trófeát kellett átadnom az A-bajnokság nyertesének. Tornázom mindennap, úszom, és kiegyensúlyozott életet élek. Sose szerettem kövér lenni. ■

Régi-Új Kelet

Sárga veszedelem, avagy a COVID-19 vírus

Avi Ben Giora

A történelemben sajnos nem ismeretlen a világon végigsöprő halálos járvány jelensége. A régebbiek, ha nem is rendszeresen, de visszatérően megtizedelték az emberiséget. Nem is szűntek meg teljesen, sőt még napjainkban is vannak földrészek, ahol ha a ragály (epidémia) felüti a fejét, több százezer áldozatot követel. Ám a technikai haladás és az egészségügy fejlődése korlátok közé tudta szorítani terjedését. Ki gondolta volna, hogy a 21. században lesz egy vírus, amely a kolera- meg pestisjárványokhoz hasonlóan, emberek ezreit dönti le a lábáról és öli meg? Márpedig ezt éltük át, és sajnos még nincs vége.

A világ legsikeresebb könyveinek egyike, a Biblia történetesen még nem foglalkozott vele – bár számos egyebet felsorolt

sáskajárástól bögölytámadáson át gennyes kelésekig és dögvészig (lépfene). A sárga veszedelem enél újabb keletű riogató, mármint

hogy Kelet-Ázsia népei veszélyt jelentenek a nyugati világra.

Hogy ezen pontosan kiket kell érteni, az koronként változott. Hol

az arabok keltettek félelmet, hol a tatárok – és persze most a kínaiak. De valóban: kell-e félnünk a kínaiaktól? Amikor a múlt század hatvanas éveiben Mao Ce-tung vörös könyvecskéjét lobogtatva hirdették az „igét”, a világ nem tulajdonított nekik nagy jelentőséget, bár kisebb értelmiségi csoportosulások lelkesültek irántuk.

Kína lassan-lassan mégis megmozdult, módosult, fejlődni kezdett. Kommunizmusa egyfajta kommunista kapitalizmus lett. Persze ami most van ott, inkább hasonlítható a sztálini rendszerhez, ami évtizedekig rettegésben tartotta a Föld országainak jelentős részét. Kína csiszolt ezen egy kicsit. Soha sem mutatta ki, hogy területeket akarna, akár erőszakkal is, megszerezni. Inkább gazdaságilag igyekezett az élvonalba kerülni, ez pedig sikerült is. Evés közben jön meg az étvágy: Kínában is létrejött a gazdagok és az üzletemberek paradicsoma. A kínaiak közül egyre többen engedhették meg maguknak, hogy utazgathassanak. És az utazások élményei egyebek közt a gazdasági fejlődést is segítették.

Sorra kötötték a nagy üzleteket szerte a világban, és silány áruikat sikeresen tudták rászózni a világra. De ezekből az ügyletekből is okultak, és a minőség javításával betörték a számítástechnikai és kommunikációs high-tech piacra is. Gondoljunk csak a Huawei-re, és az általuk kifejlesztett G5 hálózatra – amit hamarosan kockázatosnak minősítettek, mivel a rendszer alkalmas kémkedésre és lehallgatásra is.

Sokakban felmerült a COVID-19 felbukását követően, hogy vajon nem egy Kína által fejlesztett

biológiai fegyverről van-e szó. Víruskutatók szerint a mesterségesen előállított vírusokon felismerhető az emberi beavatkozás nyoma, és ilyen nyomot nem találtak.

De azért akadnak újragondolandó részletek. Egy amerikai megfigyelő csoport már 2013-ban figyelmeztette Kínát, hagyjon fel az úgynevezett koronavírusok kutatásával, mert veszélyes, és hiányoznak a megfelelő körülmények és eszközök, hogy megakadályozzák egy járvány akaratlan elszabadulását. Ennek ellenére Kína folytatta kísérleteit. Egészen addig, míg egyszer csak el nem kezdődött a járvány.

Kína kezdetben tagadta a fertőzés tényét és súlyosságát, tapasztalatait nem is osztotta meg a világgal. Sőt: a WHO-t felhasználva próbált alibit szerezni magának. A WHO elbagatelizálta a helyzetet, és szokványos influenzajárványnak minősítette ahelyett, hogy felkészítette volna a világot a fenyegető veszélyre. Pedig ha akkor léptetnek életbe szigorúbb intézkedéseket, a járvány kevesebb áldozattal járhatott volna.

Kína igyekezett menteni a róla kialakult képet, ezért segélyszállítmányokkal nyomta tele azokat az országokat, ahol a járvány nagyobb méreteket öltött. Persze nem ingyen, és a szállított védőeszközök, fertőzöttséget ellenőrző tesztek minősége olyan silány volt, hogy a használhatatlan termékeket azonnal vissza is kellett küldeni a feladónak.

Ám a járvány számos nem várt előnnyel is járt. Többek közt azzal, hogy átmenetileg megszűnt a légi közlekedés, erősen csökkent az autók használata. Ahol eddig a tájra vastag, átláthatatlan szmog ült,

ott hihetetlenül kitisztult a levegő. Nepálból eddig a füstköd miatt nem volt látható a Mount Everest, manapság már minden gond nélkül fényképezhető. De ez még semmi. A velencei lagúnák vizének mélyére nem lehetett lenézni a felkavart koszos üledék miatt. Mára azok is kitisztultak, látni a tengerfeneket, meg az ide vízszatért halakat is. Mindez annak is köszönhető, hogy nem jönnek a szállodahajók, az ezres nagyságú turistacsoportok, kevesebb lett a szemetelés. Meddig marad így – senki sem tudja. Mert a gazdaság szinte mindenütt iszonyatos károkat szenvedett. Azok az országok, amelyeket eddig (teljesen vagy részben) a turizmus tartott el, a tönk szélére kerültek.

Hadd fűzzek mindezekhez egy minapi jelenetet. Egy szombati napon a szupermarketbe ugyanany nyi vásárló zúdult be, mint a járvány előtt. Egy nyakig bebugyolált, idősebb hölgy rollerral hajtott be, és senki sem szólt rá, hogy hagyja kint a járgányát. Csakhogy a pénztár előtt a rollerben valaki elbotlott és a földre került. A hölgy segítségnyújtás nélkül rögtön ment tovább, csak két elszánt fiatalember segítette föl a balszerencsés vásárlót. És amikor számon kérték a hölgyön, hogy miért nem segített felállni annak, akinek az elesését ő okozta, így felelt méltatlankodva: „Csak nem képzelik, hogy bárkivel is közelebbi kontaktusba akarok kerülni? Távolságot tartok, ahogy elő van írva. Nem akarom megkapni a betegséget.”

Na, erre mit tetszenek mondani? Mindenki gondoljon, amit csak akar. A szabad véleménynyilvánításra ugyanis még nem tettek szájmazskot. ■

És beszéld el a saját történeted

Magyarok
Izraelben

AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT ALIJÁZOTT
MAGYAR ANYANYELVŰ NEMZEDÉKRŐL
SZÓLÓ ÚJ PROGRAM ELSŐ LÉPÉSEI

Szalai Anna

Harminc éve érkeztek az első hivatalosan szervezett diákcsoportok Magyarországról Izraelbe, érettségizett diákok, akik Izraelben kezdték el egyetemi tanulmányaikat. Az évforduló adta a hamar megvalósult ötletet: a magyarországi zsidóság örökségét ápoló és őrző cfati Emlékmúzeum és az Izraelinfo digitális hírmagazin közösen lendült neki egy új programnak, hogy összegyűjtse és megőrizze az 1990 és 2010 között alijázott nemzedék történetét. A program rögtön nevet is kapott, és A mi alijánk címmel figyelmezteti az Izraelinfo minden olvasóját arra, hogy valami új készülődik.

Ha már megvolt a program, gazdája is akadt, aki gondozza, a következő lépésre kerestük a választ: hogyan lássunk hozzá? Hogyan mutathatjuk be az ezredforduló magyar anyanyelvű oléit?

Kérdőívet készítettünk, egyre távoluló körben terjesztettük, vártuk és várjuk a kitöltött lapokat, a visszaküldött válaszokat. És akkor nem várt jelenségre figyeltünk föl: a leírt kérdések és a válaszok szinkronja elmaradt. Világos kérdésekre bizonytalan válaszok érkeztek, más kérdésekre elmaradt a válasz, kérdésre (jó zsidó szokás szerint) kérdéssel válaszoltak: mire vagyunk kíváncsiak?

Ahogy egykor mondták: „Mindenkinek, aki utánam érkezett, új ole.” Igen ám, de egykor tudták, hogy jöttek új olék. Közben változott a világ, és a régiek ítélete elterjedt: „Nincsenek már, elfogytak Izraelben a magyar anyanyelvűek.” Ezért az új program első célja, hogy elmondja, jöttek és azóta is, mindig érkeznek újak. Ennek bizonyítása a második lépés. Be kell mutatnunk őket, láthatóvá kell tenni az ezredforduló új, magyar anyanyelvű nemzedékét az izraeli társadalomban. Az egykori diákcsoportok tagjai és néhány idősebb társuk időközben megtalálta a helyét, tevékenységi körét új otthonában, eredményeket ért el, családot ala-

pított, gyerekek, unokák születtek. Szűkebb körben ismerik egymást, de számukra is ki kell tágítani a kört, hogy megismerkedjenek egymással.

Ha alig tudunk róluk, hogyan mutassuk be őket? Természetesen első kézből. Nekik maguknak kell elmondaniuk a saját történetüket, és a program gazdáinak feladata, hogy a résztörténetekből egészet gyúrjanak össze.

Hogy mire vagyunk kíváncsiak? A száraz életrajzi adatokon kívül (erre is!) a mindennapok történetére. A kérdőív végén, étvágygerjesztőnek felsoroltunk néhány kérdéscsoportot, abban bízunk, ihletet ad, és ki-ki a saját résztörténetével

hozzájárul az egészhez. Sajnos nem ez történt. A legtöbben figyelmen kívül hagyták a kérdőívnek ezt a részünkről legnagyobb izgalommal várt részét. Mások egy-egy mondatnál válaszoltak a témakinálatban felsorolt kérdésekre. Alig jött egy-két történet, rövid epizód, holott mindenkinek van mit elmondania arról, miért alijázott, mit remélt, mit talált, milyen humoros, bosszantó vagy szomorú, elkeserítő élménye volt/van, mikor és minek örült, hogyan vált vagy nem vált izraelivé, a megváltozott, mindenki számára nyitott világban miért épp itt, a világtérképnek épp ezen a pontján vert gyökeret, mit tud nyújtani egy már felépült, naponta fejlődő modern társadalomnak, és mit ad tovább örökségül szabre gyerekei, unokái számára.

Erre vagyunk kíváncsiak. Mindennek az elbeszélésére, nem kérdésre adott rövid válasszal, hanem kérdésre megfogalmazott rövid történetekkel: amikor megérkeztem a Ben-Gurionra..., amikor megpróbáltam az utcán/üzletben/munkahelyen/egyetemen először héberül beszélni..., amikor megismertem a férjemet/feleségemet/legjobb barátomat/gyerekeim barátainak a családját..., amikor először jártam Jeruzsálemben/a Negevenben/a Golánon/a Galilban..., amikor diplomát kaptam/végzettséget szereztem Izraelben..., amikor először látogattam Magyarországra/látogattak hozzám magyarországi rokonok/barátok..., amikor az első születésnapot ünnepeltem/ünnepelte a feleségem/a férjem/a gyerekem Izraelben..., amikor először láttam, mit jelent Izraelben jom kipur/a függetlenségi nap/peszah/szukot/a holokauszt emléknapi..., amikor bevonultam/nem vonultam be, mert..., amikor a gyerekeimet elkísértem a lengyelországi/auschwitzit útra..., amikor megértettem az első héberül beszélő filmet/színházi előadást..., amikor elolvastam az első héber újságot/könyvet..., amikor először fürödtem Izrael három tengerében...

Soroljuk még? Testre szabott rövid, egy-háromoldalas történeteket, elbeszéléseket, epizódokat várunk, lehetőleg héberül (de magyarul is lehet), ha nem írásban, küldjétek hangfelvételen. És küldjétek sok-sok képet az ezredforduló Izraeljéről (városok, tájak, mindennapok pillanatképe, otthonok, munkahelyetek, kirándulások, családi ünnepek), milyennek láttátok Izraelt, hogyan találtátok meg a helyeteket. Képekben elbeszélte történetekre is kíváncsiak vagyunk.

Történelemkönyvet írtok, írunk közösen arról, ahogyan az újabb magyar anyanyelvű izraeli közösség látja az ezredforduló Izraeljét. Rendkívüli, vissza nem térő alkalom első kézből továbbadni, amit csak mi tudunk, ami mindannyiunk közös története, a gyerekek, az unokák és a következő nemzedékek szellemi öröksége. ■

Mindeközben
Magyarországon

A 200 éves kővágóörsi zsinagóga története

- A zsinagóga valószínűleg az 1820-as években épült
- A források szerint Kővágóörsnek már a középkorban is lehetett komolyabb izraelita lakossága, de erről írásos bizonyíték nincs.
- A Magyar Zsidó Lexikon 1929-es adatai szerint a 2120 fős lakosságú település hitközsége 140 főt számlált.
- Maga a hitközség 1778-ban alakult, első rabbija Pfejfer Zélig Lébi volt, aki 1868-ban hunyt el.
- A hitközség anyakönyvi területéhez 9 környékbeli település tartozott. A közelben Tapolcán élt még nagyobb lélekszámú neológ zsidó diaszpóra, amely eredetileg a kővágóörsi ortodoxoknak volt alárendelve.
- Az 1800-as évek végén Tapolca erősebben iparosodott Kővágóörsnél, és ott kiépült a vasút is. Ennek következtében Kővágóörs mint település jelentősége csökkent, és a környék hitközségei közül is a Tapolcai lett a jelentősebb, köszön-

hetően az áttelepüléseknek. A szent iratok Kővágóörsről a II. világháború előtt átkerültek Tapolcára.

- A zsinagóga előépítménye, amely a női karzat feljártatát rejt magában, feltehetően az 1880-as évekre készült el. Valószínűleg a mostani belső festését is ekkor nyerte el az épület, a belső lizénákra kékes, márvány-mintás festés került. A mennyezeti szekciók és a négy felirat is ekkor kerülhetett a helyére.
- A II. világháború során a helyi és a környékbeli zsidóságot elhurcolták, olyan holokausztúlélőről nem írnak a források, aki visszatelepült volna Kővágóörsre.
- A zsinagóga telkén állt a rabbi háza, amit a 60-as 70-es években lebontottak.
- Ekkoriban maga a zsinagóga ÁFÉSZ raktár lett, majd a Révfülöpi Nagyközségi Közös Tanács birtokolta. A 80-as évek közepétől magántulajdonba került, többször tulajdonost is váltott.
- 1985-ben Kerner Gábor kezdeményezésére műemlékké nyilvánították, de a tulajdonosokat nem tudták kötelezni az épület helyreállítására.

A Káli-medence Zsinagógája Alapítvány

- 2019-ben fordulóponthoz érkezett az épület története. Lelkes, műemlékvédő magánszemélyeknek sikerült megvásárolniuk az épületet korábbi tulajdonosától.
- Az általuk létrehozott alapítvány célja a zsinagóga felújítása és eredeti funkciójának betöltése.

Célunk, hogy a zsinagóga felújításra kerüljön és zsinagógaként, helyi kulturális központként, turisztikai célpontként működjön tovább. Szeretnénk kiemelni a helytörténeti sajátosságokat, helyi kulturális emlékeket, ezzel is a Káli-medence gazdag kulturális örökségének egyik nevezetességévé tenni a kővágóörsi zsinagógát.

Ezen túl a további funkciók betöltésére van lehetőség:

- Esküvőhelyszín
- Kulturális rendezvényhelyszín
- Helyi kulturális központ
- Turisztikai célpontként, múzeumként a helytörténeti sajátosságokat, helyi kulturális emlékeket bemutató tárlattal
- Művészeti kiállítóterem

Az épület jelenlegi állapotában életveszélyes, végórát éli. Még menthető, de az idő egyre nagyobb károkat okoz állapotában.

Kérjük, támogassa Ön is a 200 éves kővágóörsi zsinagóga felújítását!

Segítsen megmenteni a Káli-medence medence egyik különleges kulturális örökségét !

Bankszámlaszám:

Káli-medence Zsinagógája Alapítvány

Bank: Erste Bank Zrt.

Népfürdő utca 24-26., 1138 Budapest

SWIFT: GIBAHUHB

HUF

11600006-00000000-85806689

IBAN: HU12 1160 0006 0000 0000 8580 6689

EUR

11600006-00000000-85806696

IBAN: HU17 1160 0006 0000 0000 8580 6696

USD

11600006-00000000-85806706

IBAN: HU38 1160 0006 0000 0000 8580 6706

Magyarok
Izraelben

„A korona
olyan, mint
a tenger.
Körülvesz
bennünket
a hullámzó víz, és
a felszínen kell maradnunk.”

VÁLASZOL A MENTŐTISZT: TOMI KÓVÁRI FRYDMAN

Tomi Kóvári Frydman a Natali mentőtisztje. A Magen David Adom [Vörös Dávid-csillag] után a Natali a legnagyobb egészségbiztosítóval szerződött, sürgősségi ellátó magáncég, több százezer előfizetővel. Ezek legnagyobbbrészt idősebb szívbeteg emberek.

Mentősként hogyan befolyásolja a munkádat a koronavírus-járvány?

Ahogy mindenki élete megváltozott, a mentősöké is. A korona előtt is kórházzról kórházra vagy idősotthonba kellett szállítani betegeket, de most nagy előny, hogy minden mentőautóban van lélegeztetőgép. Ahogy korábban, most is 12, 16 vagy 24 órás műszakban dolgozunk, csak most még jobban védekezünk. Azt hi-

szem, otthon hiányzom, mert többet dolgozom. Óvjuk magunkat, a családjainkat és a betegeket. A betegeink zöme nem koronabeteg. A kollégák a kórházban sokkal jobban vigyáznak, minden szinten. Nem pánikolnak, és ez jó. Talán megmutatja azt is, korábban hogyan kellett volna védekezni.

Milyen szabályokat kell követnetek? Mi változott és mikor a mentők munkájában?

Február elején már lehetett tudni, hogy a járvány ide fog érni. Kaptunk egy speciális engedélyt, hogy szabadon tudjunk közlekedni. Akkor neveltünk rajta, de az a papír hirtelen fontos lett. Felkészítettek bennünket, és ahogy az idő múlt, észrevettük, hogy ez nem vicc, hanem nagyon komoly.

Kerülsz közvetlen kapcsolatba koronavírusos betegekkel?

Mindannyian veszélyeztetettek vagyunk, akkor is, ha csak a szu-

permarketbe megyünk, akkor is, ha koronás beteggel vagyunk. Igen, alkalmanként közel vagyok a koronás betegekhez. De az alaphelyzet, hogy mindig védekezni kell. Előfordult, hogy egy páciens el kellett szállítani a sürgősségre, ahol megállapították, hogy fertőzött. A kórházakban létrehozták a koronafer-tőzött sürgősségit, ami korábban nem volt. Ma már egész szárny van a koronásoknak. A kórház azt javasolja, még enyhe tünetek esetén is, hogy inkább a koronás szárny-ra kerüljön ilyenkor a beteg, mint hogy mindenkit megfertőzzön.

A betegek mennyire vannak veszélyeztetve?

A mentőkocsin nem nagyon, megvannak a védőfelszereléseink. Amikor kórházba kerül a beteg, meg kell értenie az intézkedések szükségességét, és a kételkedő pácienseket most sokkal nehezebb meggyőzni. A fertőzések miatt a sürgősségre kerülni soha nem biztonságos, de most még jobban félnek tőle. Ilyenkor el kell magyaráznunk, mennyire veszélyes a betegsége, és mennyivel kockázatosabb otthon maradnia. Tapasztalat és empátia kell ahhoz, hogy addig magyarázd, míg meg nem győződ, hogy az ő érdekéről van szó. Nem is mindig sikerül, de ha sürgős a helyzet, azt mondom: „Ha anyukám vagy apukám lennél, nem is tárgyalnék veled, azonnal bevinnélek.”

Ugyanolyan figyelmet kapnak a koronavírusos, a könnyű koronavírusos és a más betegségekkel (nem koronavírussal) kezelt betegek?

Úgy gondolom, igen. Mi felteszünk bizonyos kérdéseket, amelyekkel megerősítjük vagy kizárjuk a koronagyánút. A koronás osz-

tály el van látva mindennel (CT stb.), amire szükség lehet. Izrael országos adatai szerint nagyon alacsony a súlyos betegek és a halottak száma más országokhoz képest, ami azt jelzi, hogy – bármennyire is kritizáljuk – az ellátás magas szintű, és fantasztikus emberek dolgoznak az egészségügyben, kopogjuk le!

A sok időskorú megbetegedéséért az idősothtonokat okolják. Ha egyedül lagnának otthon, nem betegednének meg?

Az időskorúakra az ilyen betegség különösen veszélyes. Ha otthon lennének, könnyebb lenne elszigetelni magukat, kevesebb emberrel találkozónának. A közelmúltban kimutatták, hogy egy idősothtoni dolgozó fertőzött meg többeket. Az idősothtonban mindenkire rá vagy szorulva. Az otthonok dolgozói általában nem a kórházban fertőződnek meg, elég, ha kilépnek az ajtón, vagy ki-mennek emberek közé.

Az Egészségügyi Minisztérium és a kormány milyen fontosabb intézkedéseket írt elő Izraelre?

Az egészségügyi előírások mindenhol ugyanazok. Egyszer használatos munkavédelmi köpeny – ami, megsügom neked, borzasztóan meleg –, szemvédő és szájmász. Ezekkel a beteget is megvédjük, ha kell, és a kórházon kívül általában ennyi elég. Az elővigyázatosságnak azonban most sokkal magasabb szintűnek kell lennie. Vagyis mentősként más-képpen kezelünk. Mit jelent ez? Inhalálás vagy intubálás (lélegeztetés és a légutak felszabadítása) során az életmentő elsősegély különböző lépéseit elővigyázatosabban végezzük: ellenőrizzük a csapatot, mindenki jól van-e, védve van-e, a lélegeztetőgép rendesen működik-e stb. A gépeket a minisztérium előírásai alapján kezeljük. Szorosan együttműködünk a Magen David Adommal, de nemegyszer előfordult, hogy az egyértelműen koronafertőzött beteget mi láttuk el és szállítottuk is.

Valóban elérte Izraelt a második hullám?

Ezt a kérdést legfeljebb vizsgaszánéve lehet megválaszolni. De a vírus jelen van, és itt is fog maradni. Sok második hullám lesz. Amíg nem kapjuk el a frakkját, nehéz lesz kézben tartani. Most mindenkinek elsősorban gazdasági szempontból nagyon nehéz az élet. Sokan nehezen viselik, hogy hosszú ideig be vannak zárva. A koronás osztályon egyedül vannak az emberek, látogatók nem jöhetnek. A vírussal szemben okosnak kell lenni. Az ember nem olyan faj, amelyik jól tűri a bezártságot. Meghosszabbodott a várakozási idő is az orvosi vizsgálatok-

A kollégák nagyon fontosak az én szakmában. Sok szomorú, kemény meg vicces dolog történik. A feleségemmel mindent megosztok, de a kollégák a szakmai nyelvet is megértik. Mindenki fél a koronától, nem nagyon viccelődünk vele. Kellemes meglepetés viszont, hogy a korona ellen mindenki egyaránt úgy védekezik, ahogy kell, nem szórakozik vele. Ellenőrizzük egymást, és kijavítjuk, ha valaki hibázik. Ezt vettem észre. Orvos és ápoló barátaim között mindkét szélső véleményt hallom: egyesek szerint el van túlozva az ijesztgetés, mások túlzottan rettegnek. De a véleménytől függetlenül mindenki követi az előírásokat.

A magánéletedben, egészségügyi dolgozóként hogyan valósul meg a fizikai távolságtartás?

Úgy terveztük, hogy Kolozsvárt érintve Kanadába utazunk, be akartuk mutatni a két éves kislányomat a családnak, mert ott él minden rokonom, csak a nagyném van Kolozsváron. Februárban letiltották az egészségügyi dolgozók külföldre utazását. Lassan kiderült, hogy okos döntés volt. Azelőtt is próbáltam elválni a munkahelyi ruhától az otthonitól, mindig a bejáratnál vetkőztem. Most még jobban odafigyelek, nem ölelem meg rögtön a picit, csak alapos fertőtlenítés után. Ez az ára annak, hogy a jövőben is ölelhessük egymást.

A család megúsza a járványt?

A lányom valószínűleg az oviban elkapta, folyt az orra, az orvos a tesztet javasolta. Az első pozitív volt, de a többi negatív, az oviban pedig mindenki negatív volt. Mindenesetre mi komolyan vetjük. Három hét otthoni karantén

ra. Ha valakinek sokkal súlyosabb betegsége van, mint a korona, és MRI-re kellene mennie, de fél évet kell várnia a vizsgálatra, abból még kialakulhat az úgynevezett „hozzáadott krónikus stressz betegség” is. Ez nem jó sem a betegnek, sem a rendszernek. A korona olyan, mint a tenger. Körülvesz bennünket a hullámozó víz, és nekünk fenn kell maradnunk. Hozzá kell szokni, hogy a korona mindig körülöttünk lesz. Meg kell tanulni vele együtt élni.

Milyen pletykákat hallasz a kollégáidtól a koronavírussal kapcsolatban?

lépett életbe, mert az első hét végén lett kész a negatív teszt. A kislányom nem értette, miért nem mehet ki, megszakadt érte a szívünk. De legalább jól vagyunk, nem vagyunk betegek. Rendeltünk élelmiszert, túléltek. Nagyon fontos, hogy vigyázzunk magunkra és másokra, de ha betegek vagyunk, a gondolkodásunk maradjon pozitív!

Hogyan gondolkodsz általánosságban a koronáról?

Ezek olyan napok, amikor az olcsó filozófia diktál meg a klisék. Sokáig voltam a katonaságnál, és most jom hazikaronkor (az elesett katonák emléknapján) a hozzátartozók nem mehetek a temetőbe, és nem volt senki a katonasírok mellett. Szederestét Zoomon tartottunk... furcsa dolgok ezek. Ugyanakkor meg kellett értenünk, hogy a tilalom azért van, hogy legközelebb megint együtt lehessünk ilyen alkalmakkor. Szép volt látni a katonákat, ahogyan ételt osztanak Bnei Brakban, mert a katona azért van, hogy másoknak legyen és másokra vigyázzon. Minden egyenruhásnak – nem számít, milyen az egyenruhája – ez a kötelessége. Erre kell büszkének lennünk. Amikor a vírusnak már nem lesz kit megfertőzni, egyszer csak eltűnik. Remé-

lem, hogy kevesebb ok lesz arra, hogy háborúzzunk, vagy hogy egymást hecceljük. Talán kicsit túl optimista vagyok, de az is lehet, hogy sok minden jobbra fordul.

Rendszeres olvasója vagy az Új Keletnek, és komoly segítséget kaptunk tőled a jubileumi számunk történeti háttérének kolozsvári szálához.

Schwartz Endre (Bandi) anyai nagyapám volt az Új Kelet utolsó adminisztratív igazgatója Kolozsváron a harmincas években. Az Új Keletet akkor a szintén rokon Schwartz Ignác mint lapkiadó adta ki. Bandi tartotta Dachau után is a kapcsolatot az első

KÉPEK: KÓVÁRI TOMI

főszerkesztővel, Marton Ernővel. Az 50. évfordulós ünnepségen őt is említették. Anyukám izraeli unokatestvérét Marton Ernő meg is látogatta a kibucban.

Milyen úton-módon kerültél az egyik izraeli magán mentőszolgálatához?

A Ben Gurion egyetemen sürgősségi ellátást tanultam. A katonaságnál a végzettségem alapján orvos tisztnek osztottak be egy harcokcsizó zászlóaljba. Majd tiszti iskola következett és különböző beosztások. Ugyanakkor orvos tisztként rohammentős oktatást vezettem. Büszke vagyok a tanítványaimra, mert ők adták az egészségügyi ellátását a Cuk eitan (Erős szikla) hadműveletnek 2014-ben. Amióta leszereltem (2016), civilként dolgozom. Rohammentős (paramedic) vagyok, ami megfelel egy európai mentőtiszt munkájának. Izraelben nincsenek orvosok a mentőkocsin, csak mentőtisztek. Az itteni előírások szerint sok olyan dolgot szabad elvégezni, amit máshol a világon orvosok csinálnak. A feleségem is új bevándorló, mindketten olék vagyunk, szülők nélkül érkezünk az országba – ő 2008-ban 29 évesen Montevideóból, én 19 évesen Nagyváradról 2002-ben –, és gyerekeket akarunk, ezért döntöttünk úgy, hogy levetem az egyenruhát. De azért változatlanul szoros a kapcsolatam a sereggel, 37 évesen tartalékos szolgálton (miluim) vagyok még. ■

Savua tov
Steiner Kristóffal

SAVUA TOV STEINER KRISTÓFFAL

Mi lesz velem nélküled, kábító Tel-Aviv? – avagy levél az „elvonókúráról”

„Tel-Aviv függőséget okoz” – mondogattam gyakran. Több mint egy évtizeden át éltem a Fehér városban, és bár máig hiszem, hogy így van, ezeket a sorokat már egy kis görög falucskában írom, ahol a tengerparton nem csattog a matkot, ahol a zöldséges megvárja, hogy elmondjam, mit szeretnék vásárolni, anélkül, hogy már tíz méterről teli torokból üvöltene rám, hogy „kilo be eszer”, és ahol a kóbor macskák mintha egy mesekönyvből léptek volna elő, és nem festenek és viselkednek úgy, mintha egy cica-zombi film főhősei lennének.

Ez az írás az Új Kelet Facebook oldalán vasárnaponként megjelenő Savua tov Kristóffal sorozat május 10-i posztja.

Igaz, nincs hajnali négykor Benedict lakoma vegán omlettel, nem lehet tucatszámú partiból, még több kiállításból, és annál is több jóga- és pilates órából választani, hogy mihez is kezdjünk a napunkkal, nincs teljes polcnyi növényi sajt választék a boltokban, sőt még Happy Hour sem – azaz oly sok dolog, ami valóban igazi Tel-Aviv-függővé tett. Megvallom, olykor most is el-elmorzsolok egy könnycseppet, mikor a Keren Hateimanim szívében lévő pici bérelt lakásunkra gondolok, ahol többnyire a teraszon időzve kortyoltuk a Goldstart, vagy a Yafo Creative vendégházra, az oszmán stílusú palotára Jaffában, közvetlen az Abu Hassan mellett, melyet menedzseltünk, ahol vendégeket láttunk, Kristóff's Kitchen – Kristóff Konyhája pop-

up vacsorákat tartottunk, és amely másfél éven át volt otthonunk.

Ma is elmosolyodom, ha az #Új-Kelet meetingekre gondolok a Sarona piac melletti Landverben, ahol a hafuchot szűrőcsóltuk álmosan, arról diskurálva, ki milyen témával készül a következő lapszámba, és melyikünket ki hívott fel Kiriat Atából, vagy valamelyik kimondhatatlan nevűből a „stachim”-ok közül, hogy nem érkezett lap a közeli „kanyon” Steimatzkijába, vagy hogy legyenek nagyobbak a betűk, vagy legyen több (vagy kevesebb) kép, és egyébként is, írjunk kevesebbet a magyar zsidókról. Kuncogok ma is, amikor eszembe jut, hogy egyszer egy néni összetévesztett valakivel, aki egy héttel korábban a kutyája pórázával felé csapott, és orosz akcentussal elküldte „azazel”-be, így rám hívta a zsarukat, akik kérdés nélkül zárkába csuktak 8 órára.

De a legnagyobb szeretettel azokra a beszélgetésekre, élményekre gondolok, amelyeket az ottani családommal éltem át: a barátaimmal. Lucával, Sárával, Hannával, Eszterrel és Andival, akikkel egymás vállán sírtunk a nagy szakítások után, és együtt röhögöttük magunkat könnyesre, csak úgy.

Ami pedig a legjobban hiányzik Tel-Avivból, az a társadalmi konfliktusokon átívelő eszmecserek – az, hogy megtanulhattam meghallgatni másokat, és legyen szó militáns gondolkodású IDF harcosról, vagy magát palesztinnak valló, Jaffában született arabról, minden állásponttól gazdagabb lettem, élmények és tapasztalatok tekintetében, és ha nem is értettünk egyet mindig mindenkiel, akivel konstruktív vitába kezdtem, egészen biztosan elfogadóbb, befogadóbb és empatikusabb ember lettem.

Tel-Aviv függőséget okoz – viccelődtem, de mint a legtöbb vicc-ben, ebben is van igazság: függője voltam a pörgésnek, a választéknak, a konfliktusnak, és ahogy az a függőségekkel lenni szokott, lassan, észrevétlenül „bedarált” – így alkalmaznom kellett a módszert, amit a „sachtára”, vagy az arakra is az első túlkapasok után: „mindent mértékel”. Elköltöztem, de Tel-Aviv mindig is az otthonom marad – és mivel nem hiszek az abszolútumokban, sosem fogom teljesen megvonni magamtól. A sikeres „rehab”-ot követően ma már nincs honvágyam, és érzem, ez az apró halászfalu a Peloponnészoszi-félszigeten pontosan az a hely, ahol lennem kell. De velem van minden, mindig, amit Tel-Avivtól kaptam. Elsősorban a kedvesem, Nimi, és szépséges héber akcentusa.

Nincs olyan hét, hogy ne készítenék saksukat, és „havitat humusz”-t, majd minden nap meghallgatok egy-egy dalt Asaf Avidantól, és amikor arról olvasok, hogy a törökök fújnak a görögökre, a görögök meg az albánokra, higgadtan és elfogulatlanul követem a sorokat. Azt hiszem, a függőségeink mindig abból fakadnak, hogy valami többet, valami nagyobbat, valami izgalmasabbat akarunk – hogy eltakarjuk vele a csendet. „Kigyógyulni” azonban csak úgy lehet, ha felismerjük a csendben rejlő nagyszerűséget. Ugyanakkor azt is tudom: a függők 40-60%-a egy ponton... visszaesik. És ha egy napon úgy alakul, hogy újra rákapok Tel-Avivra – hát, ennél nagyobb bajom sose legyen! A fotón – melyet Sára Salamon Photography készített rólam – megboldogult Özge kutyám, kék biciklim, jómagam, és egy falfirka a „Keremben”:

„Okos vagy – miért hülye a szíved?” Savua tov, szépséges hetet. ■

Főhajtás és történelem: új könyv Engländer Tibor „cionista peréről”

Könyvajánló

Vári György

A sztálinista rezsimék és a Szovjetunió cionista pereinek magyar kiadását tervezték, amikor 1953 elején börtönbe vetettek néhány, a gyerekkort alig maga mögött hagyó, holokauszt túlélő fiatal. A nagyobb bajt csupán Sztálin halálának köszönhetően kerülhették el, aránylag enyhe ítéleteket kaptak a „cionista per” vádlottjai, köztük már elhunyt barátunk, Engländer Tibor. Neki állít emléket történelmi intézetünk munkatársa, Novák Attila egy okos és meghatározó, hiánypótló könyvben.

Nem sok jót gondolunk, méltán, az '50-es évekről, de sok-sok történet van még, zsidó és nem zsidó, amely elmélyítheti a korszakról szerzett tudásunkat és az ellenszenvünket is. Egy korszakról legalább annyit, ha nem többet mondanak el az ilyen történetek, mint az általánosan érvényesnek szánt kijelentések. A magyar sztálinizmus idejéről, az első Nagy Imre-kormány időszakáról például az 1953-as „cionista per” Engländer Tibor és társai ellen.

Alig komolyan vehető, a romantikus ábrándozáson túli ifjúsági mozgalmat próbáltak létrehozni

ott, ahol – akármilyen kis méretű – nem hivatalos kezdeményezéseket nem lehetett működtetni, ráadásul éppen a legrosszabb pillanatban. A keleti blokkban sok helyütt éppen „lecsapni” készülnek a cionistákra. Itthon is letartóztatják a hitközség hivatalos vezetőit is, mit sem ér maximális együttműködésük a rendszerrel. Még az MDP cionistának minősített vezetőit is félreállították, lefokozták.

Néhány, a holokausztot túlélte fiú és lány szervezkedni próbált a cionista szervezetek hivatalos betiltása, minden valódi civil élet felszámolása után. Amolyan

világnézeti alapú, harcosan balos, marxista ifjúsági szervezetet akartak létrehozni, fenntartani, tanulni a zsidó államról, másokat „tudatos-sá nevelni” a kijutás reményében. Hívei voltak a sztálinista „népi demokratikus államrendnek”, az ő későbbi perük mintájának tervezett, csehszlovákiai Slánsky-perben is hittek a vádlottak bűnösségében. Egyedül a zsidók nemzeti küldetését illetően nem értettek egyet (legalábbis eredetileg) azokkal, akik börtönbe küldték őket. Szervezkedésüket baloldali romantika fűtötte, ideológiai szemináriumokat tartottak egymásnak, a meglehetősen

baloldali izraeli kormányt nem tartották elég baloldalinak, bár igyekeztek kapcsolatot tartani az izraeli követséggel – és ez lett az ellenük felhozott fő vádpontok egyike.

A letartóztatások, a per története megmutatja azt a váltást, amelyet Sztálin halála, Nagy Imre első miniszterelnöksége jelentett, a fullasztó elnyomás lassú mérséklődését. Nem volt már szükség nagy cionista koncepció perre, az „eset” tárgyalásán és az ítéletek viszonylagos enyhességén is látszott ez, még akkor is, ha például Engländer Tibor húszas éve első felében csaknem két évet töltött börtönben, és az ügy legalább egy évtizeddel hátráltatta később kibontakozó, komoly tudósi karrierjét. És ugyan ki ad vissza évtizedeket emberéletekből?

Megint másfelől Engländer, aki balos mozgalmár korszakában – követve a legvonalasabb értelmezést – a pszichológiát burzsoá áldudománynak tartotta, a Kádár-korszakban a magyar tudományosság szemhatárát tágító pszichológus kutatóvá vált (saját egykori meggyőződése ellenében). A börtön elvette a kedvét a rendszertől és önnön, sematikus balos utópizmusától is. De hű maradt a cionizmushoz, a rendszerváltás előtt és után a magyar cionista mozgalom nagy öregje, a magyar zsidó élet kulcsfigurája volt.

A társaságból Fényes István 1968-ban kivándorolt, majd Izraelben humoristaként futott be karriert. Schmelzer Kornél az egyetlen vallásos cionista, „jobbos elhajló” volt a vádlottak között, ’56-ban, rabbiképzősként disszidált, majd a New York-i konzervatív Jewish Theological Seminary könyvtárát vezette évtizedeken át.

Komoly középkorkutatóként dolgozott, immár Menachem Schmelzer néven, még ma is él, 86 éves. A per az ő pályáját is jelentős mértékben befolyásolta. Nem tudott visszakerülni az egyetemre, és éppen így lett azzá, akivé lett. A „cionista per” és következményei végső soron nem tudta megtörni, csak késleltetni kibontakozásukat. És persze vannak közöttük olyanok, akik eltűntek a szemünk elől.

A véletlenek és a történelem találkozása a személyes életben – ez teszi megrendítővé és megvilágítóvá Novák Attila mikrotörténeti perspektívájú, nagyszerű könyvét, amely a kortárs történetírás egyik szép és hasznos darabja. Rövid, könnyen érthető, jól forgatható szöveg, kevés munkával sokat tanulhatunk belőle. Azt is, hogy az egyetlen rövid – 1945 és 1949 közötti – történeti epizódtól eltekintve az igazán nagy tömegeket talán sosem elérő, magyar cionista szervezetek története mégiscsak a mi személyes történetünk. Az erős meggyőződésű fiatalok nem érezték magukhoz közelinek a mindig óvatos, megfontolt (néha talán túlzottan is kompromisszumkész) neológ intézményrendszert, helyet, helyiséget mégis tőlük kaptak. A

Bethlen-téri zsinagógakomplexum és az ottani közösség büszke lehet a szép hagyományra, hogy valami csekély közülük mégiscsak volt akkoriban (intézményi szinten is) hozzánk. Engländer életének az újjászületés idejétől, a rendszerváltás előtti évektől vált újra fontos helyszínévé a Bethlen téri zsinagóga.

A kötet nem csupán a magyar cionizmus eszme- és eseménytörténetének fontos alkotása, hanem egyúttal főhajtás is, a személyes hála és tisztelet kifejezése. Novák Attila Engländer Tibor utóda volt a Magyar Cionista Szövetség elnöki székében, a könyve emlékmű is, a szolidaritás emlékműve.

Novák Attila a Mazsihisz és intézményei, a Zsidó Egyetem és a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár által létrehozott IMUT kutatóintézet munkatársa, a magyar cionizmus történetének talán a legalaposabb kutatója. Szép kiállítású könyvét nemcsak jó érzés, de bölcs döntés is kézbe venni. Letenni már úgysem fogják tudni. ■

Novák Attila: Ideológia és önazonosság – Az 1953-as budapesti cionista per. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) kiadása, 2020, 204 oldal, 2500 Ft.

Engländer Tibor és Pikler Kati (Tamara) esküvője 1956-ban

Jó étvágyat!

#SavuaTov és #MidnightSnack Steiner Kristóffal

„Assz’em ez egy Agadir éjszaka lesz...” – mondtuk ki néha Nimmel, mikor késő éjszaka végzett egy-egy előadással az Izraeli Nemzeti Színház színpadán, én pedig a Habima melletti Nechama vaHetzi bárban vártam rá, és körmöltem az előző napi határidős cikkemet egy „slis” Goldstar mellett. Míg Tel-Avivban laktunk, a napi rutinunk meglehetősen szokatlan volt olyanok számára, akik nem a „Non-stop City”-ben élnek.

Ha tehattük, délelőtt 10-11 körül ébredtünk, a reggeli kávézás, a mailekre válaszolgatás eltartott délután kettőig is, eztán rendszerint összedobtunk egy könnyű ebédet, és négy óra körül, kicsit félretéve a feladatokat, az „esti műszak” előtt kimentünk a „suk ha pispesim”-re az első (két) sörre, mert a Main Bazarban saajnos egész délután Happy Hour volt. Eztán Nimrodnak irány a színház – én pedig belevetettem magam a feladatokba, alig várva, hogy este 11 után újra a karjaimban tarthassam. Többnyire hajnali 4-5 körül mentünk aludni, hiszen ha az ember éjfélkor végez a melóval, nem feket le azonnal aludni, ilyenkor lehettünk végre kicsit kettesben.

Az „Agadir night” akkor merült fel, amikor éreztük, hogy valami emberes adagra vágyunk – a kedvenc burgerezőm 100% növényi alapú burgere olyan tökéletes volt, hogy bármikor képes vagyok felidézni az ízét a szájpadról: puha buci, benne a fétisem, az extra chilis grillezett ananászszeletek, plusz még guacamole – amit többnyire mellé kértem, mert a kis tálkába több fér, mint magába a szendvicsbe –, és a „hús” pogácsa, amiről azt kell tudni, hogy annyira hús-szerű, hogy egy emlékezetes estén egy vegán barátom üvöltve küldte vissza a pincérrel, mondván: „Csak megismerem a húst – évek óta nem ettem belőle, szééégyen, busá!” ...majd a séf odalépett hozzá egy valódi hússal, és a növényi változattal, hogy szagolja meg mindkettőt – ekkor esett le neki, hogy bizony tévedett.

Klisé, de igaz, hogy Tel-Aviv afféle vegán főváros a Közel-Ke-

leten, de globálisan is a dobozók között van – magam is itt tértem át növényi étrendre, pedig megvallom, azelőtt igazi húszabáló voltam, dupla-tripla burgeret toltam be, és odavoltam a véres steakekért. A változást az állatok sorsa iránti elkötelezettségem hozta meg – egy izraeli barátnőm, Hadas beszélt nekem először a vegánság miértjeiről, és főzött nekem mennyei „tivoni” fogásokat, majd elvitt a város legjobb vegán-barát éttermeibe, és hamarosan rájöttem: sem az izról, sem az állagról nem kell lemondanom, ha szeretem is a húst, hiszen Tel-Avivban már vegán steak house is akad. Az életemben mindig is központi szerep jutott a „mit együnk” kérdésnek, ezért is lettem professzionális „foodie”.

Mázlim, hogy Nimi, a párom, már megismerkedésünk előtt vegán volt, igaz, ő abból a fajtából, aki sosem szeretne a húst, gyerekként is legfeljebb McNuggets-ként ette meg. „Túl húszízű” – mondogatta gyakran, ha időnként szejtánkolbászt raktam a rakott krumplibá, így megtanultam: ha továbbra is ragaszkodunk a hagyományainkhoz, és elfelezzük a rendelt ételeket, ki kell egyensúlyoznom a „műhús” ízet valamivel, amit ő is szeret. Így került a képbe a sült hagyma, és a már korábban ajánrozott avokádókrém, valamint a csipős grillezett ananász. Az Agadirban már előre köszöntek nekünk, „a szo-

kásos” fogásunkat minden pincér ismerte, és ami a legjobb volt: itt hajnali Happy Hour is volt, így a burgerünk mellé legurult még egy pár „heci” sör, amely mellett pirkadatig dumálhattuk át az egymás nélkül töltött három órát.

Ma először Görögországba költözésünk óta egyszer csak „bekatant” ez az emlék: a füstös húspol-

gácsa, az édesen pikáns gyümölcs, és a ropogós „chips” harmóniája, és eszembe jutott, a fagyasztónkban ideköltözésünk óta lapul két „műhús” pogi (mert ha húsos jellegű ételre vágyom is, többnyire nulláról alkotunk, de azért néha mi is elcsábulunk egy kis komfortkajára), így több se kellett, rákérdeztem... „maybe it’s an Agadir night?”. Mintegy negyven perc alatt – ami nagyjából megegyezik azal az idővel, míg a Habima tértől

a Nachlat Binjaminig sétáltunk, és megrendeltük a kosztot – gyúrtam két gluténmentes bucit, Nimi múlt heti szülinapjáról maradt egy ananászunk – micsoda mázli, hogy egy gyümölcskosárral is megleptem –, avokádónk természetesen mindig van itthon, így a majonézt és a guacamole-t kiváltottuk fokhagymás-avokádós tahinival, és elkevertem egy házi barbecue szószot. Nimi pedig mindeközben hegyi orgánóval szórt perfekt sült krumplit sütött, hiszen mindenki tudja, hogy „mivca”-ban olcsóbb...

Egy órával később totális kajakómában fetrengtünk a teraszon, és bár a görög falucskában a tenger sós, párás illata, a közeli citromliget gyümölcsseinek aromája vesz körül minket, ha lehunytuk a szemünket, szinte éreztük a Nachlat Binjamin kutyapisis bukáját, szinte már hallottuk a Gruzenberg sarkáról a híres hajléktalan bácsi szavait: „Anasim tovim, ani lo osze számim!” (Jóemberek, nem használok drogokat!) és

szinte reflexszerűen az erkélykorlát alá buktunk, hogy ha egy ismerős esetleg erre biciklizne, ne kelljen köszönni neki... mindez pedig édes nosztalgiába ringatott. Viszont tudtuk, hogy nem kell borraalót hagynunk (15%!) a felszolgálásért – ez pedig hamar fedtetette velünk a honvágyat Tel-Aviv iránt.

Legközelebb akkor leszek nagy bajban, ha rám tör a sóvárgás, hogy Anita sós karamellás fagyí-

ját nyáljam, kókusszal, mangóval és „tamar”-ral körítve, egy-egy kanállal megkóstolva az összes többi végánbarát ízből, természetesen

papír csészében, mintha a nyamvadt kis tölcser kalóriatartalma volna a probléma, mikor holnap az Alma strandon heverve úgy érzem

majd: nagy hiba volt éves Studio Naim tagságit vásárolnom, majd soha nem megjelenni egyetlen órán sem...

És akkor a recept:

2 „kamuhús” pogácsa

(mi Beyond Meatet használtunk, száraz, tűzforró serpenyőben kisütve) de van egy korábbi, csodás és szimpla házi fasírt receptem, amely burgerként is remek, a kristofkonyhaja.hu-n Keftedes a görög fasírt néven.

A két bucihoz:

1 csésze gluténmentes liszt (én Eden Premium „Bake Free” lisztet használtam, mert abba nem kell külön élesztő vagy sütőpor)

1 csésze víz

só, bors, és 1 evőkanál fekete szezámmag

Mindezt összegyúrom, két zsemlyére osztom, majd 10 perc pihentetés után 220 fokos sütőben 15 perc alatt kisütöm.

A barbecue szószhoz, összekeverve:

1 evőkanál sűrített paradicsom

1 evőkanál mustár

1 evőkanál szójaszósz

1 csipet füstölt paprika

Az avokádós tahinihez:

1 szem avokádó

2 evőkanál tahini

4 evőkanál víz

1 evőkanál frissen facsart citromlé

2 gerezd fokhagyma

só és bors

Botmixerrel vagy blenderben simára keverem.

A chilis ananászhoz tűzforró, száraz serpenyőben karamellizálom ezeket:

2 karika ananász

2 csipet szárított chili pehely

Szabadon választható, de erősen ajánlott:

sok-sok vékony karika lilahagyma

1-1 szelet vegán sajt

néhány levél ropogós zöld levél

– a kertünkben zöldellő fejes salátát használtuk, és megszórtuk friss korianderzölddel

Beteávon és savua tov – csodás hetet mindenkinek!

Instagram: @kristofsteiner és @nimrodagan

Kovács Kata

M rendetlen, megfontolatlan, vagyis hebehurgya ember volt. A munkáival ritkán készült el időre, a számlái egymásra hajigálva tornyosultak a szekrényben, a lakásban mindig visszafogott, de el nem múló rendetlenség uralkodott.

GRAFIKA. SALAMON SÁRA

A hebehurgya M

És akkor jött a vírus. M egy éjszaka alatt megváltozott. Családját azonnal szigorú karanténba zárta. Minden hozzáférhető hírt elolvasott a járványveszélyről, átböngészte a külföldi sajtót, szakértők videóit nézte meg, és latolgatott, egyre csak latolgatott.

Már a második héten első ránézésre meg tudta mondani, melyik görbe melyik ország fertőzöttségét mutatja. Lélegeztetőgépek technikai leírását böngészte, pihenésképpen filozófiai művekben keresett újabb világmegváltó ötleteket a járvány utánra.

Szociológiai felmérést végzett az otthonmaradók és a szabadon flangálók körében. De nem barátkozott senkivel.

A lakás több pontján fertőtlenítőzónát jelölt ki. A laptopját akkor is áttörölte alkohollal, ha előzőleg csak online beszélt valakivel.

Kovácszt nevelt, kenyeret sütött. Éjszaka fennmaradt, hogy a kelő tésztát félóránként az asztalhoz csapkodja. Közben vörösborot ivott és francia filmeket nézett. Valami megváltást keresett bennük. Ha a csapkodás miatt lemaradt egy fontos párbeszédről, visszateker-te a filmet.

A család lassan mindent tartalékot megevett. Hiába figyelmeztette őket, hogy a bevásárlás csak ritkán és főleg online, de legalábbis szigorú szabályok szerint lehetséges. Ha elfogyott a kenyér, sült kovászt ettek kakaóporral. Mert abból volt otthon bőven. Meg gyakran tojást. Mert a tyúkok tojtak, mintha nem lenne holnap.

M kezdett bizalmatlanná válni. Ismerőseivel telefonon beszélt ugyan, de ezekből mindig elcsípett egy-egy kompromittáló információt: „csak a fodrászhoz ugrott le”, „ott járt nála a szerelő”,

„nagyon kellett egy pár cipő”. Ezen hosszasan elgondolkodott. De nem értette.

Senki sem szereti az életet? Eddig azt gondolta, ő veszi félvállról az egészet, ő az, aki hebehurgyan füttyül az életre: úgy lesz, ahogy lesz.

Akkor most M egy gyáva ember, vagy fegyelmezett, felelősségteljes állampolgár? Nem tudta eldönteni.

Aztán egyszer csak feloldották a korlátozásokat, mehetett mindenki, ahova kedve tartotta. És azt mondták, a vírus mindenképpen velünk marad, mert hát, ugye, ez egy ilyen vírus.

M pedig ott állt lejárt személyi okmányaival, összezavarodottan. Menjen most az ügyeit intézni? És egyáltalán, kinek állítsák ki azt az okmányt? Hiszen ő már nem az a hebehurgya valaki, aki márciusig volt. ■

Mulasztott órák és elmulasztott lehetőségek

Schnapp Lea

Valószínűleg most is így van a diákok év végi bizonyítványában: az osztályzatok alatt az igazolt és az igazolatlan hiányzások, a mulasztott órák száma. Ezeket a mulasztott órákat esetleg pótolni lehet egy kis tanulással. Mégis jobb nem hiányozni. Régen is így volt, a mi időnkben, és így van most is. A „mulasztás” szó – Isten óvjon – komoly károkat is kifejezhet. A szakmai mulasztás, az orvosi vagy a biztonsági mulasztás például jóvátehetetlen károkat okozhat. Igyekszünk vigyázni és elővigyázatosnak lenni. Miközben gondolataimat fűzöm, egy kis emlékkönyvi versike jut az eszembe: „Ha lépsz, gondold meg jól léptedet, / mert az életben visszalépni nem lehet.” Néha talán mégis?

Szóval, már beszéltünk a „mulasztott órákról”, a „mulasztásról”. De itt vannak az „elmulasztott” órák, napok, évek, alkalmak, lehetőségek. Úgy hiszem, minden ember néha magába szállva azon elmélkedik, hogy mennyi mindent mulasztott el életében. Vannak, akik úgy gondolnak az elmulasztottakra, akár a „kifutott tejre”. Nem érdemes rágódni azon, ami elmúlt. Vannak, akik saját maguk megvizsgálására alibit keresnek az elmulasztott alkalmakra, lehetőségekre. Másképpen gondolkodik ezen a húszéves, a harmincéves és megint másképp az én korombeli nagy- vagy dédmama.

– Szávtá, te vagy az első, akinek elmesélem: sikerült a tesztet a sofőrvizsgán.

Jól esett Itamár kedvessége, hogy közölte velem az örömhírt. A jó Isten óvjon mindnyájatokat úton-útfélen! – kívántam Itamárnak, aki márciusban vonult be. Azóta már egy kislány papája.

Hát igen, ezt az egyszerű dolgot, a sofőrvizsgát bizony elmulasztottam... Már a dédapám, Iczkovits Lipót Opel gépkocsikat árult. Édesapámnak is volt autóalkatrész-üzlete, meg benzinállomása.

Tényleg, miért nem tettem le legalább jelképesen

a sofőrvizsgát? Ez megfelelt volna a családi tradíciónak. Megboldogult Gabi bátyám már 18 évesen Csepel, meg DKW motorbiciklit vezetett.

Mi, gyerekek, igazán benne voltunk az autós szakmában. A benzinszag a mai napig emlékeket kavart fel bennem.

Vagy húsz évvel ezelőtt letettem az elméleti vizsgát. Aztán jött egy nagy bánat. Úgy gondoltam, nem lesz a kezem biztos a volán mögött. Évekig csomagokkal megrakodva békességben eljutottam a 940-es busszal Jeruzsálembe, a gyerekekhez. Hát igen... Sok mindent tudnék még kifogásként felhozni. De tény: elmulasztottam.

Ötven-egynéhány évvel ezelőtt Friedmann asszony az Oktatásügyi Minisztériumból tanári állást ajánlott fel rajz- és szakmunka (melacha) oktatására. Ennyit ért az iskolai bizonyítványom, amelyet Budapesten kaptam. Az akkori gyenge ivrit tudásom sem volt akkor még akadály. Menet közben is sokan tanultak a tanítók közül. De én mégsem mentem tanítani: gyerekeket neveltem, a férjemnek segítettem. És írtam, előadásokat tartottam a WIZO-ban, a HOH-ban – magyarul...

A héber tudásom csak lassan gyarapodott, miközben a mamától (anyósomtól) megtanultam jiddisül meg németül. Bármennyire nem szeretek eljátszani azzal, hogy ha... mégis leírom: ha akkor beugrom tanítónőnek, ma talán már héberül írnám hol jó, hol gyengébb meséimet. Nem baj...

Magyar nyelvű olvasóim szeretete, érdeklődése mindenért kárpótol. No, meg az én drága barátom, nyugodjon, Sáróni Simon, aki fordításaival hozzásegített ahhoz, hogy írásaim héberül is megjelenjenek, és így gyermekeim, unokáim és persze más héberül tudók is olvashassák azokat.

Pár évvel ezelőtt egy héber irodalmi kör egyetlen magyarul beszélő tagja lettem. Jobb később, mint soha.

A Sáj Ágnon kultúrházban rendezett héber nyelvű szerzői estemen meghatottan ültem két héber író között, akikkel mély barátságot kötöttem. Egyikük, Báruch B. Barkin, 12 éves korában, hatvan évvel ezelőtt alijázott Argentínából. Gyönyörű héber meséiben még mindig ott bujkál gyerekkora, szülőhazája. Gitárjából hol bús, hol vidám spanyol dalok szólalnak meg.

Érdekes személyiség volt a klub fiatal elnöke, Adaléna Klein, aki jól bírja a magyar nyelvet. Segített, amikor nekem kellett héberül beszélni a közönséghez. Adaléna úgy véli, hogy a stílusom hasonlít a Báruch B. Barkinéhoz. Számomra ez nagy megtiszteltetés.

Az est harmadik ünnepeltje egy vallásos asszony volt, Hefciba Lonski, aki immár az ötödik nemzedék Jeruzsálemben. Neki nem jelent meg könyve, de mesélő készsége csodálatos.

Aprólékosan, finoman vázolja minden jelenetet, úgy adja elő novelláit, hogy aki nem látja, azt hinné: könyvből olvassa.

Mi hárman, a közönséggel egybefonódva mély barátságot kötöttünk. Egy szép est emlékével búcsúztunk. Pua S. Torán szabre előadóművésznő, Sifra Weinstock és Eszter Bár Chájim olvastak fel írásaimból. Ott voltak a nézőtéren az unokáim is. Itamár magával hozta a barátját. Mosolyogtam, hogy ne lássák a könnyeimet.

Ezek az órák kárpótolnak sok elmulasztott lehetőségért. De főleg azokra az órákra érdemes gondolni, amelyek még előttünk állnak. Hálát kell adnunk Istennek minden napért, amikor bármilyen csekély

dologban is, de tevékenyen részt vállalhatunk.

Bár elszaladt felettünk az idő, mégis mindig találhatunk valamit, ami örömet okoz. Az alkotás örömét. A segítőkészség örömét. Az örömszerzés örömét. A megértést. A kompromisszumok örömét. S amit az évek folyamán meg kellett tanulnunk: megalkuvással is boldognak lenni.

Vannak nagymamák, akik úgy gondolják, ők már megtették a magukét. Lehet, hogy igazuk van. Én nem osztom ezt a véleményt. Mert mindannyiunktól kitelik még valami. Hiába gondolkodunk azon, hogy mit tehattünk volna húsz évvel ezelőtt. Most

FOTÓ. SALAMON SÁRA

tegyük meg, amit még meg tudunk tenni. Amire húsz év múlva még büszkéek lehetünk. Élünk, Istennek hála. És még mindig érünk valamit, néha sokat! Hibát csak az nem követ el, aki semmit nem tesz.

Gyermekeim és unokáim megnézték a velem készített Spielberg-interjút. Azt mondták, hogy nagy élmény és tanulság volt számukra. Kell-e ennél több? Én csak sokkal később láttam, de nem is ez a fontos. Csupán a tudat, hogy nem mulasztottam el az alkalmat, vállalkoztam a nehéz feladatra. Istennek hála... Egy csipetnyi visszajött az elmulasztottakból...

Most pedig hadd kívánjam magamnak, olvasóimnak, barátaimnak, nagy- és dédmamatársaimnak, hogy legyenek képesek kihasználni hasznosan az ajándék éveiket, a magunk és társaink örömeire, legyen meg hozzá a Teremtő segítsége. ■

* az írás egy korábbi változatát már közölte az Új Kelet

Magyar nyelvű kiadásban jelenik meg a „Bevezetés a Talmud tanulmányozásába”

BJI

Nem választ könnyű pályát, aki nem túl régen alijázott, szeretne már autentikus közegben nekivágni a Talmud tanulmányozásának, ám a héberben még nem elég járatos. Angolul elkezdni, ha ráadásul az angol megmaradt közvetítő nyelvnek, szintén kicsit bajos. Pedig kézen fogva vezető tankönyv (persze a héberen kívül többnyire angolul) már jó ideje létezik.

Ezért gondolom, hogy a megtisztelő feladaton túlmenően jelentős micvának is minősíthető Németh Zoltán Jáákov fordítói vállalása: magyar szöveggel adja közre a Bevezetés a Talmud tanulmányozásába című, Elyahu Krupnick által írt alapvető művet.

Miért van szükség a magyar nyelvű változatra? Nagyon egyszerű: nincsen korszerű, közelmúltbeli kiadású ÉS magyar nyelvű szakirodalom a Talmudról. Természetesen részletek hozzáférhetők a zsidó.com oldalon, sőt a Szombat újságban is, tehát nem beszélhetünk információs fekete lyukról. Azonban – és ezt a könyveken felnőtt nemzedék érti igazán – a könyvet lapozgatni, rágódni egy-egy mondatán azért mégiscsak más élmény...

Krupnick rabbi 1981-es köny-

vének csaknem két évtizeddel későbbi, kibővített és átdolgozott kiadása jelenik most meg magyarul a MAZSÖK támogatásával. Az utóbbi hónapokban a személyes kapcsolattartást kizáró egyéni tanulás különösen fontossá vált, és ez valószínűleg kissé át is formálta tanulási szokásainkat. A kötet lépésről lépésre segíti a kezdő tanulót, hogy jártasságot szerezzen a Gemará helyes olvasásában és megértésében. A könyv háttérismeretekkel kezdődik, majd bemutatja a Szóbeli Tan történetét, a harmadik fejezettől pedig egyre több önállóságot vár el olvasójától. Ismerteti a szugiák (talmudi részek) szerkezetét, és megtanítja, hogyan kell alapegységekre bontani a talmudi beszélgetéseket. Mint a nyelvkönyvekben szokás, feltünteteti a szövegrészletben található kulcsszavakat és kifejezéseket.

A talmudtanulás fáradtságos folyamat, és bármilyen jó tanító vezet a talmidot, hosszú időt vesz igénybe. Elyahu Krupnick rabbi nem ígér királyi utat (Németh Zoltán Jáákov sem), de az esélyét megadja, hogy a szorgalmas és eltökélt tanuló lerövidítse az elsajátításához szükséges időt. És ha valaki magasabb szinten folytatná tanulmányait, ahhoz szilárd alapokat szerezhet. A Talmud szabályait Krupnick rabbi klasszikus és tudományos művek alapján állította össze, kiegészítve a Tóra szövegértelmezésének és a hálachá levezetésének mód-szereivel. Ezenkívül külön fejezetet

szánt az Ággádá értelmezése irányelveinek.

Az eredeti mű korábbi kiadásai egyébként angol nyelven hozzáférhetők az izraeli nagy könyvtárakban, az új magyar nyelvű kötet tanári segédkönyvként is ajánlható, tanároknak és rabbiknak. A fordítást szakmailag Keleti Dávid rabbi ellenőrizte, a Lativ Kolel adta ki a MAZSÖK támogatásával, és a Zsidó könyvek sorozat állandó partnere, a Gabbiano Print nyomda állította elő. ■

Már most letölthető pdf formátumban a <https://misna.hu/talmud> oldalról, nyomtatott változata pedig korlátozott példányszámban megrendelhető (hitközségek, Talmud Török, tanulócsoporthoz, formális és informális oktatási intézmények és magánszemélyek számára) az info@lativ.hu mailcímen.

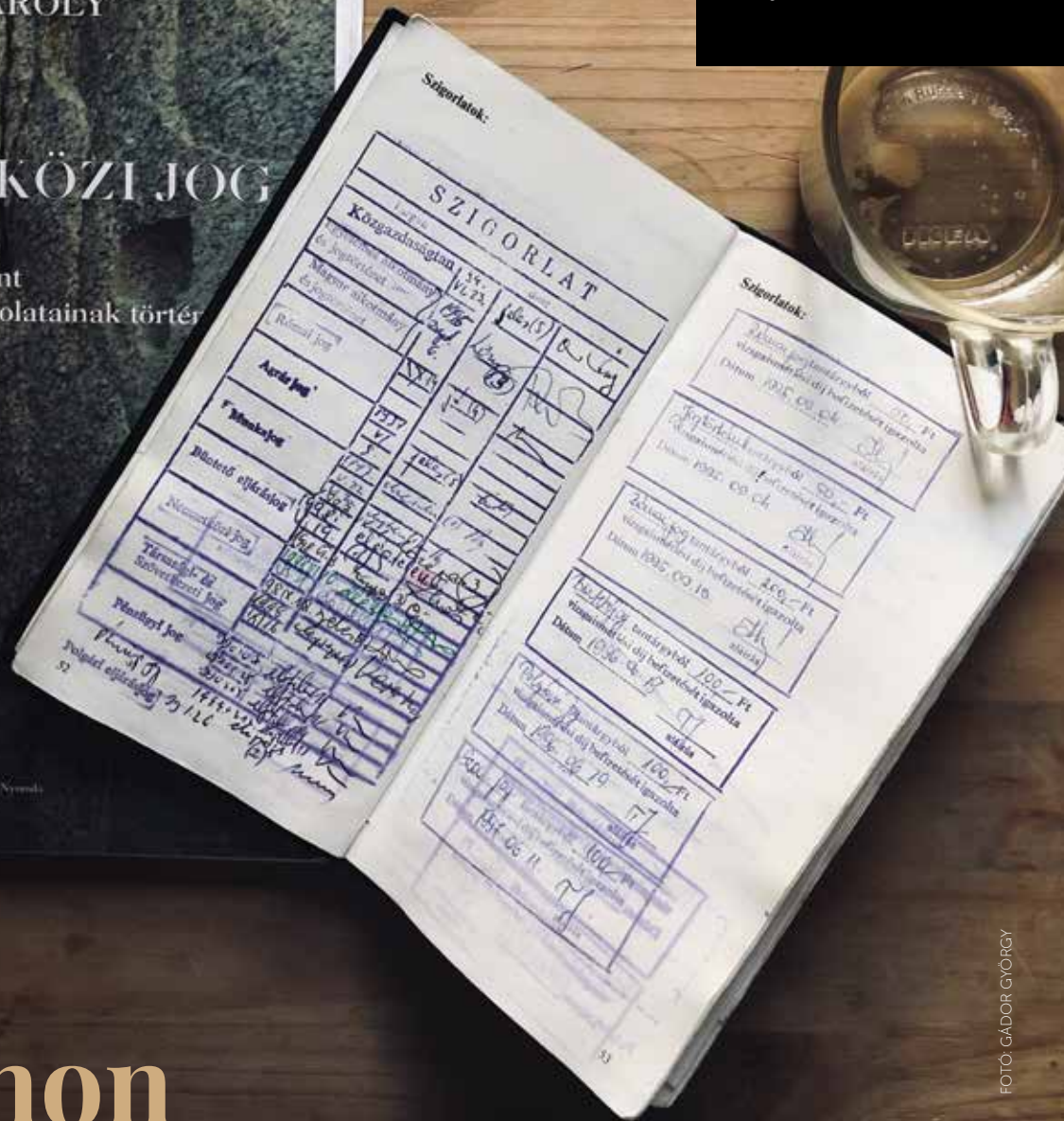
Néhány szó a szerzőről:

Elyahu Krupnick a New York-i Yeshiva University-n, a Bené Berák-i Ponyevicsi Jesivában és a jeruzsálemi Harry Fischel Institute for Talmudic Researchben végezte tanulmányait. Miután az izraeli országos főrabbi, Jehudá Unterman felavatta rabbinak és dájánnak, a Jesivát Itriben kezdte meg talmudtanítói pályafutását, majd a Kolel Merc haladó programjában, tanárok és rabbik felkészítésében vett részt. Jelenleg a Máchon Méir jesivában oktat Talmudot, illetve a héber nyelvű Enciklopédiá Tálmutitba ír rendszeresen szócikkeket.

NAGY KÁROLY

A NEMZETKÖZI JOG

valamint
Magyarország külkapcsolatainak törtétele

ANTOLOGIA Könyv és Nyomda
Lakodás, 1999

FOTÓ: GÁDOR GYÖRGY

Trianon kikerülhetetlensége

Gádor György

Június 4.: beégett dátum ez egy szegedi joghallgatónak. Egyszerűen tudni kell, mit jelent. Réges-régi aranyköpés Szegeden: a római jog szigorlat mondja meg, lesz-e belőled jogász. A nemzetközi jog szigorlat mondja meg, hogy mikor.

Persze ebbe a sorba más tanszékek is feliratkoztak, de jól hangzik. Nemzetközi jogból három tételt kellett húzni. Két nagyot, egy kicsit. Már nem is emlékszem, hány tétel volt, de sok. Nyomasztó mennyiség. Brutális bukási statisztika. Különösebb reményt nem is fűztem hozzá, hogy elsőre átmegyek. Harmadjára mentem át, pont az öcsém születésnapján szeptemberben. Őszre a felkészülésemben a hangsúlyt már arra helyeztem, hogy begyűjtöttem, ebben a szemeszterben mit húzott a többség és miből bukott meg. Mik azok a tételek, amelyekből hagyományosan elhasal kis hibával is az ember. A bukó tételek ismeretanyaga éppen annyira alapvető tudnivaló, mint az, hogy a joghallgatónak tudnia kell, hol van a sörszatórium, hol van a sörpatika, és a kettő nem ugyanaz. A római jog vizsga szempontjából a tankönyvvel szemben tudni kell, hogy a tulajdonjog: kérdés, a birtoklás: ténykérdés.

Kiemelt kockázatú az ún. vikunya tétel (vagyis az egyes növény- és állatvédelmi nemzetközi szerződések) és a Trianon tétel. Életem első élő vikunyáját két éve láttam a szegedi vadsparkban. Kis híján sírtam a röhögéstől, hogy itt éltünk évfolyam évfolyam után, és nem tudtunk arról, hogy vikunya is él a városban. Ha ez is az alaptudásunk része lett volna, nem kizárt, hogy valaki suttyomban kilövi – bosszúból. Nem a bundájáért, hanem csak azért, hogy elégtételt vegyen a vizsgájáért.

Én ezt a kettőt húztam és a háborús szabályokat.

A felkészülési időmön túl több mint egy óra hosszat beszéltem

a tételeimről. A Trianon tételben rossz helyre tettem a jegyzetemben a tizedes vesszőt, mármint hogy hány négyzetkilométert veszítettünk el. Megfagyott az ereimben a vér, amikor a tanszékvezető visszakérdezett, hogy pontosan mennyi is? Majd azt mondta, hogy nem baj. (Nem baj!? Úgyis megbuktat, ezért semmi sem múlik ezen a hibán!?) Nem baj – folytatja –, mert hiánytalanul fel tudtam sorolni az összes település

butaság és a tanulatlanság is nehézséget okoz. Trianon = igazságtalanság. Ez az általánosan elfogadott üzenet, mindenféle zavaró részlet nélkül.

De elég egy keveset kapargatni a családi történeteket, hogy kit milyen mélyen érintett, kihez/kikhez kapcsolódik, és hogyan. Száz éve történt.

Nem mindegy, hogy kinek a szájából hallom, és hogyan. Nem mindegy, hogy valaki ebben a

FOTÓ: A SZEGEDI BÉKE TANSZÉK FACEBOOK OLDALARÓL, AZ INTÉZMÉNY HOZZÁJÁRULÁSÁVAL

nevét az elcsatolt országrészekből, égtáj szerint haladva, az óramutató járásával megegyezően. Jót beszélgettünk. Úgy értem, hogy ő menet közben is élvezte, hogy én hogyan vizsgázom. Ezért tartott olyan sokáig. Kérdés – felelet.

Az érettségi is meghatározó élmény, de már nem emlékszem egész pontosan, hogy mit húztam a szóbelin történelemből, magyarból. De erre a nemzetközi jog vizsgára még most is emlékszem. Tapasztalatom szerint az emberek többsége a részletek ismerete nélkül alakítja ki, hogyan is álljon Trianonhoz. Nem baj, hiszen ez érzelmi kérdés. Tény persze, hogy a

kérdésben revizionista vagy irredenta. Hogy a háborút lezáró békeszerződés felülvizsgálatát békés eszközök használatával kívánja-e, vagy nem riadna vissza az erőszaktól sem. Csodálkozunk-e, hogy aki szélsőségesen irredenta, attól nem áll távol sem a rasszizmus, sem az antiszemitizmus? Ettől még én is azonosulok a fájdalommal – világnézettől függetlenül. Bonyolulttá itt kezd válni a kérdés, mert ahány tábor, annyi fájdalom, és még táboron belül is nehéz egyfelé gondolkodni. Osztozni a fájdalomban.

Ragasszunk matricát magunkra, hogyan emlékezünk? ■

Ultraortodoxok a rendőrök ellen

Grünhut Éva

Július 11-e, szombat mérföldkő a mélyen vallásos zsidók és a rendfenntartók viszonyában. Aznap este több száz ultraortodox tüntető tűzött össze a rendőrséggel Jeruzsálem Romema negyedében. Az eset önmagában nem lenne kirívó, azonban az összecsapás kiváltó oka most az ultraortodox negyedek lezárása volt. A koronavírus második hulláma sokkal rosszabbul és hamarabb érintette Izraelt, mint amire számítottunk, és ez alól a vallásos negyedek és városok sem kivételek. A tüntetők utakat próbáltak lezárni, másutt kordonokat félrelökni, továbbá az odaérkező rendőröket kövekkel, tojással és egyébekkel dobálták meg.

Különbségek ultraortodox és szekuláris közösségek között

Közismert, hogy az izraeli társadalom több területen is erősen megosztott, legyen az politika, ideológia vagy vallás. Gyakorlatilag az államalapítás óta ellentétek feszülnek a vallásos – elsősorban az ultraortodox – és a világi (szekuláris) közösségek között. A nem vallásosok gyakran vádolják az ultrákat, hogy a vallási parancsokra hivatkozva elkerülik a katonai szolgálatot, és nem túl hízogően élőködőknek tekintik őket, akik nem jelennek meg a munkaerőpiacon, de elvárják a különböző juttatásokat. A két közösség között nagyon komoly ideológiai és életvezetési különbségek is vannak. Az ultraortodoxok életmódjukra nézve kizárólag a Halachát, vagyis a vallási törvényeket ismerik el, és ez számukra felülír mindenféle egyéb társadalmi (világi) törvényt. Alap-

vetően ezért is élnek nagyon zárt közösségekben, ahol nem kell érintkezniük a világi életmód normáival.

Igen fontos hangsúlyozni, hogy az ultraortodox közösség számos különböző csoportból áll, eltérő szokásokkal és spirituális-kulturális háttérrel. Általánosítások és kategóriákba szorítások eddig sem tudták a felmerülő konfliktusokat megoldani, sem a különbségeket áthidalni – és most sem fogják.

Hogyan reagált az ultraortodox közösség a járvány első hullámára?

A koronavírus terjedésével kialakult járvány sajnos csak mélyítette a már eddig is meglévő ellentéteket. A vírus megjelenésével egy időben Izrael gyorsan és szigorúan reagált, a határok azonnali lezárásával, karanténnal és számos megszorítással. Az izraeliek (ha-

bitusuktól eltérően) e szabályokat az első hullám idején igen komolyan vették, és többségüket be is tartották. Kivételt képezett azonban ez alól egy darabig az ultraortodox közösség.

Vajon a vallások miatt reagáltak lassabban és csak keményebb oda-hatásra? A helyzet sokkal összetettebb, mint sejtenénk. Az ultrák a külvilágból érkező minden információt, utasítást, de még kérést is bizalmatlanul és gyanakvással fogadnak. Úgy tekintik, hogy ezek támadások az életmódjuk ellen, beavatkozás a közösség privát szférájába. Természetesen a nem vallásos közösségek is fenntartásokkal és kételkedéssel fogadták a helyzet súlyossága miatt életbe léptetett intézkedéseket, de ez hatványozottan jelentkezett a vallásos közösségekben.

Az egyértelmű vészhelyzet kezelésében komoly akadály, hogy a vallásos-ultraortodox közösségekben belül nincs egy mindenki által elfogadott autoritás. Vagyis a fertőzés megfékezésének egyetlen módja, ha a különböző csoportokat vezető rabbikat sikerül meggyőzni a védőintézkedések szükségességéről. Hiszen kizárólag ők lehetnek hatással a híveikre. Ez újabb szakadáshoz vezetett: sok rabbi megértette és megtett minden tőle telhetőt, több radikális és hangos csoport pedig minden módon igyekezett kivonni magát a szabályok alól. Az ultraradikálisok nagyon gyakran fellépnek mindenféle orvosi beavatkozás ellen, és oltásellen-

sek is. E csoportokban fogalmaztak meg olyan véleményt, hogy a vírus terjedése a nők nem megfelelő viselkedésének, illetve nem eléggé szerény öltözködésének tulajdonítható. Ezek a csoportok szervezik a tüntetéseket, az ő hangjukat hallják a szekulárisok – és a média! –, és az ő viselkedésük alapján alkotunk véleményt az egész (mármint valamennyi ortodox) közösségről. Persze, jogos a kérdés, hogy ha a radikálisok károsan hatnak a teljes ortodox közösség megítélésére, akkor ők maguk miért nem lépnek fel ellenük.

A másik tényező, ami a lassú és gyanakvó reagálást elősegítette, az magában az ultraortodox életmódban keresendő. E csoportok elkülönülve, a világi élettől elzártnak élnek. Ennek következménye az információk lassú terjedése. Miközben mi,

világiak már február elején láttuk a Kínából érkező videótudósításokat az interneten vagy a televízióban, addig az ultraortodoxok világában, ahol se tévé, se rádió, se egyéb telekommunikációs forma, ahol a közösséget érintő fontos információk a mai napig falújságon jelennek meg, április elejéig nem is jutott el híradás a vírus terjedéséről és a járvány súlyosságáról.

Ezt a közösséget nagyon érzékenyen érintik a szigorítások, hát még a karantén. Az ultraortodoxok 45%-a a létminimum alatt él. Az életkörülményeik nagyon gyakran még az alapvető egészségügyi sza-

bályok betartását (személyi higiénia stb.) is megnehezítik, hát még egy járvány sajátos előírásai. A családok nagy létszámúak, sok a gyermek, általában kicsi és egészségtelen helyiségeket oszt meg aránytalanul sok ember. Ha valakinek a családból karanténba kellene vonulnia, szinte képtelenség saját szobát és fürdőszobát biztosítani számára.

Életmódjából fakadóan a közösségnek kiemelten fontos a szerepe. A nem vallásosak számára is komoly lelki és szellemi terhet jelent, hogy el vannak zárva szeretteiktől, barátaiktól, fel kell adniuk a megszokott szabadidős tevékenységeket. Ez fokozottan sújtja az ultrákat, ahol minden tevékenység a mikroközösségeken belül zajlik, ahova semmiféle információ nem szivároghat be kívülről.

Tehát a járvány első hulláma során pontosan a lassú és ellenséges reakciókért zúdult az ultrákra a szekuláris közösség haragja, és a második hullám ezt tovább fokozta.

Második hullám – vagy még az első folytatása?

Az adatokon nincs mit szépíteni. A legtöbb koronavírus-fertőzött Jeruzsálemben az ultraortodox közösségekből kerül ki. A betegek 37%-a olyan negyedekben él, mint Ramot, Geula, Mea Searim, Mekor Baruch stb. Ezekben a városrészekben a fertőzöttség 17%-os átlagot mutat, míg a város más részein csak 7,4%, ami lényegesen alacsonyabb, még ha tendenciája sajnos növekvő is. Az ultraortodoxok esetében azért hiba második hullámról beszélni, mert a fertőzések 72%-a otthonról, a lakóközösségből származik, vagyis az első megfertőződöttek most adják tovább a családtagjaiknak. Igen elszomorító, hogy számos ultra hozzáállása ennek ellenére sem változott a szabályok betartását illetően. A forgalmasabb városrészekben, a belvárosban, ahol a rendőrség folyamatosan ellenőrzi őket, viselnek maszkot, de ezek rögtön lekerülnek a vallásos negyedek szűk sikátoráiban.

Ebből egyértelműen következne, ami az első hullám alatt működött: a kormány és az Egészségügyi Minisztérium jóváhagyásával ezeknek a negyedeknek a lezárása. A döntést az első körben sem fogadták lelkesedéssel, akkor sem, amikor az egész ország zárlat alatt volt. De a helyzet most gyökeresen megváltozott. A koalíciós kormány meglehetősen botrányos megalakulása, fokozatos hitelvesztése, a

gazdasági válság, a hihetetlenül megugrott munkanélküliség és ezzel együtt az állampolgárok elégedetlensége, a következtelen intézkedések, a szigorítások bevezetése, majd módosítása – ez együtt oda vezetett, hogy nemcsak az ortodox, de a szekuláris társadalom is elkeseredett, dühös, és a korábbinál sokkal kevesebb hajlandóságot mutat a helyzet elfogadására.

És ismét a tüntetések elszomorító képeinél vagyunk. De ez már nem csak a vallásos negyedekben élők lázongása. Egyre több helyről kapnak politikai megerősítést. Az Egységes Tóra a Judaizmusért párt képviselője, Yisrael Eichler felszólította az ultraortodox képviselőket, hogy hagyják el a kormánykoalíciót, ha a lezárás megtörténik. Érvnek azt hozza fel, hogy amikor Tel-Avivban bárok, vendéglők tartanak nyitva, szabadon zajlanak a tüntetések, akkor nem lehet jogszerűnek tekinteni az ultraortodoxok „kettrecbe zárását”.

„Aki a mai napig azt hitte, hogy Izrael Állam az ultraortodoxoknak ugyanolyan emberi jogokat biztosít, mint más állampolgárainak, az ma szembesülhet a csúnya igazsággal. Egy ultraortodoxnak nincsenek alapvető állampolgári jogai Izraelben” – hangoztatta Yisrael Eichler. Őt persze nem a mostani stressz hozta ki a sodrából, rendszeresen olyan nyilatkozatokat tesz, amelyekben Izraelt az ellenség államának nevezi, máskor történelmi-nemzeti katasztrófának, a reform zsidókat pedig mentális betegeknek. Egyre több vallásos politikus szólal fel a tüntetőkkel szembeni brutális bánásmód, valamint az ultraortodox közösség stigmatizálása, illetve bűnbaknak kikiáltása ellen.

Eközben a vallásosok is hoznak fel jogos érveket az elkülönítés ellen: ők sem akarnak összezárva lenni a betegekkel és fertőzöttekkel. Azt kérdezik, hogy miért nem viszik az újabb betegeket az első hullám során kialakított, úgynevezett koronahotelekbe. Választ várnak arra is, hogy ha egy család most is elveszíti az általában egyetlen kereső családtag havi jövedelmének egy részét (vagy egészét), akkor ki fogja vállalni a felelősséget az egész családot érintő következményekért.

A harc folytatódik, de a koronavírus terjedése is. Nem tudok más megoldást elképzelni a helyzet és a káosz jobb kezelésére, mint azt, ha kivétel nélkül mindenki felelősségteljesen követné és betartaná a szabályokat, akár vallásos, akár szekuláris. ■

FOTÓ: UNSPLASH – ALANA HARRIS

Humusz-tippek

Megjelent az izraelinfo.hu médiapartnerünk oldalán

Frank Peti

Az otthoni humuszkészítés¹ könnyű dolognak tűnik, mégis több ezer recept létezik az elkészítéséhez, és rengeteg tapasztalt szakács megretten tőle. Miután egyszer mégis nekiláttok a konyhátokban, és a munka végén megízlelitek a friss, saját készítésű humuszt, soha többé nem fogjátok boltival, vagy akár igazi arab humusz-bárral beérni. Íme, néhány, biztos sikerhez vezető tipp:

A humusz fajtája

Érdemes több csicseriborsó-fajtát kipróbálni, hogy kiderítsétek, melyik íze áll hozzátok a legközelebb: „hadasz”, „mexikói”, „török”, „kis bolgár”, „nagy spanyol”... A csicseriborsónak szépek kell lennie, fényes, egységes nagyságú szemekkel. Minél kisebbek a szemek, annál vajásabb ízű, édesebb lesz. A fáradt borsó kevésbé duzzad meg az áztatás során, és az íze rossz irányba tolódik el.

Áztatás

Nem lehet megspórolni. Legalább egy éjszakán át, de a legjobb 12 órán át vízben áztatni a csicseriborsót. Aki szódabikarbóna hozzáadásával próbálja megrövidíteni az áztatás idejét, az sötétebb, kevésbé finom humuszt fog kapni. Vannak, akik az áztatóvizet néha lecserélik, én nem hiszem, hogy ennek jelen-

SZÁRAZ CSICSERIBORSÓ – FOTÓ: ELENA TALBERG / SHUTTERSTOCK

tősége van, talán csak annyi, hogy tönkrevágom az éjszakámat...

Figyelmeztetés: ne áztassunk alumínium- vagy réztálban, mert a borsószemek kicsit megsavanyodnak.

Az áztatás végén a csicseriborsó súlya több mint kétszerese lesz.

Főzés

Vannak, akik az áztatóvízben való főzésre esküsznek, én inkább lecserélem. Felforraljuk nagy lángon a vizet, többször is leszedjük a keletkező habot egészen addig, míg el nem fogy. Ezután közepes lángon tovább főzzük körülbelül másfél-két óráig, összekeverjük, és szükség esetén még adunk hozzá forró vizet. A víz felszínéről leszedjük az úszó borsóhéjakat (vannak, akik a főzés végén megpucolják a borsószemeket, hogy egészen lágy humuszt kapjanak, de szerintem ezek már humusz-fanatikusok...), kicsit megsózzuk, még két percig főzzük, és levesszük a tűzről.

Mikor turmixoljuk?

Az arab humusz-vendéglőkben melegen szokás összeturmixolni a

csicseriborsót, amitől a saláta nagyon krémes állagú lesz. Ha jobban szeretjük a durvább, szemcsésebb humuszt, szobahőmérsékleten érdemes megdolgozni. Könnyebb lesz így az ízesítése is, mert világosabban érezhetők az összetevők.

A thina² fajtája és adagolása

Ennek van a legnagyobb hatása a humusz végső ízére. A minőségi thina két szélső értékét a legvilágosabb (és nagyon sokak szerint legjobb), Nablusból származó

„jona” (galamb) híg thina, és a legötétebb, észak-izraeli arabok által készített „hanaszih” (a herceg) sűrű thina alkotják. Én a legjobban a samaritánusok által készített „har bracha” thinát szeretem, bár nagyon nehéz hozzájutni. A humusz minimum 20 százaléka, és maximum 40 százaléka thina, minél több van benne, annál krémesebb lesz az állaga, de vigyázni kell, mert ha túl sok thina tesztünk a humuszhoz, kellemetlenül keserű lesz a saláta.

Megdolgozás

Ha izmos vagy, természetesen kézzel is össze lehet törni a masszát, de ha valamilyen turmixgépet használsz, a humusz állaga kellemesen levegős lesz.

Fűszerezés

Friss citrom, só. Sokan szeretik fokhagymával, a jeruzsálemiek egy kis köményt is tesznek hozzá.

1. Hummusz vagy humusz? Mindkét változat használatos, de a humusz a helyes.
2. Héberül és arabul thina, magyarul inkább tahiniként ismert.

HUMUSZSALÁTA – FOTÓ: RUS S. / SHUTTERSTOCK

**International B'nai B'rith Conference
in Budapest**
11-13 Szeptember 2020
Please let your Brothers and Sisters know
and save the date!

Szeretettel várjuk Testvéreinket a
**B'nai B'rith Budapest Páholy
nemzetközi konferenciájára**
2020. szeptember 11-13. között

For more information: bnaibrithbudapest@gmail.com
or [f](https://www.facebook.com/BnaiB'rithBudapestPaholy) B'nai B'rith Budapest Páholy.

**MINDEN AMI FONTOS
MINDEN AMI INFORMÁCIÓ
MINDEN AMIT JÓ TUDNI**

KORONAVÍRUS INFORMÁCIÓK

shalom-olim.com

חנות אופנה אונליין - מביאים את הדת לאופנה

הידדור
Beautify the Spirit

London – Milano – New York – Tel Aviv

Online Divatáruház
Dívatba hozzuk a vallást.

"A parancsolatok betartásával saját szellemi és lelki fejlődésünkhöz járunk hozzá. A Hiddur online dívatáruház a legújabb trendeknek megfelelő európai, amerikai és izraeli tervezők kollekciónjával segít a nőknek gyakorolni a micvákat, és közben kifejezni saját személyiségüket.

A "hiddur mitzvah" kifejezés szellemiségével egyetértésben hiszünk abban, hogy az öltözködés is eszköz lehet arra, hogy közelebb kerüljünk önmagunkhoz és I-tenhez."

Burián Barbara, alapító

10% kedvezmény "UjKelet" promóciós kóddal!

www.hiddur.co
f : @hiddur.co
@ : @hiddur.co

אי קלט

עיתון ישראלי עצמאי בשפה ההונגרית